

T.C.

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Hakan YAZAR

TEMMUZ - 2014

**2 NUMARALI MORA AHKÂM DEFTERİNE GÖRE;
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İNGİLİZLER (1717-1750)**

HAKAN YAZAR

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE

SUNULAN TEZ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

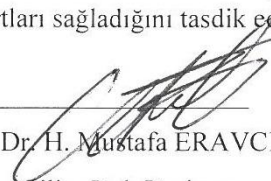
TEMMUZ - 2014

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken bütün şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını kabul ederiz.

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

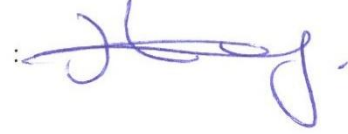
Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK (Hitit Üniversitesi)

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Hakan YAZAR

İmza :

ÖZET

2 NUMARALI MORA AHKÂM DEFTERİNE GÖRE; OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İNGİLİZLER (1717-1750)

Yazar, Hakan

YL, Tarih Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Temmuz 2014, 128 sayfa

Ticaret, tarihin en eski ve en önemli konularından biridir. Osmanlı döneminde, Avrupalı bir devletin, İmparatorluk sınırları içerisinde serbestçe ticaret yapabilmesi için söz konusu Avrupalı devlete *ahidnâme-i hümâyûn* veya *kapitülasyon* verilmesi gerekiyordu. İngiltere, 1580 yılında Osmanlı Devleti'nden ahidnâme almış ve bu tarihten sonra Osmanlı topraklarında doğrudan ticaret yapmaya başlamıştır. İngilizler, Osmanlı Devleti'nden almış oldukları kapitülasyonları daha sonraki yıllarda yenileyerek genişletmişler ve özellikle 1713 yılında Cebelitarık Boğazı'nı ele geçirmeleriyle birlikte, XVIII. yüzyılda Akdeniz'deki siyasi ve ticari etkinliklerini arttırmışlardır.

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nden yola çıkılarak, defterde yer alan hükümler ve diğer kaynaklar çerçevesinde, 1717-1750 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngilizler incelenmiş, Osmanlı- İngiltere siyasi ilişkilerinin tarihçesi hakkında bilgi verilerek, diplomasi ve ticaretin bu dönemde ne denli iç içe olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmada ayrıca, İngiltere elçileri ve diğer diplomatik temsilcileriyle, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ticaret yapan İngilizlerin hukuki statüleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra İngilizlerin, kendilerine tanınan kapitülasyonlar aracılığıyla ne şekilde himaye edildikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada ayrıca İngilizlerin hangi bölgelerde ticaret yaptıkları, tüccarların ne tür sıkıntılarla karşılaştıkları, savaş, korsanlık ve eşkıyalık gibi güvenliği tehdit eden olayların ticareti ne şekilde etkilediği çeşitli örneklerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Osmanlı-İngiliz Ticareti, Kapitülasyon, Ahidnâme, Diplomasi, Elçi, Konsolos, Ticaret, Akdeniz'de Ticaret.

ABSTRACT

ACCORDING TO THE 2 NUMBER OF MOREAN AHKÂM REGISTER; THE ENGLISH IN THE OTTOMAN EMPIRE (1717-1750)

Yazar, Hakan

MA, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

July 2014, 128 pages

Trade is among the oldest and most important subjects of history. When a European nation asking for to trade in the Ottoman Empire freely and safety, it had to be *ahidname-i hümayun* or *capitulation* given by the Ottoman Sultan. England gained the first capitulation from the Ottoman Empire in 1580 and started to trade directly from this year onwards. The capitulations given to England were renewed and expanded in the following years and especially after England obtained the control of the Strait of Gibraltar in 1713, they increased their commercial and political activities to a great extent in 18th Century.

This study examines the English in the Ottoman Empire between 1717 and 1750 in the light of the documents of 2 Number of Morean Ahkâm Register which is in the Ottoman Prime Ministry Archive and the other sources, and the political relationship between the Ottomans and England. In addition to this, this present study both provides some important findings related to the historical relations between the Ottomans and British and focuses on the diplomatic and economic intercourses above mentioned powers during the period under question. On the other hand the legal status of the English merchants doing business within the Ottoman Empire were examined. Another aim of the study is to reveal how the English were protected by the capitulations. Finally, the problems which the English merchants encountered while they were trading in the Ottoman lands, and effects of some security threats such as wars, piracy, brigandage on trade, will be examined by using some sample situations.

Key Words: The Ottoman Empire, England, Commerce between the Ottomans and British, Capitulations, Ahidname, Diplomacy, Ambassador, Consul, Trade, Trade in the Mediterranean.

TEŞEKKÜR

Araştırmam boyunca rehberliklerini, olumlu tavsiyeleri ve eleştirilerini eksik etmeyerek alışmamı ynlendiren danışmanım Prof. Dr. Hüseyin INAR'a, gerek konu tespitinde gerekse Osmanlıca metinlerin okunmasında yardımcı olan Prof. Dr. Mehmet DEMİR YÜREK'e, ihtiyaç duyduğum kaynakları İngiltere'den temin ederek bana ulaştıran kuzenim Hüsna KAYA'ya, oda arkadaşlarım Mehmet Ali BOZKUŐ ve Fatma AKIN'a, çalışmamın önemli bir kısmını yrttğum Türk Tarih Kurum Kütüphanesi çalışanlarına ve her zaman bana destek olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

Anneme ve kardeşlerime...

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
TEŞEKKÜR	x
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ	xvii
Araştırma ve Kaynaklara Dair	xvii
I. BÖLÜM	1
İNGİLTERE VE AKDENİZ'DE TİCARET.....	1
1.1. İngiltere Ahidnâmesi (1580).....	2
1.2. Türkiye Kumpanyası'nın Kurulması	3
1.3. Osmanlı- İngiliz Ticaret Antlaşması'nın Siyasi Yönü	4
1.4. Türkiye Kumpanyası'ndan Levant Kumpanyası'na Akdeniz'de Ticaret	7
II. BÖLÜM.....	12
XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE İNGİLİZ DİPLOMATLAR.....	12
2.1. Elçiler	12
2.2.1. Elçilerin Yetki ve Sorumlulukları.....	19
2.2.2 Elçilerin Konaklaması ve İaşe	21
2.2. Konsoloslar.....	25

2.2.1. Konsülato ve Diğer Haklar	29
2.2.2. Konsolosların Milliyetleri, Güvenlikleri ve Yol Hükümleri	32
2.3. Tercümanlar	36
2.3.1. Tercümanların Görevleri ve İhtiyaç Duyulma Nedenleri	37
2.3.2. Tercümanların Atanmaları ve Statüleri	39
2.3.3. Tercümanların Mirası	42
2.3.4. Tercümanların Sayıları	44
2.3.5. Tercümanların Milliyetleri	45
2.4. Hizmetkârlar	47
III. BÖLÜM	53
OSMANLI İMPARATORLU'NDA İNGİLİZLER VE TİCARET (1717-1750)	53
3.1. Tüccarlar	53
3.1.2. Kaptanlar	55
3.1.3. Diğer İngilizler: Hacılar, Seyyahlar ve Doktorlar	58
3.2. Ticaret	62
3.2.1. Aracılar: Sımsarlar ve Mahzenciler	63
3.2.2. Ticaretin İşleyişi: Havale ve Şartlı Satışlar	65
3.2.3. Alacak-Verecekler ve Tefecilik	67
3.3. Ticaretin Düşmanları	72
3.3.1. Savaşlar ve Korsanlar	72
3.3.2. Eşkîyalar	77
IV. BÖLÜM	80
2 NUMARALI MORA AHKÂM DEFTERİ'NİN ÖZETİ	80
SONUÇ	113

KAYNAKÇA	115
Arşiv Kaynakları.....	115
Kaynak ve Araştırma Eserler	115
EKLER.....	124
Ek-1: 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin ilk sayfası.....	124
Ek-2: 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin 87. sayfası	125
Ek-3: 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin 145. sayfası	126
Ek-4: 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin 193. sayfası	127

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

- AE. SAMD. III** : Ali Emirî Sultan III. Ahmed Tasnifi.
- AE. SMST. III** : Ali Emirî Sultan III. Mustafa Tasnifi.
- A.DVN.DVE.d** : Bâb-1 Asafî Divân-1 Hümâyûn Kalemî Düvel-i Ecnebiye Defterleri.
- A.DVN.DVE** : Bâb-1 Asafî Divân-1 Hümâyûn Kalemî Düvel-i Ecnebiye Dosyaları.
- A.DVNS.AHK.MR.d** : Bab-1 Asafî Divân-1 Hümâyûn Sicilleri Mora Ahkâm Defterleri.
- A.g.e.** : Adı geçen eser.
- A.g.m.** : Adı geçen makale.
- A.g.t.** : Adı geçen tez.
- Bkz** : Bakınız
- BOA** : Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- C.HR.** : Cevdet Hariciye.
- Çev** : Çeviren.
- Ed** : Editör.
- EI²** : Encyclopedia of Islam (Second Edition)
- DTCF** : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- H** : Hicri Tarih.
- İA** : Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi.
- M** : Miladi Tarih.
- No** : Numara.
- ODNB** : Oxford Dictionary of National Biography

s : Sayfa Numarası.
TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
TTK : Türk Tarih Kurumu.
Vol : Volume (Cilt)

GİRİŞ

Araştırma ve Kaynaklara Dair

Osmanlı-İngiliz ilişkileri ile ilgili, gerek Türkçe ve gerekse İngilizce, özellikle ilk resmi ilişkilerin başladığı XVI. yüzyılın son çeyreğine dair çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bunların başında, XX. yüzyılın ilk yıllarında M. Epstein'in kaleme almış olduğu *Early History of Levant Company*, yüzyılın ortalarında A. Nimet Kurat tarafından kaleme alınan *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Genişlemesi (1553-1610)* adlı eserler ve Orhan Burian,'ın *Türk- İngiliz Münasebetinin İlk Yılları* isimli makalesi ile V. L. Menage'nin 1580 kapitülasyonlarının geçerliliğini sorguladığı çalışması gelmektedir.¹

Osmanlı-İngiliz ilişkileri hakkında klasikleşmiş ve halen önemini koruyan çalışmalar arasında Alfred C. Wood'un 1935 yılında kaleme aldığı *A History of Levant Company* ve Mübahat Kütükoğlu'nun 1974 yılında yayınladığı *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri* adlı eserleri sayabiliriz. Her iki çalışma da Osmanlı-İngiliz siyasi ve ticari ilişkilerinin XVI. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar konuyu incelemektedir. Bu iki çalışma, yayınlanmalarının üzerinden hayli uzun bir zaman geçmiş olsa da hala önemlerini korumaktadırlar.

Alandaki çalışmalar çoğunlukla ilişkilerin başladığı XVI. yüzyıl sonları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz nüfuzunun arttığı XIX. yüzyıla odaklanmış olsa da ara dönemlerle ilgili de çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunların başında Wood ve Kütükoğlu'nun çalışmalarına kıyasla yakın bir tarihte yayınlanmış olan Daniel Goffman'ın *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660* adlı çalışması gelmektedir. Eser, XVII. yüzyıl ortalarında kısa bir dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngilizlerin genel bir panoramasını sunmakta ve üç önemli Osmanlı şehri olan İstanbul, İzmir ve Halep'teki İngilizler hakkında daha etraflı bilgiler vermektedir. Christine Laidlaw'ın XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki İngilizleri konu alan *British in the Levant* adlı eseri de bu türdendir.

¹ Eserlerin künyeleri kaynakçada belirtildiği için burada ayrıca basım yılları ve yayınevleri yazılmamış, sadece isimleri ve alan için önemi üzerinde durulmuştur.

Büyük ölçüde İzmir ve çevresine odaklanarak, İngiliz tüccarlarla ilgili temel meselelere değinmesi açısından Necmi Ülker'in *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler* adlı makalesi ve *Rise of Izmir 1688-1740* adlı doktora çalışması da konu ile ilgili önemli çalışmalardandır.

2004 yılında yayınlanan Uygur Kocabaşoğlu'nun *Majestelerinin Konsolosları 1580-1900* adlı çalışması, görece daha uzun bir dönemi incelemek iddiasında bulunuyor olsa da çalışmada sadece İngiliz belgelerinden yararlanılmış olması ve ilgili belgelerin de erken tarihlere dair çok fazla bilgi vermemesinden dolayı çalışma daha çok XIX. yüzyıldaki İngiliz konsolosluklarından bahsetmektedir. İlişkilerin başladığı tarihlerden 1860 yılına kadar Osmanlı topraklarında görev yapan İngiliz konsoloslarını isim isim ortaya koymak iddiasında olan Dawid Wilson'un *British Consular Officials in the Ottoman Empire* adlı çalışması da XVIII. yüzyıla dair fazla bir bilgi vermemektedir. Bu durumun temel sebebi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz konsolosların atamalarının İstanbul'daki elçi tarafından yapılıyor olması ve İngiltere Devleti'nin veya Levant Kumpanyası'nın çoğu zaman bu atamalardan haberinin olmamasıdır.

Osmanlı topraklarında ticaret yapan yabancı devletlerin gerek bir takım konsolos atamaları gerekse imparatorlukta tüccarların sorunları hakkındaki en güvenilir bilgileri Osmanlı kayıtları sunmaktadır. 1717-1750 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiltere elçilerinin arzuhallerine binaen çıkan fermanların kayıtlarının tutulduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*'ni önemli kılan unsur da budur. Çalışmada, temel kaynak olarak kullandığımız bu defter, her ne kadar "Mora Ahkâm" ismini taşıyor olsa da klasik ahkâm defteri formunda değildir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Ahkâm defterleri, 1 ve 2 Numaralı Mora Ahkâm Defterleri haricinde, 1742 yılından başlamaktadır. Bu iki defterin bir istisna oluşturması ve diğer ahkâm defterlerinden yaklaşık 25 yıl daha erken başlıyor olmaları, onların içerikleriyle ilgilidir. 1 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nde, İstanbul'daki Fransız elçisi De Bonnac'ın arzuhalleri üzerine çeşitli eyalet, sancak ve kaza yöneticilerine hitaben tüccarlar, ticaret gemileri ve ahidnâmenin ihlal edildiği durumlara dair hükümler kaydedilmiştir. 2 numaralı defter de aynı içeriğe sahip olup, İngiltere Devleti ile ilgili ticari kayıtlar bulunmaktadır. Her iki defter de içerik olarak Düvel-i Ecnebiye formundadır. Tipik bir

Düvel-i Ecnebiye Defteri olan *İngiltere Mahlût Defteri*'ndeki kayıtların başlangıç tarihinin H. 1163/ M.1749/1750 yılının, aynı zamanda 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin bitiş tarihi olması durumu da bu defterlerin birbirlerinin devamı olduğunu göstermektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, ismi her ne kadar Mora Ahkâm Defteri olsa da bu tasnifteki 1 ve 2 numaralı defterler içerik olarak Ahkâm Defteri değil, Düvel-i Ecnebiye Defteri'dirler. Bu durum bütün ahkâm defterleri 1742 yılında başlarken neden Mora Ahkâm Defterleri'nin daha erken bir tarihte başladığının da bir açıklamasını vermektedir. Nitekim, diğer Ahkâm Defterleri'nde de olduğu gibi 3 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin de 1742 yılında başlıyor olması bu düşüncemizi desteklemektedir.

Şimdiye kadar çeşitli çalışmalarda Düvel-i Ecnebiye Defterleri'nin öneminin vurgulanmasına rağmen Osmanlı-İngiliz ilişkileri veya Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngilizleri inceleyen çalışmalarda 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin kullanılmamış olma sebebi, tahminen, bu tasnifle daha doğrusu İngiltere Devleti'nin ticari kayıtlarının Mora Ahkâm Defteri başlığı altında kaydedilmiş olmasındandır. Defterde içerik olarak çeşitli konsolos ve tercüman atamaları, İngiliz tüccarların alacak- verecekleri hakkında kayıtlar, izn-i sefineler, eşkıyalık-korsanlık ile ilgili hükümler ve ahidnâmenin ihlal edildiği durumlarla ilgili olarak yazılmış fermanların suretleri bulunmaktadır. Bahsi geçen defter içerisinde bazı sayfalar boş olmakla beraber, 224 sayfadır ve 800'ün üzerinde kayıt bulunmaktadır. Ancak bu sayıya derkenar olarak yazılan kayıtlar dâhil değildir. Defterin ilk 14 sayfasındaki hükümler tarih olarak 1740'lı yıllara ait olsa da defterin ilk sayfalarına kaydedilmişlerdir ve çoğunlukla mahkeme kaydı veya hüccet şeklindedir. 15-26. sayfalar ise boştur. Defterdeki hükümlerin sayıca önemli bir kısmı İstanbul, İzmir ve Halep'le ilgilidir. Bu durum bahsi geçen üç şehrin, İngilizler açısından canlı birer ticari merkezler olduğunu göstermektedir. Bu şehirleri Selanik, Yanya, Edirne, Trablusşam ve Ankara gibi şehirler takip etmektedir.

Çalışmada temel kaynak olarak kullandığımız defterde kayıtlı hükümlerin konu olarak dağılımıyla ilgili bir tasnif yapacak olursak, en fazla şikâyet sebebinin fazla veya haksız vergiler olduğunu görmekteyiz. Bunu yol hükümleri takip etmektedir. Yol hükümlerinin yazılma amacı, her ne kadar serbestçe yolculuk etmekle ilgili olsa da içeriklerinde sık sık cizye veya diğer vergiler sebebiyle hükmün verildiği kişinin rahatsız

edilmemesine vurgu yapıyor olması, tüccarların en büyük probleminin haksız alınan vergiler olduğuna işaret etmektedir. Bu kayıtları sırasıyla alacak-verecek meseleleri, eşkıyalık-korsanlık gibi güvenlikle ilgili kayıtlar, konsolos-tercüman atamaları ve izn-i sefineler izlemektedir.

2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri her ne kadar bu dönem için bilgi veren tek kaynak olmasa da düvel-i ecnebiye dosyalarından İngiltere'ye ait olanların daha ilk birkaç belgeden sonra 1750 ve sonrasına dair kayıtlar içeriyor olması ve yine diğer fonlarda bu tarihe ait fazla belge olmaması, 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan İngilizler hakkında bilgi veren en önemli kaynak haline getirmektedir.

Çalışmamızda temel kaynak olarak kullandığımız bu defterin daha önce İngiltere ile ilgili her hangi bir araştırmada kullanıldığına dair tanıklık etmiş değiliz. İlgili defter, dönemin diğer arşiv kaynakları ve Osmanlı-İngiliz ilişkileri hakkında bilgi veren incelemelerle birlikte yorumlanarak, 1717-1750 yılları arasında imparatorlukta İngilizlerin genel durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Arşiv belgelerinde geçen kişi adları, çoğunlukla yazıldığı gibi okunmuş olup bahsi geçen kişinin elçiler gibi tanınan bir kimse olması durumunda ise hem asıl adı hem de dipnotlar aracılığıyla Osmanlı belgelerindeki adı açıklanmıştır.

Ticaret ve diplomasiinin iç içe olduğu bir dönem üzerine odaklanan bu çalışmada, 1717-1750 yılları arasında Osmanlı topraklarında görev yapan diplomatlardan bahsedilmiş, korsanlık-eşkıyalık gibi durumların ticarete ne şekilde etkileri olduğu konuları üzerinde durulmuştur. Çalışma, eksiksiz ve kusursuz olmak iddiasında olmamakla beraber, bu yüzyıla dair konu ile ilgili çok az çalışma olmasından dolayı bir boşluğu dolduracağı ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında İngiltere örneği üzerinden kapitülasyonların ne şekilde uygulandığını Osmanlı arşiv kaynakları, yerli ve yabancı ikincil kaynakların ışığında incelemektedir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Osmanlı-İngiliz siyasi ve ticari ilişkilerinin başlangıcından XVIII. yüzyıla kadar genel bir tarihçesi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı

İmparatorluğu'nda görev yapmış olan diplomatlara ayrılmıştır. Üçüncü bölümde, ilgili dönemde ticaretin ne şekilde işlediği üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise 2 *Numaralı Mora Ahkâm Defteri*'nde bulunan belgelerin özetleri verilmiştir.

I. BÖLÜM

İNGİLTERE VE AKDENİZ'DE TİCARET

İngilizler, Ortaçağ boyunca Akdeniz'in ticari mallarını İtalyan şehir devletleri aracılığı ile ülkelerine nakletmekte idiler.² Bu dönemde Venedik, bu ticaretin en önemli aktörüydü. Ancak XV. yüzyılın sonunda başlayan İtalyan Savaşları (1494-1559), İngiltere ile Akdeniz arasındaki ticari ilişkileri olumsuz etkiledi. Benzer şekilde Osmanlı Devleti ile Venedik arasında yaşanan çeşitli savaşlar da Doğu Akdeniz'in ticari mallarının İngiltere'ye ulaşmasına darbe vurdu.³ Doğu Akdeniz mallarının doğrudan İngiltere'ye ulaşmaması, İngiliz tüccarları bizzat Levant'a seferler düzenlemeye itti. Ancak bu dönemdeki ticari faaliyetlerin çoğunlukla tüccarların bireysel faaliyetleri sonucunda gerçekleşmesi ve Akdeniz'de karşılaşılan bazı problemler ticaretin gelişmesine olanak vermedi. Bu durum İngilizlerin Akdeniz'e yönelik ticari seferlerinin giderek azalmasına ve İngiltere ile Akdeniz arasındaki ticaretin temelde Venediklilerin elinde kalmasına neden oldu.⁴

Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki İngilizler, XVI. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak Levant'a olan ilgilerini arttırmaya başladılar ve Venedik'e bağımlı kalmaktansa Doğu Akdeniz mallarını doğrudan kendileri temin etme yollarını aradılar. Nitekim XVI. yüzyılın başlarında, VIII. Henry'nin (1511-1552) Sicilya, Girit, Kıbrıs ve Sakız gibi önemli bölgelere ticari temsilci veya konsoloslar atadığı bilinmektedir.⁵ Yine İngilizlerin daha Kıbrıs'ın fethinden önce Osmanlı limanlarına seyrüsefer düzenledikleri de belirtilmektedir.⁶

² Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974. s.6.

³ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009. s.150; Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Genişlemesi (1553-1610)*, TTK, Ankara 1953. s.4.

⁴ Alfred C.Wood, *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co Ltd, London 1964. s.2-4. Bu çalışma Türkçeye *Levant Kumpanyası Tarihi* adıyla çevrilmiştir. Bkz. Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, Çev. Çiğdem Erkal İpek, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2013.

⁵ Wood, *a.g.e.*, s.2.

⁶ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, Çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011. s.301.

1.1. İngiltere Ahidnâmesi (1580)

XVI. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'den Akdeniz'e yapılan ticari seferler büyük ölçüde şahsi uğraşların birer ürünü olarak kalmışlardır. Örneğin 1553'te, Kanuni Sultan Süleyman'ın İngiliz tüccar Antony Jenkins'e verdiği ticari imtiyaz bu türdendir.⁷ Ancak Kraliçe I. Elizabeth'in tahta geçişinden sonra (1558), İngiliz ekonomik hayatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunların başında, Rusya ile ticaret yapmak üzere kurulan *The Muscovy Company* gelmektedir. Bu şirketin faaliyetleri ve yine çeşitli bireysel çabalar ile İngilizler; Hollanda, Almanya ve Rusya'daki ticaretini geliştirmenin yanı sıra Kraliçe'nin yetki verdiği korsanlar aracılığıyla Atlantik Okyanusu'nda ve Amerikan sahillerinde etkilerini artırmaya başladılar.⁸ Bu dönemde İngiltere'de Osmanlı Devleti ile ticarete girişilmesi durumunda çok önemli kazançların elde edileceği fikri ortaya çıktı ve bunun sonucunda ticari girişimlerde bulunmak üzere 1575 yılında İstanbul'a, gönderilecek ticari temsilci için "mürur tezkiresi" almak üzere ilk temsilciler gönderildi.⁹ Bahsi geçen yol tezkirelerinin İngiltere'ye ulaşması üzerine temsilci olarak gönderilen William Harborne yola çıkmış ve 28 Ekim 1578 tarihinde İstanbul'a ulaşmış, akabinde Osmanlı yetkilileri ile görüşmelere başlamıştır.¹⁰ Harborne, 1579 yılında kendisi ve iki İngiliz ortağı Edward Osborne ve Richard Steper için Osmanlı Devletine serbestçe gidip gelme ve ticaret yapma hakkı elde etmiştir.¹¹ Ancak Harborne ve Kraliçe'nin asıl istediği şey bu imtiyazın tüm İngiliz tebası için verilmesi yani Osmanlı Devleti'nden gerçek bir ahidnâme alınması idi. Bu girişim Harborne'un yoğun çabaları sayesinde Mayıs 1580 tarihinde sonuçlanmış ve İngilizler 22 maddelik bir ahidnâme almayı başarmışlardır.¹²

⁷ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.9-11.

⁸ Kurat, *a.g.e.*, s.12.

⁹ Kurat, *a.g.e.*, s.13.

¹⁰ Kurat, *a.g.e.*, s.14-16.

¹¹ Wood, *a.g.e.*, s.7. Ahidnâmelerin devletlerin yanı sıra şahıslara da verilebileceğine dair bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâme", *TDVİA*, I, s. 535-536.

¹² Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.13; Wood, *a.g.e.*, s.8; Ahidnâmenin tam metni için bkz. Kurat, *a.g.e.*, s.182-186; Ali Kemal Meram, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, Kitap Yayınları, İstanbul 1969, s.18-28; Ayrıca 1580 Kapitülasyonlarının geçerliliği ve dönemin diğer kapitülasyonları ile kıyaslanması için bkz. V. L. Menage "The English Capitulations of 1580: A Review Article", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 12, Issue 3 (November 1980), s. 373-383.

1.2. Türkiye Kumpanyası'nın Kurulması

İngilizler, Osmanlı Devleti'nden ahidnâme elde ettikten sonra Türkiye ile ticareti yürütecekleri bir şirket kurma çalışmasına giriştiler. Bunun sebebi, o dönemde büyük boyutlu bir ticaretin yürütülmesinin her tüccarın kendi hesabına çalışmasındansa, birçok tacirin bir araya gelerek bir şirket çatısı altında çok daha kârlı ve güvenli olmasıydı. İngilizler bu durumu daha önce kurulan The Muscovy Company ve özellikle Antwerp şehri üzerinden bütün Avrupa'ya İngiliz yünlü dokumalarını nakleden *Merchant Advenrurers Company* aracılığıyla tecrübe etmişlerdi.¹³ Bu tecrübeye sahip olan Osborne, Staper, Thomas Smith gibi 12 İngiliz, *Turkey Company* adlı bir kumpanya kurma ve Kraliçe'den Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 7 yıl boyunca ticaret yapma tekeline kendilerine veren bir berat alma konusunda muvaffak oldular. Osborne ve arkadaşlarının Kraliçe'den aldıkları bu berat diğer tüm İngiliz vatandaşlarına Osmanlı iradesindeki topraklarda ticaret yapmayı yasaklıyordu. Osborne ve arkadaşları, yine bu beratın kendilerine verdiği ayrıcalıkla ticaret yaptıkları gemilerin bayraklarına İngiltere Kraliyet Arması işleme, ticaretin ve tüccarların daha iyi yönetilebilmesi için İngiltere kanunlarına muhalif olmayacak şekilde çeşitli kurallar koymak gibi çeşitli haklar da kazanmışlardı.¹⁴

Türkiye Kumpanyası kurulduktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapacak olan tüccarların haklarını ve mallarını korumak için bir büyükelçi ve çeşitli ticari merkezlerde konsolosluklar kurulması gerekliliği gündeme geldi. Fakat İngiliz hükümeti, konsolosların ve büyükelçilerin masraflarını ödemeye çok fazla yanaşmadı ve bu yükü yeni kurulmuş olan bu tüccarlar birliğine bırakmak istiyordu.¹⁵ Bu konuda yapılan uzun görüşmelerden sonra kumpanya temsilcileri, Osmanlı yetkilileri tarafından tanınan William Harborne'u İstanbul'a göndermeye karar verdiler. Şirket yetkilileri Harborne'un maaşının kumpanya tarafından ödenmesine razı oldular; fakat buna karşılık kumpanya temsilcisini olabildiğince güçlü ve saygın kılabilmek için Kraliçe'den O'nu, aynı zamanda büyükelçi olarak ataması isteğinde bulundular. Neticede William Harborne diplomatik misyonları olan bir kraliyet temsilcisi ve aynı zamanda tüccarlar tarafından tutulmuş bir ticari

¹³ Orhan Burian, "Türk- İngiliz Münasebetinin İlk Yılları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX. Sayı:1-2 (Mart-Haziran 1951), s.4.

¹⁴ Wood, *a.g.e.*, s.11.

¹⁵ Wood, *a.g.e.*, s.11-12.

mümessil olarak 20 Kasım 1582’de Kraliçe tarafından atandı ve 26 Mart 1583’de İstanbul’a gelerek görevine başladı.¹⁶

Harborne göreve başladıktan kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk İngiliz konsoloslukları açılmaya başladı. İmparatorluk topraklarında kurulan ilk İngiliz konsoloslukları olarak Mısır (1583), Halep (1583), Patras (Mora) (1584) ve Sakız (1584) konsoloslukları gösterilebilir.¹⁷

1.3. Osmanlı- İngiliz Ticaret Antlaşması’nın Siyasi Yönü

1570’li yıllardan sonra Akdeniz’in daha çok batısında yoğun olarak faaliyet gösteren İngilizler 1580 yılında almış oldukları kapitülasyonla¹⁸ ticari etkinliğini Akdeniz’in tamamına yayma fırsatını elde etmişlerdir. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu İngilizlerin bölgedeki ticari hedeflerinin yanı sıra çeşitli politik amaçlarının da var olduğudur. II. Elizabeth devri İngiltere’sinin ilk ve en önemli amacı Katolik İspanya’ya karşı bir müttefik bulmaktı. Çünkü bu dönemde İspanya Kralı II. Felipe İngiltere’yi işgal etmeye yönelik planlar ve ciddi hazırlıklarla meşguldü.¹⁹ Konuya Osmanlı açısından bakıldığında da durum benzer bir mahiyettedir. Karada Habsburgların Avusturya koluyla, denizde ise Venedik ve İspanyollarla güç mücadelesine giren Osmanlı Devleti, özellikle İnebahtı Savaşı’nın ardından Akdeniz’de zor durumda kaldı. Akdeniz’de iyiden iyiye hissedilen Osmanlı- İspanya ve İngiltere-İspanya rekabetleri; ortak düşmana karşı İngiltere ve Osmanlı Devleti’ni bir araya getirdi. Nitekim Osmanlı sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa ve Sultan III. Murad’ın lalası Hoca Sadeddin Efendi gibi devletin önde gelen simalarının İstanbul’a gelen İngiliz temsilcilerini sıcak karşılaması ve Fransa

¹⁶ Wood, *a.g.e.*, s.12-13.

¹⁷Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları: İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004. s.26.

¹⁸ Latince “*capitula*” (şartlar, fasıllar, maddeler) kelimesinden türemiş olan kapitülasyon terimi ahidnâmenin batı dillerindeki karşılığı olup bu terime “teslim olma” anlamı verilmesi yanlıştır. Bkz. Halil İnalçık, “Osmanlı’nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret”, *Doğu Batı*, Sayı: 24 (2003), s.60. Nitekim çalışmamızda kapitülasyon ve ahidnâme kelimeleri eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Fakat burada işaret edilmesi gereken nokta bütün ahidnâmelerin kapitülasyon olmadığıdır. Çünkü ahidnâmeler aynı zamanda devletlerarasında yapılan antlaşmaları da kapsamaktadır. Bkz. M. Kütükoğlu, “Ahidname”, *TDVİA*, I, s.536.

¹⁹ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1993. s.731.

elçisinin karşı çıkışlarına rağmen İngilizlere ahîdnâme verilmesi fikrini desteklemesinin arkasında Akdeniz’deki bu ittifak arayışı yatmaktadır.²⁰

Kraliçe Elizabeth, 1579 yılında Sultan III. Murad’a yazdığı mektupta kendisini “*Hıristiyan inancının her türlü putperestliğe karşı en yenilmez ve güçlü savunucusu*” olarak tanımlamıştır. Gerald Maclean’a göre Kraliçe Elizabeth bu ifadeyle Protestanları “*putlara tapan Katoliklerden*” ayrı göstermiş ve ortak düşmanlarına karşı işbirliği çağrısında bulunmuştur.²¹ İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in kendi ülkesini Hıristiyanlığın gerçek temsilcisi olarak gördüğü ve putperest Katolıklere karşı bir diğer işbirliği teklifi ise İngiltere’nin İspanyol donanması tarafından büyük bir tehditle karşılaştığı 1587 yılında gerçekleşmiştir. İstanbul’daki İngiliz büyükelçisi William Harborne, Sultan Murad’a sunduğu bir takirde; Kraliçenin İspanya kralının sunduğu barış teklifini reddettiğini ve bu yüzden İspanya Kralı, Papa ve diğer putperest hükümdarların kendilerini yok etmekte kararlı olduklarını belirtmiş ve açıkça Sultan Murad’ı İspanya’ya savaş açmaya davet etmiştir. Harborne, Osmanlı sultanının İspanyollara savaş açmaz ve en sadık müttefiki olan kraliçeyi yalnız bırakırsa tanrının gazabına uğrayacağını, evrensel bir Katolik devletinin kurulmasının kaçınılmaz olacağını dile getirmiştir.²² Mektubun diğer kısmının yayınlandığı farklı bir çalışmada ise yukarıdakilere ek olarak; Katoliklerin İngiltere’den sonra Osmanlı sultanını imha etmek için saldıracaklarını, bu yüzden Osmanlı sultanından Kraliçe’ye yardım için hiç olmazsa “*altmış-yetmiş kadar kalyon göndermesini*” istemiştir.²³

Osmanlı Devleti’nin ekonomik avantaj sağlamanın yanı sıra hem İspanya hem de Avusturya Habsburglarına karşı çeşitli Avrupalı devletlerle ittifak arayışı içerisinde olduğunun bir diğer göstergesi de Osmanlı topraklarında ticaret yapan İngiltere tüccarlarının ödeyecekleri gümrük vergisinin düşürülmesidir. İngilizlerden alınan gümrük vergisinin hangi tarihte % 5 seviyesinden % 3’e indirildiği açık olmasa da 1601 tarihli

²⁰ Kütükoğlu, a.g.e., s.11-12.

²¹ Richard Haykludy’un *Principal Navigations* (1589) kitabından aktaran: Gerald Maclean, *Doğu’ya Bakış: 1800 Öncesi Dönem İngiliz Yazmaları ve Osmanlı İmparatorluğu*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009. s.53.

²² Maclean, a.g.e., s.54.

²³ Hamit Dereli, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, Anıl Matbaası, İstanbul 1951. s.77-78.

ahidnâmede ve daha sonra yenilenen ahidnâmelerde bu oran değişmemiş ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında da % 3 olarak kalmıştır.²⁴

Osmanlı İmparatorluğu, 1612 yılında Hollanda'ya da bir takım siyasi düşüncelerle kapitülasyon vermiştir. Çünkü Osmanlılar; İngilizler ve Hollandalılar gibi Protestan ulusların İspanya Kralı II. Felipe'ye karşı savaş verdiklerini, dolayısıyla onlara kapitülasyon vermekle yalnızca ekonomik bakımdan yarar kazanmakla kalmayacaklarını bu ulusların imparatorluğun doğal müttefikleri olduklarını fark etmişti.²⁵ İngilizlere paralel olarak Hollandalılara verilen ahidnâmede de gümrük vergisi % 3'dür. Mehmet Genç bu durumla ilgili olarak "*Osmanlı Devleti'nin değişen ticaret yollarını yeniden kendi topraklarına çekmek ve İspanyollar ile Portekizlilere karşı müttefik bulmak için İngilizler ve Hollandalıların ödediklerini verginin % 6'dan % 3'e indirildiğini*" belirtmektedir.²⁶

Burada bir parantez açarak İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin siyasi müttefiki olmadan önce askeri anlamda da Osmanlıların dikkatini çektiğini belirtmekte yarar vardır. XVI. yüzyılda denizcilik ve harp teknolojisinde yaşanan çeşitli gelişmeler Akdeniz'den önce İngiltere'de kullanılmış gibi gözükmektedir. Nitekim Fernand Braudel İngiliz gemilerinin kullandıkları yelkenlerin ve onlara komuta eden diğer sistemlerin iyiliğinden bahsederek, bu gemilerin daha kolay idare edildiği üzerinde durmaktadır.²⁷ Bu dönemde tunç topların demir topların yerini almaya başladığı üzerinde duran Halil İnalçık ise, Akdeniz'deki Venedik kadırgalarının "*çok sayıda tunç toplarla donanmış ağır silahlı İngiliz Bretoni'leri için kolay hedefler oluşturduğunu*" ve bu durumun Osmanlıların gözünden kaçmadığını belirtmektedir.²⁸ Her iki yazarın da üzerinde durduğu ortak nokta ise İngilizlerin Levant'a bol miktarda getirdikleri kurşun ve kalay gibi maddelerin bütün Akdeniz devletleri, Ruslar ve Osmanlılar için hayati bir meta olduğudur. Zira kalay bu dönemde sadece gündelik hayatta ihtiyaç duyulan bakır kap- kacağın kalaylanması kullanılmıyor aynı zamanda top dökümhanelerinde kullanılıyordu ve kalay olmadan tunç

²⁴ Mübahat Küçüköğlü, "Gümrük/Osmanlılar'da Gümrük", *TDVİA*, XIV, s.264.

²⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000. s.244.

²⁶ Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Osmanlı İmparatorluğu Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2009. s.201.

²⁷ Braudel, *a.g.e.*, s.727-728.

²⁸ İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih I*, s.427.

top dökmek mümkün değildi ki bu da onun önemini Osmanlılar için daha da artırıyordu.²⁹ Bu sebepten dolayı da daha başlangıçta İngiliz kalayı, kurşun, çelik ve çeşitli harp aletleri, ticareti en çok yapılan metaalar arasına girmiştir.

1.4. Türkiye Kumpanyası'ndan Levant Kumpanyası'na Akdeniz'de Ticaret

Osborne ve arkadaşları her ne kadar kraliçeden Türkiye'de ticaret yapma tekeli kendilerine veren bir berat almış olsalar da Akdeniz'de ticaret yapan tek İngiliz şirketi değillerdi. Venedik ve dominyonlarında ticaret yapma yetkisi olan ve kendileriyle benzer ayrıcalıklara sahip olan *The Venice Company* (Venedik Kumpanyası) bulunmaktaydı.³⁰ Bu iki şirket 1581-1588 yılları arasında Levant'ta ticaret yaptıktan sonra, 1589 yılında her ikisi de ayrıcalıklarının genişletilerek yenilenmesi için başvuruda bulundular. Türkiye Kumpanyasının isteklerinin başında Venedik topraklarında ticaret yapılması izni gelirken, Venedik Kumpanyası ise ödedikleri vergilerin düşürülmesini talep etmişti.³¹ İngiliz hükümeti yaklaşık on iki ay konuyu değerlendirdikten sonra her iki şirketten ticaretle ilgili tüm bilgileri içeren bir anket istedi. Bu anketlerde şirketlerin kullandıkları gemilerin boyutları ve sayıları, ödedikleri gümrük vergileri ve şirketlerin yaptıkları harcamalar yer almaktaydı.³² Raporlar incelendiğinde her iki şirketin de büyük ölçüde benzer ürünlerin ticaretini yaptıkları, belirgin karlar elde ettikleri, aynı derecede önemli oldukları fakat ayakta kalabilmek için ağır harcamalar yapmak zorunda oldukları ortaya çıkmıştı. İlk başvurudan sonra geçen zamanda her iki şirketin tüccarları arasında iki kumpanyanın genişletilmiş bir ayrıcalıklar belgesi altında birleştirilmesi fikri ortaya çıktı ve 1590 yılı yazında bu konuda hükümete bir dilekçe sunuldu.³³

İngiliz hükümeti konuyu değerlendirdikten sonra 7 Ocak 1592 tarihinde verdiği beratla Venedik ve Türkiye Kumpanyalarının tek çatı altında birleşmesini onayladı. "*The*

²⁹ Braudel, *a.g.e.*, s.731; İnalcık, *a.g.e.*, s.432.

³⁰ M. Epstein, *The Early History of the Levant Company*, George Routledge & Sons Limited, London 1908. s.20.

³¹ Epstein, *a.g.e.*, 26; Wood, *a.g.e.*, s.18.

³² Wood, *a.g.e.*, s.19.

³³ Epstein, *a.g.e.*, s.33-35. Elena Frangakis-Syrett, "Commercial Practices and Competition in the Levant: The British and the Dutch in Eighteenth-Century Izmir", *Friends and Rivals in the East: Studies in Anglo-Dutch Relations in the Levant from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, Ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot. Maurits H. Van den Boogert, Brill, Leiden 2000. s.136-137.

Governor and Company of Mercants of the Levant” ismiyle kurulan şirketin 53 üyesi³⁴ vardı ve yöneticisi olarak son derece yaşlı ve sağlığı bozulmuş olsa bile yaptığı büyük hizmetlerin bir taltifi olarak Sir Richard Osborne seçilmişti.³⁵

1592 yılında Levant Kumpanyası’na 12 yıllığına ticaret yapma izni verilmişse de henüz bu tarih sona ermeden 31 Aralık 1600 tarihinde Kraliçe tarafından şirkete yeni bir berat verilerek Levant’ta ticaret yapma tekelleri önce 15 yıl daha uzatılmış,³⁶ daha sonra da Kral I. James tarafından 1605 yılı sonunda verilen beratla Akdeniz’de ticaret yapma tekeli süresiz hale getirilmiştir.³⁷ İngilizler benzer şekilde zaman zaman Osmanlı makamlarına da başvurarak veya sultan değişikliklerinde kendilerine verilen ahidnâmeleri yenilemekte ve yeni bir takım ayrıcalıklar almaktaydılar. Her ne kadar tahta çıkan her sultan ahidnâmeleri yenilese de ahidnâmelerin yenilenme tarihleri olarak 1593, 1597, 1601 ve 1675 yılları öne çıkmaktadır. İngilizlerin elde ettikleri ayrıcalıkların başında daha önce belirtildiği gibi gümrük vergisinin % 3’e indirilmesi gelmektedir. Kapitülasyonlara eklenen yeni maddeler ise çoğunlukla ticarete dair o ana kadar açıklığa kavuşturulmamış veya sömürüye açık maddelerden oluşmaktaydı.³⁸

İngilizlere verilen kapitülasyonların genişletilmesinde İstanbul’da ikamet eden İngiliz elçilerinin rolü son derece büyüktür. Örneğin 1588-1597 yılları arasında İstanbul’da bulunan ikinci İngiliz elçisi Edward Barton Osmanlı sarayında son derece muteber bir isimdi ve Sultan III. Mehmed Haçova Seferi’ne çıkarken Barton’u yanına almıştı.³⁹ Barton’un ordu ile beraber sefere katılmasının sultanın ve diğer devlet adamlarının gözünde son derece sempatik bir tablo oluşturacağı hiçbir şüphe taşımamaktadır. Buna bir de Barton’un seferden döndükten çok kısa bir süre sonra İstanbul’da ölmesi⁴⁰ eklenince yeni gelen elçi Henry Lello’nun kapitülasyonları genişletmesi ve İngiltere’nin prestijini daha da artırması bizce olağandır.

³⁴ Epstein, *a.g.e.*, s.36.

³⁵ Richard Osborne 1592 Yılıın Ocak ve Mart ayları arasında ölmüştür. Bkz. Wood, *a.g.e.*, s.20.

³⁶ Epstein, *a.g.e.*, s.39; Wood, *a.g.e.*, s.36.

³⁷ Wood, *a.g.e.*, s.39.

³⁸ Wood, *a.g.e.*, s. 27-28.

³⁹ Barton’un hem III. Murad devrinde hem de III. Mehmed döneminde nüfuzlu biri olduğuna dair bk. Hamit Dereli, *a.g.e.*, s.100-105; J. Theodore Bent, “The English in the Levant”, *The English Historical Review*, Vol.5, No.20 (October 1890), s.656; Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, s.613.

⁴⁰ Edward Barton’un mezarı Heybeliada’da bulunmaktadır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk- İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar”, *Bellekten*, XIII, No.51, (1949), s.579.

XVI. yüzyılın son yıllarında ve XVII. yüzyılın başında İngiltere'nin Akdeniz'deki ticaretine bakıldığında da ivmenin hızlı bir şekilde yukarıya tırmandığı görülmektedir. Nitekim Levant Kumpanyası ticaret hacmine paralel olarak sahip olduğu gemi, personel ve üye sayısını artırmaktaydı. 1590'lı yıllarda Levant'ta görülmeye başlayan Hollandalıların 1612 yılında müstakil kapitülasyonlar alarak kendi bayrakları altında ticaret yapmaları İngilizlerin elde ettiği konsolosluk hakkı ve gemi kirası gibi ücretlerin azalmasına sebep olsa bile 1620'li yıllara gelindiğinde Levant'taki İngiliz ticareti Fransa ve Venedik'i geçmiştir.⁴¹ Bunda İngilizlerin Levant'taki konsolosluk sayısını artırarak⁴² daha çok noktaya seyrüsefer düzenlemeleri etkili olmuştur.

Levant'taki İngiliz ticaretinde başlangıçtan beri yünlü dokumalar önemli bir yer tutmaktaydı. XVII. yüzyılda İngiltere'nin Levant'a ihraç ettiği dokumaların sayısına bakıldığında da yüzyılın ilk yarısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 1620'li yıllarda yıllık ortalama 6 bin parça yünlü satılırken 1634 yılına gelindiğinde bu rakam 17 bin parçaya yükselmişti.⁴³

XVII. yüzyılda Levant'taki İngiliz ticaretinin kesintisiz olarak arttığını ileri sürmek yanlış olabilir. Zira Fransızlar ve Hollandalılarla yapılan savaşlar henüz gelişmekte olan ticareti olumsuz etkilemekteydiler. Örneğin 1635 yılında başlayan İngiltere- Hollanda savaşları Akdeniz'deki İngiliz ticaretine ağır bir darbe vurmuştur. Zira savaş dolayısıyla denizlerdeki güvenlik azalmış ve Hollandalı korsanlar sık sık İngiliz gemilerine saldırmışlardır. Ancak bu olumsuzluğa rağmen hem Hollandalıların hem de İngilizlerin Akdeniz'de Fransa'nın aleyhine olmak üzere ticaretlerini artırdıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira 1589-1606 yılları arasında yıllık ortalama 30 milyon livre dolaylarında olan Fransa'nın Levant ticareti, 1635'de 14 milyon livre, 1648'de 7 milyon livreye düşmüştü. Hatta bu keskin düşüş bir müddet daha devam etmiş ve 1660 yılında sadece 2,5 milyon livre olarak gerçekleşmiştir.⁴⁴ Ancak 1670'den sonra Fransızların Levant'ta ticaret

⁴¹ Wood, *a.g.e.*, s.44.

⁴² Niels Steensgaard, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *The Scandinavian Economic History Review*, Vol. XV, Nos:1-2, 1967. s.14; Wood, *a.g.e.*, s.72

⁴³ F. C. Spooner, "The European Economy 1609-1650", *The New Cambridge Modern History, Vol 4- The Decline of Spain and Thirty Years War 1609-1648*, Cambridge University Press 2008, s.86.

⁴⁴ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.48. Niyazi Berkes, rakam vermemekle birlikte İngilizler ve Hollandalıların Levant'a gelişlerinin Venedik, Ceneviz ve Fransa ticaretini ikinci plana ittiğini ifade etmektedir. Bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s.195-196.

yapan 4 kumpanya kurmaları ve en önemlisi Osmanlı Devleti'ne ödedikleri gümrük vergisinin % 5'den % 3'e düşmesi Fransa'yı İngilizler ve Hollandalılarla yeniden rekabet edebilir bir duruma getirdi.⁴⁵

Çok eski tarihlerden beri Akdeniz'in en önemli deniz güçlerinden biri olan Venedik'in Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu savaşlar ticaretlerinin azalmasına ve zamanla Levant'tan tamamen silinmesine sebep olmuştur. Fakat anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti'nin Venedik ile yaptığı uzun savaşlar, özellikle Girit Kuşatması, İngilizlerin Akdeniz'deki ticaretlerini olumsuz etkilemiştir. Bunun sebebi XVII. yüzyılda İngiltere'de son derece popüler bir ürün olan kuşüzümü ve incir gibi bazı ürünlerin Girit ve Mora gibi bölgelerden⁴⁶ toplanıyor olması ve uzun süren savaş dolayısıyla bu ticaretin darbe almasıdır. Bunu 1652 yılında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisinin Venedik ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk teşebbüslerinden rahatlıkla anlayabiliyoruz.⁴⁷ Benzer bir ara buluculuk girişimi II. Viyana Kuşatmasının ardından başlayan uzun savaş döneminde yaşanmıştır. 1692 yılında İngiltere ve Flemenk elçileri barış için arabuluculuk etmeye çalışmışlardır. Fakat bu girişimle ilgili olarak Avusturya'nın aynı tarihlerde Fransa ile savaşa girmiş olması ve Fransa'nın hem İngiltere'nin hem de Hollanda'nın ortak düşmanı olmaları dolayısıyla İngiliz ve Flemenk elçilerinin amacının Fransa'yı daha fazla yıpratmak olduğu ileri sürülebilir. Nitekim aynı tarihte İstanbul'daki Fransız elçisinin sulhü geri bırakmak için girişimlerde bulunduğu düşünüldüğünde bu ihtimal daha da kuvvetlenmektedir.⁴⁸ II. Viyana Kuşatmasını takip eden savaşları sona erdirmek için bu girişim başarısız olmuş olsa da İngiliz elçisi Lord Paget 1699 yılında Karlofça'da resmi arabuluculuk yaparak antlaşmanın imzalanmasına katkıda bulunmuştur.⁴⁹ Sonraki yüzyılda ise Prut ve Pasarofça'dan başlayarak neredeyse bütün savaşlarda antlaşmanın imzalanması konusunda arabuluculuk yapmışlardır. Bu durum İngilizlerin XVII. yüzyılın sonuna

⁴⁵ Kütükoğlu, a.g.e., s.51.

⁴⁶ Daniel Goffman, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, Çev. Ayşe Başcı-Sander, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001. s.46-47.

⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, TTK Basımevi, Ankara (Basım Tarihi Yok), s.328.

⁴⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., III. s.586-587.

⁴⁹ Azmi Özcan, "İngiltere/Osmanlı İngiltere Münasebetleri", *TDVİA*, XXII. s.303; Uzunçarşılı, a.g.e., III. s.590; H. Mustafa Eravcı, *Avrupa'da Türk İmajı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010. s.65. Karlofça Antlaşması'nın imzalanması ve yeni sınırların belirlenmesi hakkında Bkz. John Stoye, *Marsigli's Europe: 1680-1730*, Yale University Press, New Haven&London 1994. s. 164-215.

gelindiğinde artık hem diplomatik anlamda hem de ticari anlamda Akdeniz'deki rüştlarını ispat etmiş olduklarını göstermektedir.⁵⁰

⁵⁰ Onur Kınılı, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, Ankara 2006. s.114-115.

II. BÖLÜM

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE İNGİLİZ DİPLOMATLAR

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiltere adına çalışan diplomatik aktörleri elçiler, konsoloslar, tercümanlar ve hizmetkârlar olarak gruplandırmak mümkündür. Çeşitli örnekler üzerinden hareketle söz konusu diplomatik aktörler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. Elçiler

Türkçe “halk, ülke, devlet” anlamlarına gelen “el” (il) kelimesinden türetilmiş olan elçi, “bir devleti temsil etmek üzere başka bir devlet nezdinde görevlendirilen diplomat” anlamına gelmektedir.⁵¹ 1583 yılından başlayarak çalışmamızın odaklandığı XVIII. Yüzyıl başlarına kadar İstanbul'da yirmiye yakın İngiliz elçisi bulunmuştur.

Tablo 1: XVIII. Yüzyılın Başına Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Görev Yapan İngiliz Elçiler⁵²

İsim	Görev Başlangıç	Görev Bitiş
William Harborne	1583	1588
Edward Barton	1588	1597
Henry Lello	1597	1607
Sir Thomas Glover	1606	1611
Paul Pindar	1611	1620
Sir John Eyre	1620	1622
Sir Thomas Roe	1621	1628
Sir Peter Wyche	1628	1639
Sir Sackville Crowe	1638	1648

⁵¹ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *TDVİA*, XI, s.3; Mecdud Mansuroğlu, “Elçi” *İA*, IV, s.231.

⁵² G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston 2009. s.283-84'den alınmıştır.

Sir Thomas Bendish	1647	1661
Richard Lawrence	1653	1656
Heneage Finch	1661	1669
Sir Daniel Harvey	1668	1672
Sir John Finch	1674	1681
James Brydges	1681	1687
Sir William Trumbull	1687	1691
Sir William Hussey	1691	1691
Harbord, William	1691	1692
William Paget	1693	1702

Çalışmamızın konusu olan 1717-1750 yılları arasında biri maslahatgüzâr olmak üzere toplam 7 İngiliz elçisi İstanbul’da görev yapmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında İstanbul’da görev yapan ilk İngiliz elçisi Sir Robert Sutton (1671-1746)’dur. Sutton,⁵³ 1700 yılında elçi olarak atanmasına rağmen İstanbul’a gelerek göreve başlaması 1702 yılının ilk aylarında olmuştur.⁵⁴ İngiltere’nin Karlofça görüşmeleri sırasındaki etkin arabuluculuğu sayesinde, İstanbul’a geldiğinde olağanüstü bir şekilde karşılanmış ve çok kısa bir süre sonra, Mart ayında, padişah tarafından kabul edilmiştir. Padişah, Osmanlı teşrifat kurallarına aykırı olarak Robert Sutton ile doğrudan konuşmuş ve kendisine “İngilizler eski ve iyi dostlarımızdır ve düşüncemizin değişmediğini onlara her fırsatta göstereceğiz; bilhassa krallarına bize gösterdiği büyük hizmetler için şükran duyuyoruz” demiştir.⁵⁵ II. Mustafa’nın bu sözlerinin İngilizlerin Karlofça’da yapmış oldukları arabuluculuk dolayısıyla olduğunu söylemek muhtemelen yanlış olmayacaktır.

⁵³ Robert Sutton, Osmanlı belgelerinde Roberto Sutton/ Sutton şeklinde geçmektedir. Elkabı ise “*Kıdvetü’l-ümera el-milletü’l-Mesihîye Asitâne-i Sa’âdetimde mükîm İngiltere elçisi Roberto Sutton hutimed avakıbehu bil-hayr*” şeklindedir. Bkz. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.27/1. Bu elkab küçük değişiklikler göstermekle beraber diğer elçiler için de aynıdır.

⁵⁴ Jeremy Balack, “Sutton, Sir Robert (1671/2- 1746)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/3803, accessed 16 May 2014]

⁵⁵ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V. s.239.

İstanbul’da yaklaşık 15 yıl kalan Robert Sutton, diplomasi için son derece önemli iki dil olan Latince ve İtalyanca’yı iyi derecede bilmekteydi. Muhtemelen bunun da etkisiyle 1711 yılında Osmanlı- Rusya barış görüşmelerinde olduğu gibi 1717 yılında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında Pasarofça’da yapılan barış görüşmelerine İngiltere Kralı tarafından arabulucu olarak tayin edildi.⁵⁶

Robert Sutton’un yerine elçi olarak atanan Edward Worthley Montagu, Ağustos 1716’da Londra’dan hareket ederek kara yoluyla İstanbul’a geldi. Ancak bu dönemde Avrupa politikasındaki önemli gelişmeler dolayısıyla önce Viyana ve Hannover’a gitti. Zira Montagu yoldayken Petervaradin Savaşı henüz yeni vukuu bulmuştu ve Montagu de bununla ilgili çeşitli görüşmelerde bulunmuştu.⁵⁷ 1717 yılının ilkbahar aylarında İstanbul’a gelen Edward Worthley’in Nisan ayının ortalarından daha erken bir tarihte Roberto Sutton’dan elçiliği devralmıştır.⁵⁸

Edward Worthley Montagu’nun İstanbul’daki elçiliği uzun süreli olmamıştır. Büyük Britanya Kralı I. George, onu Ekim 1717’de geri çağırılmış ve yerine Abraham Stanyan’ı atamıştır.⁵⁹ Stanyan, 1717 sonbaharında Londra’dan hareket ederek Viyana üzerinden Osmanlı topraklarına ulaşmış ve 1718 Mart’ında Edirne’ye gelmiştir.⁶⁰ İsimleri geçen üç İngiliz Elçisi; Robert Sutton, Edward Worthley Montagu ve Abraham Stanyan’ın ortak özellikleri üçünün de şu ya da bu şekilde Pasarofça barış görüşmelerine katkıları olduğudur. Sir Robert Sutton, 5 Haziran 1718’de başlayan görüşmelerin açılış konuşmasını

⁵⁶ Jeremy Balack, “Sutton, Sir Robert (1671/2- 1746)” *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/38037, accessed 16 May 2014]

Azmi Özcan, “Osmanlı-İngiltere Münasebetleri”, *TDVİA*, XXII, s.303.

⁵⁷ Vakanüvis Râşid Mehmed Efendi, net bir tarih ve isim vermese de Edvard Worthley’in yolculuğu ve Viyana görüşmelerinden bahsetmektedir. “...ma’zûl olan İngiliz balyosunun yerine gelen balyos-ı cedîd İngiltere’nin mu’temedün-aleyh a’yânından olup Beç üzerinden gelmekle, Beç’de Nemçe vükelasıyla tecdîd-i sulh ahvâlin müzâkere ve taraflarından tahsil-i ruhsat ettiği ecilden rikâb-ı çehresây [oldu]”. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 1099-1100. Edvard Worthley’in İstanbul’a kadarki yolculuğu için ayrıca Bkz. Isobel Grundy, “Montagu, Lady Mary Worthley (1689- 1762)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/19029, accessed 15 May 2014]

⁵⁸ Fî Evâsıt-ı Cemâziyelevvel Sene 1129/22- 30 Nisan 1717 tarihli hükümde, Edward Worthley’dan “*Âsitâne-i Sa’âdetimde mükîm olan İngiltere elçisi*” şeklinde bahsedilmektedir. Bkz. 2 Numaralı *Mora Ahkâm Defteri*, s.32/1. Alfred C. Wood, *A History of Levant Company* (s.252) adlı eserinde Montagu’nun 13 Mart 1717 tarihinde Edirne’ye vardığını belirtmektedir ancak İstanbul’a gelişi hakkında bilgi vermemektedir.

⁵⁹ Philip Woodfine, Clarie Gapper, “Stanyan, Abraham (1672- 1732)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/26291, accessed 15 May 2014]

⁶⁰ Wood, *a.g.e.*, s.252

yapmasının yanı sıra kongreyi yöneten kişi olmuştur.⁶¹ Başından beri çok yönlü faaliyetlerde bulunan Sir Worthley Montagu'nun İngiltere'ye geri çağırılması da barış görüşmelerindeki aktif rolü ile alakalıdır ve kariyerine bakıldığında bunun bir terfi olduğu gözükmektedir.⁶² Benzer bir durumun Abraham Stanyan için de geçerli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Abraham Stanyan'ın İstanbul'a elçi olarak gönderilmesinde İngiltere Kralı I. George'un Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında arabuluculuk girişimlerinin önemli bir rolü vardır. Ancak Stanyan'dan sonra İstanbul'daki İngiliz elçisi Lord Kinnoull'un yazdıklarına bakılacak olursa, Abraham Stanyan, yaşlı, lükse düşkün ve tüm hırslarını kaybetmiş birisiydi.⁶³ Bu yüzden de Edward Worthley'in İstanbul'dan geri çağırılması ile Abraham Stanyan'ın İstanbul'a elçi olarak gönderilmesi her iki isim için de terfi niteliğinde gelişmelerdi.

Yeniden barış görüşmelerine dönecek ve 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'ndeki konuyla ilgili hükümlere bakacak olursak, üç elçinin de Pasarofça görüşmelerinde buldukları görülmektedir. Görüşmelere başkanlık ettiğini bildiğimiz Roberto Sutton için yazılmış bir yol hükmünde kendisinin açıkça “*mükâleme-i sulhe me'mûr*” olduğu belirtilmektedir.⁶⁴ Mısır valisine gönderilen ve Roberto Sutton'un adamlardan birinin Mısır'a gelerek 2000 ferde⁶⁵ kahve almasına ruhsat verilen bir başka emirde ise kendisinden “*Sâbıkâ Âsitâne-i Sa'âdetimde mükîm İngiltere elçisi olub bu def'a Pasarofça'da vukû' bulan sulh mukâbelesine İngiltere kralı tarafından mutavassıt olan Roberto Sutton...*” şeklinde bahsedilmektedir.⁶⁶

⁶¹ Zinkeizen, *a.g.e.*, V. s.395.

⁶² Isobel Grundy, “Montagu, Lady Mary Worthley (1689- 1762)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/19029, accessed 15 May 2014]

⁶³ Philip Woodfine, Clarie Gapper, “Stanyan, Abraham (1672–1732)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [http://www.oxforddnb.com/view/article/26291, accessed 15 May 2014]

⁶⁴ BOA, *A.DVNS.AHK.MR.d (Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümayûn Sicilleri Mora Ahkâm Defterleri) No:2*, s.39/2. Bundan sonra: *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*. İngiliz ve Flemenk elçilerinin Osmanlı sultanı tarafından arabulucu olarak atanmaları ve ellerine verilen ruhsat-nâme sureti için Bkz. Râşid Mehmed- İsmail Âsim, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, II, s.1109-1115.

⁶⁵ Ferde ile balya aynı şeylerdir. 1600 yılında İstanbul'da bir balya/ferde yaklaşık 90 kilogramdır. Bkz. “Balya” Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 2011. s.84.

⁶⁶ *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s.41/5. Elçinin ve üç tercümanının Pasarofça'ya gidişi hakkındaki yol hükmü için Bkz. Ömer Bıyık, *124 Numaralı Mühimme Defteri (H.1128-1130)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2001. s.301-302, Belge No: 294.

Abraham Istanyan'ın⁶⁷ arzıyla, Evâsıt-ı Cemâziyelâhîr 1130/21-30 Mayıs 1718 tarihinde Âsitâne Kaimmakâmına gönderilen bir fermanda, “*mûmâ ileyh[in] Âsitâne-i Sa'âdetimde mûkîm olmak üzere İngiltere kralı tarafından ilçilik ile gelüb hâlâ Edirne'de*” olduğu belirtilen ve İstanbul'da ikamet eden İngiltere tüccarlarının işlerinin muattal kalmaması için bir İngilterelinin yerine “*vekil nasb*” olunarak, “*yedine kendi mühürü ile memhûr bazı kağıdlar*” verildiği belirtilmektedir.⁶⁸ Edward Worthley'in de bu tarihte halen Edirne'de olduğu göz önüne alındığında, bahsi geçen üç elçinin, barışın imzalanmasındaki payı daha belirgin şekilde görülmektedir.

Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra Abraham Stanyan İstanbul'a gelmiş ve 1730 yılına kadar elçi olarak burada ikamet etmiştir. Abraham Stanyan'ın elçiliği her ne kadar 1728 yılında İngiltere Kralı II. George (1727-1760) tarafından tasdik edilmiş ve uzatılmış olsa da⁶⁹ yerine 1729 yılında George Hay (1689-1758)⁷⁰ atanmıştır. George Hay kendisinden önceki iki elçiden farklı olarak deniz yoluyla İstanbul'a gelmiştir. 1729 yılı sonlarında Boğazhisarları'na gönderilen bir yol hükmünde, yeni gelecek elçinin ismi belirtilmemekle birlikte, İngiltere tercümanlarından Delor Tomazo ve bir hizmetkârı elçiyi karşılamak üzere Çanakkale Boğazı'na gönderildikleri belirtilmektedir.⁷¹ George Hay'ın İstanbul'a gelmesi 1730 yılının Nisan ayında olmuş ve kendisi geldikten birkaç ay sonra Abraham Stanyan İngiltere'ye dönmek üzere hareket etmiştir. Bunu, yine Boğazhisarları'na gönderilen bir başka emirden anlıyoruz. Zira gönderilen emirde Konte de Kinol'ün⁷² “*İngiltere'nin beylik Varda Kosta sefâyininden*”⁷³ bir kalyon ile İstanbul'a geldiği ve selefi Abraham Istanyan'ın aynı gemiye binerek “*İngiltere vilâyetine avdet ve mürûruna izn-i hümayûn*” verildiği belirtilmektedir.⁷⁴

⁶⁷ Abraham Stanyan, Osmanlı belgelerinde bu şekilde anılmaktadır.

⁶⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.40/4.

⁶⁹ Mustafa Kesbi, *İbretnümâ-yı Devlet*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Öğreten, TTK, Ankara 2002. s.313.

⁷⁰ Philip Carter, “Hay, George, Eight Earl of Kinnoull (1689- 1758)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; [http://www.oxforddnb.com/view/article/12718, accessed 15 May 2014]

⁷¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.90/3.

⁷² Sekizinci Kinnoull Kontu olan George Hay, Osmanlı belgelerinde Konte de Kinol şeklinde geçmektedir.

⁷³ İtalyanca Guardio Costa'dan gelen Varda Kosta “sahilleri korumaya yarayan ağır gemi” anlamına gelmektedir. Bkz. İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2009. s.1780. *Beylik Kalyonu* veya *Beylik Sefinesi* ise devlete ait savaş gemilerine verilen isimdir. Bkz. M. Zeki Pakalın, “Beylik Sefain”, *a.g.e.*, I. s.222.

⁷⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.92/5.

Kinnoull Kontu George Hay yaklaşık 6 yıl elçilik yapmış ve 21-30 Mayıs 1736 tarihinde Abraham Stanyan gibi Varda Kosta gemisi ile İngiltere'ye doğru yola çıkmıştır.⁷⁵ Kinnoull Kontu'nun yerine ise elçi olarak Sir Everard Fawkener⁷⁶ (1694- 1758) atanmıştır.⁷⁷

Fawkener, 1716 yılında Levant Company'den Halep'te ticaret yapma üzere berat almış bir tacirdir⁷⁸ ve bu yönüyle diğer elçilerden ayrılmaktadır. Çünkü bu dönemde elçilik yapmış kişilerin neredeyse tamamı çeşitli diplomatik görevlerin ardından İstanbul'a gelmişlerdir. Fawkener ise 1716'dan elçi olarak atandığı 1736 yılına kadarki yaşamının neredeyse tamamını Halep başta olmak üzere çeşitli Osmanlı şehirlerinde geçirmiştir. Bunun sonucunda hem önemli bir maddi servet elde ettiği hem de Osmanlı ülkesi hakkında derin bilgiler ve ticari bağlantılar edindiği kuşkusuzdur. Nitekim elçi olarak atandığında kendisini karşılamaya gelen tüccarların çokluğu bunu göstermektedir.⁷⁹

Sir Everard Fawkener'in elçiliği resmi olarak 1746 Eylül'üne kadar sürse de kendisi 1742 yılında İngiltere'yi ziyaret edeceğini belirterek yerine Stanhope Aspinval'i vekil bırakmıştır.⁸⁰ Fawkener'in hangi sebepten dolayı İngiltere'ye döndüğü açık olmasa da 1741 yılı Mart'ında İngiltere Kralına çeşitli hediyeler göndermiş olması,⁸¹ bu tarihlerde İstanbul'dan ayrılmak istediğini düşündürmektedir. Netice olarak Fawkener, 1742'nin Kasım ayında İstanbul'dan ayrılmıştır. 1746 yılında Sir James Porter elçi olarak atanana kadar Aspinval 'Elçi Vekili' olarak İstanbul'da bulunmuş ve 21-30 Nisan 1747 tarihinde İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkmıştır.⁸²

Sir James Porter (1710- 1776), Eylül 1746'da İngiltere Kralı II. George tarafından atanmış ve 1747 yılının Şubat ayında da İstanbul'a gelerek görevine başlamıştır.⁸³ Porter'ın

⁷⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.131/2.

⁷⁶ Osmanlı belgelerinde Kavalir Ederardo Favkener şeklinde geçmektedir.

⁷⁷ Haydn Mason, "Fawkener, Sir Everard (1694- 1758)", *ODNB*, Oxford University Press, 2004, Online edn, Jan 2008, [<http://www.oxforddnb.com/view/article/9228>, accessed 15 May 2014]

⁷⁸ Gülay Webb Yıldırım, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı- İngiliz Tiftik Ticareti*, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.223.

⁷⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.128/2-3.

⁸⁰ Berridge, *a.g.e.*, s. 283-284.

⁸¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.156/2.

⁸² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.201/2.

⁸³ G. F. R. Barker, "Porter, Sir James (1710-1776)", rev. R. D. E. Eagles, *ODNB*, Oxford University Press, 2004, Online edn, Jan 2008. [<http://www.oxforddnb.com/view/article/22569>, accessed 12 Dec 2013];

elçiliği yaklaşık 16 yıl sürmüştür. Kendisi her ne kadar 1761 yılında geri çağrılmak için başvuruda bulunmuş olsa da yerine gönderilen elçinin geldiği tarih olan 1762 yılının Mayıs ayında İngiltere'ye dönmek üzere İstanbul'dan hareket etmiştir.⁸⁴ Porter, deniz yolculuğuna karşı aşırı hassas biri olmasından dolayı İstanbul'a gidişte ve dönüşte karayolunu kullanmayı tercih etmiştir.⁸⁵ Kendisinden önceki ve sonraki elçiler ise zorunlu şartlar olmadıkça deniz yolu ile ulaşımı tercih etmekteydiler. Nitekim Porter'ın yerine atanan Henry Grinville de bu şekilde İstanbul'a gelen elçiler arasındadır.⁸⁶

Tablo 2: XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Görev Yapan İngiliz Elçiler

İsim	Görev Başlangıç	Görev Bitiş
Sir Robert Sutton	1702	1717
Edward Wortley-Montagu	1717	1718
Abraham Stanyan	1718	1730
George Hay	1730	1736
Sir Everard Fawkener	1735	1742
Stanhope Aspinwall	1742	1747
Sir James Porter	1747	1762

Kendisini karşılamak üzere Nemçe hududuna gönderilen tercüman ve hizmetkârlar için bkz. *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s.198/3.

⁸⁴ Alfred C. Wood, "The English Embassy at Constantinople, 1660-1772", *English Historical Review*, Vol. XL, No: CLX (1925), s.559.

⁸⁵ Sir James Porter- George Larpent, *Turkey; Its History and Progress*, Vol. I, London 1854. s.8. Bu kitap Sir James Porter'ın *Observations on the Religion, Law, Government of the Turk* adıyla 1768 yılında yayımlanmış olduğu anıların, torunu Sir George Larpent tarafından 1854 yılında çeşitli eklemeler yapılarak 2 cilt halinde yayımlanmış halidir. Sir James Porter'ın yazmış olduğu bölüm kitabın birinci cildinde bulunmaktadır ve büyük ölçüde Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. *Türkiye'nin Bir Asrı*, Çev. Esmâ Selçuk Nur, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013. Sir James Porter'ın İngiltere'ye gittiği yol ve alınan tedbirlerle ilgili olarak bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Cevdet Hariciye*, Dosya No: 176, Gömlek No: 8797.

⁸⁶ BOA, *Bab-ı Asaflı Divan-ı Hümayûn Kalemî Düvel-i Ecnebiye Defterleri (A.DVN.DVE.D) 36/2, İngiltere Mahlûat Defteri*, s.81/337-338; s.83/ 345.

2.2.1. Elçilerin Yetki ve Sorumlulukları

İstanbul'daki İngiliz elçilerinin görevlerini Sir James Porter örneği üzerinden açıklayabiliriz. Elçilerin görevlerini belki de en iyi şekilde tanımlayan vesikalardan birisi, İngiltere Kralı II. George'un Osmanlı sadrazamına Porter'in atanması hakkında göndermiş olduğu mektuptur. Mektubun başlangıcında Kavalir Ederardo Favkener'in yerine Cems Porter'in⁸⁷ atandığı belirtilmiş ve devamında görevleri olarak:

“...Gerek tarafımıza mahsûs olan umûr ve gerek Memâlik-i Mahrûse-i Padişahîye'de ikâmet ve amed şüid iden tüccar ve re'âyâmızın mesâlihine dâir kendü ismimizle i'lâm ve ifâde ideceği husûslarda mûmâ ileyh dâîlerine i'tîmâd-ı küllî buyrulub İngiltere tüccarı tâifesi umûr-ı ticâretde bu âna değin me'lûf oldukları emniyet ve serbestiyyet bundan böyle haklarında bî-diriğ ve rütbe-i vâlâ-yı sadrazamîleri ve nâm ve şân-ı adâlet unvân-ı âsafâneleri muktezâsınca sâye-i girân-mâyeleriyle her halde mahmî buyurmaları vücûhla me'mûl ve tâife-i tüccar sinîn-i vâfireden beru re'âyâ-yı tarafeynin menâfi'ine şâmil olan emr-i ticâretin temşiyeti ve yevmen fe-yevmen teksîr ve tezâyüdünde kesb-i istidadları bâbında himem-i bî-diriğâneleri derkâr idüğü melhûzumuz olmakdan nâşî İzmir ve Haleb ve mahall-i sâirede mûkîm olan tüccarımızın birinden âhar kimesne dâ'vâ ve nizâ'a şürû' eylediğinde mûmâ ileyh elçimiz dâ'îleri veyâhut Âsitâne-i Sa'âdetde ikâmet iden tüccarımızdan biri vekîl olub ol nizâ'ın rü'yetine me'mûr olduğu halde sâlifü'z-zikr tüccarımızın kendü maslahatını terk ile Âsitâne-i Sâ'adet'e ihzâr için haber olunmamak ve ezcümle i'tâ olunan Ahidnâme-i Hümayûnun şurût ve kuyûdu nâtik olduğu üzere mer'î ve mu'teber tutulub tarafımızdan hilâf-ı vaz' ü harekete zir-i destimizde olanların ferd-i vâhidine cevâz virilmeyub Devlet-i Aliyye ile beynimizde kadîmden beru cârî olan dostluk ve saffetin kemâl-i sıdk ve hulûs ile hıfz ve sıyâtini bâbında sarf-ı makdûr olduğu vechile taraf-ı hümayûn-ı şehriyârîden dahi mürâ'atına müsâ'ade-i mülükâneleri mebzûl buyrulacağı lâ-reybe ve iştibahdır ve ahâli-i İslam'dan olub kendü irâdet ve rızâlarıyla emti'a ve eşyalarıyla İngilterelünün sefâyinine rakib olanlar için tarafımızdan tekeffül olunmayub muhâtara vukû'unda tarafımıza haml

⁸⁷ Sir James Porter'in ismi Osmanlı belgelerinde Cems Porter şeklinde geçmektedir.

olunmaksızın deryâ keyfiyetinde muhtemel olan kazaya râzı olmaları lâzime-i hâlden idüğü muhît-i ilm ü âlileri buyrulmağla mûmâ ileyh elçimiz dâ'ileri hakkında nüvâz-şinâs-ı aliyye-i mürüvvet-i mu'tâdeleri bî-diriğ buyrulub vâki' olan umûr ve husûslarımızın rü'yet ve temşiyet-i teshil..."⁸⁸ olduğu belirtilmiştir.

Mektuptan anlaşıldığı üzere, Sir James Porter'ın görevleri temelde diplomatik ve ticari olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. İlki ile ilgili olarak kendisine "i'timâd-ı küllî" buyrulduğu belirtilmiş ve bununla elçinin İngiltere krallarının vekili olduğu işaret edilmiştir. Gerek yukarıda aktarılan kısımda gerekse mektubun devamında Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu ahidnâmeye işaret edilerek, elçilerin ticaretle ilgili görevlerinin anlatılması, ahidnâmenin elçinin İstanbul'da bulunmasının yasal zemini olduğunu göstermektedir. Yine buradan hareketle mektupta uzun uzun ticarete dair çeşitli açıklamaların olması elçilerin en önemli görevlerinin kendi tebasından olan kimselerin, başta ticari olmak üzere, vukû bulan sorunlarının çözülmesi işi olduğunu göstermektedir. Her ne kadar İngiliz elçilerin İstanbul'da bulunmalarındaki en büyük amaç ticareti düzenlemek olsa da elçiler Osmanlı makamlarınca o devletin temsilcisi olarak görülmüş ve diplomatik anlamda onlara bu durum göz önünde bulundurularak davranılmıştır.

Osmanlı Devleti diplomatik faaliyetleri düzenleyen çeşitli kanunnameler yapmayı ihmal etmemiştir. 1657 hazırlanan "Kânûn-ı Elçiyân" veyahut diğer adıyla Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanûnnâmesi'nde elçi kabullerinden verilen ziyafetlere kadar bütün ayrıntılar belirlenmiştir.⁸⁹ Bu kanunnameyle belirlenen şekilde gelen İngiliz elçileri için de elçi kabul törenleri düzenlenmiş ve kendilerine çeşitli hediyeler sunulmuştur.⁹⁰

XVIII. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler, sınırdan girdikleri andan itibaren mihmandarlar tarafından karşılanıyor ve aynı şekilde geri dönerlerken de Osmanlı sınırının bittiği yere kadar mihmandarlar eşliğinde güvenli bir yolculuk etmeleri temin ediliyordu. Mihmandarlara ilave olarak Osmanlı Devleti, elçiye günlük bir yevmiye veriyor ve ayrıca ağırlıklarını nakledebilmesi için at ve araba tahsis ediyordu. Elçiye

⁸⁸ BOA, *Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümayûn Kalemî Düvel-i Ecnebiye (A.DVN.DVE)* Dosya No: 81, Gömlek No: 8.

⁸⁹ Onur Kınlı, *a.g.e.*, s.113.

⁹⁰ Bu konuda bir örnek olması açısından; İngiltere Elçisi Sir James Porter'a sunulan hil'at listesi için bkz. BOA, *Cevdet Hariciye*, Dosya No: 173, Gömlek No: 8606.

verilen bu tayinat maiyetinin kalabalıklığına göre değişiklik göstermekteydi.⁹¹ Osmanlı Devleti'nin Avrupalı karşıtlarına göre çok daha geç tarihlerde bile gelen elçilerin ihtiyaçlarını kendi bütçesinden karşılamasının sebebi; masrafları karşılamadıkları durumlara göre elçileri yönlendirme ve kontrol etme şanslarının daha fazla olması ileri sürülebilir.

2.2.2 Elçilerin Konaklaması ve İaşe

İstanbul'a gelen XV. ve XVI. yüzyılda gelen elçiler çoğunlukla Çemberlitaş yakınlarında bulunan Elçi Hanı'nda kalmaktaydılar. Ancak bu durum özellikle XVII. yüzyıl başlarından itibaren değişmeye başlamıştır. Elçilerin burayı beğenmemeleri dolayısıyla çeşitli tüccar veya önde gelen kimselerin konaklarında kalmaları dolayısıyla han zamanla başka amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır.⁹² İngiltere, Fransa ve Venedik gibi İstanbul'da daimi olarak ikamet eden elçiler ise çok daha erken tarihlerden başlayarak kendileri için konaklar yaptırmışlardır. Bu konaklar çoğunlukla ticaretin ve yabancı tüccarların yoğun olarak yaşadığı Galata çevresinde bulunmaktaydı. Nitekim XVIII. yüzyılda İstanbul'da bulunan İngiliz elçilerinin tamamı Galata yakınlarında bulunan konaklarında ikamet etmekteydiler. Bunu onların iaşesi ve güvenlikleri ile ilgili olarak çıkan çeşitli fermanlardan rahatlıkla anlayabiliyoruz.

2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nde her yıl yenilenmiş olan bazı hükümlerden elçilerin yiyip içtiklerine karıştırılmadığı ve elçilerin Galata'da oturdukları görülmektedir. Elçilerin yiyip içtiklerine karıştırılmaması sebebi İngiltere'ye bahşedilen ahidnâme ile ilgilidir. Çünkü ahidnâme maddesine göre “...İngiltere elçileri ve konsolosları ve sair İngilterelüler sâkin oldukları evlerinde kendülerinin ve âdemlerinin kifâf-ı nefsleri için şura sıkub hamr⁹³ itmek istediklerinde kimesne mâni' olmaya....” denilmektedir.⁹⁴ Nitekim bu madde ile ilgili olarak genellikle bostancıbaşı, sekbanbaşı, topçubaşı, Galata voyvodası ve subaşısı gibi görevlilere gönderilen fermanlarda İngiltere elçisi ve adamlarının “kifâf-ı

⁹¹ Sir James Porter İstanbul'dan ayrılırken önceki elçilerden farklı olarak kendisinin evli ve çocuklu olduğunu gerekçe göstererek eşyalarının fazla olduğunu belirtmiş ve tayinatına “kifayet mikdarı” zam talebinde bulunarak 10 ilave at istemişti. Bkz. BOA, AE. SMST.III Dosya No: 211, Gömlek No: 16658; *Cevdet Hariciye*, Dosya No: 99, Gömlek No: 4903 ve yine aynı fonda kayıtlı Dosya No: 148, Gömlek No: 7353.

⁹² Semavi Eyice, “Elçi Hanı”, *TDVİA*, XI. s.15-18; R. Ekrem Koçu, “Elçi Hanı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, IX, Koçu Yayınları, İstanbul 1968. s.4449.

⁹³ Hamr, Arapça “şarap” anlamına gelmektedir. Bkz. A.J. Wensinck, “Hamr”, *İA*, V/I, s.195.

⁹⁴ *Muahadat Mecmuası*, I, TTK Yayınları, Ankara 2008. s.246

nefsleri için senede bir def'a yedi bin medre hamra emr-i şerif" verile geldiği ve "beher medresi onar vukiyye olmak üzere İstanbul'a karib iskele ve yalılardan akçesi ile iştirâ eyledüğü", 7 bin medre hamrın Galata tarafındaki hanesine nakline ehl-i örf taifesinden kimsenin zorluk çıkarmaması ve hiçbir gerekçe ile vergi talep edilmemesi istenmektedir.⁹⁵ Yukarıda saydığımız ehl-i örf'e hitaben kaleme alınan bazı hükümlerde ise elçinin 200 sepet üzüm satın alarak bundan şarap yapmasına müsaade edildiği ve gerek naklinde zorluk çıkartılmaması ve gerekse haraç veya avâriz gibi vergilerin talep edilmemesi istenmektedir.⁹⁶

Elçilerin iaşesi ile ilgili hükümlerde geçen rakamlar hesaplanarak elçilerin kullanımı için yıllık ne kadar şarap almasına izin verildiği bulunabilir. Medre çoğunlukla Rumeli bölgesinde kullanılan, şıra veyahut şarap gibi sulu şeyleri ölçmeye yarayan bir ölçü aleti olup miktarı kullanılan bölgeye göre 7-8 okka ile 14-15 okka arasında değişmekteydi.⁹⁷ Ancak yukarıdaki hükümden İstanbul'da kullanılan medrenin 10 okka olduğu anlaşılmaktadır. 1 okkanın ise 1282 gram⁹⁸ olduğu göz önüne alındığında 1 medrenin 12.82 kilogram olduğu ortaya çıkmaktadır. 7000 (medre) x12.82 (kg) ise 89 bin 740 kilogram yani yaklaşık 90 ton etmektedir.

Elçilerin bu kadar çok şarabı tek başlarına veya sadece elçilik personeli ile içemeyecekleri düşünüldüğünde bunların kendisini ziyarete gelen tüccarlar veya diğer kimselere ikram edildiği veyahut düzenlenen ziyafetlerde tüketildiği ileri sürülebilir. Bu konuyla ilgili olarak İngiltere elçisinin arzı üzerine çıkan bir fermanda, elçinin yaklaşan Paskalya dolayısıyla 150 re's (baş) kuzu satın almasına izin verildiği görülmektedir.⁹⁹ Buradan hareketle zaman zaman elçinin konağında çeşitli törenlerin ve ziyafetlerin yapıldığı ileri sürülebilir.

Şarabın yanı sıra elçilerin her yıl 150 baş domuz almalarına da izin verilmekteydi. İstanbul'daki çeşitli ehl-i örf'e gönderilen fermanlarda elçinin;

⁹⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.35/4; s.49/ 2; s.64/2 ve diğerleri. Bu tür fermanlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de bulunmaktadır. Konte de Kinol'un 7 bin medre hamr satın almasına izin verilen bir ferman için bkz. BOA, AE.SAMD.III, Dosya No:202, Gömlek No: 19530.

⁹⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 49/2; s. 66/5; s.95/2; s.103/ 2, s.114/1 ve diğerleri.

⁹⁷ Mehmet Ali Ünal, "Medre", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.453.

⁹⁸ Aynı yazar, "Okka", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.528.

⁹⁹ BOA, AE.SMST.III, Dosya No: 110, Gömlek No: 8326.

“Istranca ve sâyir karyelerden rızâlarıyla satanlardan akçesi ile iştirâ eylediği yüz elli re’s basdurmalık kara canavarı Galata tarafında olan hânesine nakl iderken ümenâ ve korucu ve manduracı ve topçu ve yeniçeri ve yasakçı ve sâyir zâbitler tarafından kimesne mâni’ olmayub ve ahidnâme-i hümâyûna mugâyir gümrük ve bâc ve avâriz ve harâç nâmıyla ve sâyir behâne ile rencîde ve remîde” edilmemesi istenmektedir.¹⁰⁰

Elçinin satın aldığı bu tür hayvanlara zaman zaman ehl-i örf taifesinden veya reayadan kimselerin çeşitli sebeplerle müdahale ettikleri anlaşılmaktadır. Ümenâ taifesinin müdahaleleri genellikle ahidnâme-i hümâyûna aykırı olarak vergi talep edilmesi şeklindeydi. Buna 1744 yılında vuku bulan bir olay örnek olarak gösterilebilir. Elçi Vekili Aspinval bu tarihte bir adamını Terkos Nahiyesi ve çevresinden rızalarıyla satanlardan 150 baş kara canavar almak üzere görevlendirmişti. Elçinin gönderdiği adamı bahsi geçen domuzları iki sürü halinde getirirken Terkese Köyü Subaşı olan kimse 70 baş hayvanın olduğu sürüyü birkaç gün boyunca alıkoyduktan sonra hayvanların 50’sini vermiş kalan 20’sini ise avarız vergisi olarak zimmetine almıştı. Ancak bu durumun İngiltere Devleti’ne verilen ahidnâmeye aykırı olması dolayısıyla Elçi Vekili Aspinval arzuhal göndererek durumu Osmanlı yetkililerine şikâyet etmiş ve Subaşı’nın zimmetinde kalan 20 baş hayvanın verilmesi için emir çıkartmıştır.¹⁰¹

1742 yılında meydana gelen benzer bir olay ise Vize yakınlarında yaşanmıştır. Pınarhisar Kazası’nın Ancekoni Köyü sakinlerinden Kateroğlu Yorgaki, Haykoğlu Todoraki ve Pirgos Kazası’nın Lorenci Köyü sakinlerinden Bazirganoğlu Yani ve Papas oğlu Mihayil isimli zımmîler beş çoban ile birlikte canavar sürüsüne saldırarak 58 baş hayvanı gasp ederek köylerine götürmüşlerdi. Elçinin adamı durumu Vize mütesellimine şikâyet etmiş ve suçlular yakalanarak suçlarını itiraf etmişlerdi. Bahsi geçen kişiler ellerindeki hayvanları geri vermişler ancak bazılarının zayi olduğunu ileri sürmüşler ve parasını ödemeye de yanaşmamışlardı. Durumu Osmanlı yetkililerine haber veren İngiltere

¹⁰⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.33/4. Bu hükümler de küçük farklılıklar ile her yıl tekrar etmektedir.

¹⁰¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.178/5.

elçisi ise zayı olan hayvanların parasını ödemeyenlerin İstanbul'a gönderilmesi için ferman almıştı.¹⁰²

İngiliz elçilerinin Galata'daki hanelerinin yanı sıra Belgrad Köyü'nde de bir çiftlikleri bulunmaktaydı. Bunu yine elçilerin işleri hakkında çıkan çeşitli hükümlerden anlamaktayız. Ayrıca Lady Mary Montagu'nün mektuplarından da bu durum anlaşılmaktadır.¹⁰³ Zira Lady Montagu İstanbul'da geçirdiği zamanın önemli bir kısmını Belgrad Köyü'nde geçirmişti. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'ndeki bazı hükümlerden İngiliz elçilerinin satın aldıkları hayvanları burada besledikleri anlaşılmaktadır. 1740 yılında, Ederardo Favkener'in Edirne ve çevresinden satın aldığı 200 koyunun, elçinin İstanbul yakınlarındaki Belgrad Karyesi'nde bulunan çiftliğine nakledilirken kimsenin zorluk çıkarmaması için bir ferman çıkarılmış olması bu durum ile alakalıdır.¹⁰⁴

İstanbul'daki İngiliz elçilerinin işleri için sağlanan kolaylıklar bunlarla sınırlı değildir. Elçilerin her yıl İzmir, Selanik ve sair Memâlik-i Mahrûse iskelelerinden akçeleriyle ikişer keyl¹⁰⁵ incir ve üzüm almalarına müsaade edilmekteydi.¹⁰⁶ Bunun yanı sıra buğday ve arpa satılması yasak mallar arasında olmasına rağmen, özellikle İstanbul'da bu iki ürünün kıtlığının olduğu zamanlarda, elçilerin mutfakları ve hayvanlarının ihtiyaçları için bu metalleri çeşitli Osmanlı şehirlerinden satın almalarına izin veriliyordu. Kıbrıs mollasına ve muhassılına gönderilen bir fermanla, elçinin parasıyla satın aldığı 8 bin keyl buğdayın İngiltere gemilerinden birisine yüklenerek İstanbul'a getirilmesine müsaade edilmesi istenilmektedir. Fermanın devamında ise “*elçi-yi mûmâ ileyh kendünün ve etba'ının kifâf-ı nefsleri için lâzım geleni alıkoduktan sonra maadası[nın] narh-ı câri üzere Kapân-ı Dakîkde ibâdullaha fîrûht*” olmasına izin verildiği ve bahsi geçen buğdayın “*harbî kefereye fîrûht olunmamak ve diyar-ı âhâra gitmeyüb doğru Âsitâne-i Sa'âdet'e nakl olunması*” istenmektedir.¹⁰⁷

¹⁰² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 161/3.

¹⁰³ Lady Montagu, *Şark Mektupları*, Antik Şark Klasikleri, İstanbul 2009. s.93.

¹⁰⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 152/1.

¹⁰⁵ Kile/Keyl, imparatorluğun değişik bölgelerinde farklı ağırlıkları olan bir tartı biçimiydi. Eğer burada bahsedilenin İstanbul Kilesi olduğu düşünülecek olursa ağırlığı 20 Okka yani yaklaşık 25 kilogramdır. Bkz. “Kile” ve “İstanbul Kilesi”, M. Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.354 ve s.405-406.

¹⁰⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 36/1.

¹⁰⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 150/1.

Kendilerinin ihtiyacı için olmasa bile İngiltere elçilerinin arzuhallerine binaen başka yerlerdeki İngilizlerin iâşesi için de çeşitli fermanlar çıkmıştır. Buna örnek olarak Akdeniz’de İngilizlerin kontrolünde olan Minorca ve Porto Matona Adaları’nda 1717 yılında zahireye ihtiyaç duyulduğunda İngiltere elçisinin arzına binaen Çandarlı İskelesi’nden 10 bin keyl hinta satın alınarak bu adalara gönderilmesine izin verilmesi gösterilebilir.¹⁰⁸ Yine aynı tarihlerde İngiltere’ye bağlı olan Sorca ve Magona Adaları’nda ihtiyaç duyulan zeytinyağı İngiliz elçisinin arzına binaen Girit’in Hanya İskelesi’nden 20 bin kantar zeytinyağı satılmasına müsaade edilmiştir.¹⁰⁹ 1718 yılında Avlonya ve Draç İskelelerinden satın alınarak İngiltere’ye gönderilen 20 bin kantar zeytinyağının da yine İstanbul’daki İngiliz elçisinin arzuhaliyle ihracına izin verilmiştir.¹¹⁰ Bu konuda benzer bir örnek de 1722 yılında yaşanmıştır. İngiliz elçisi arzuhal göndererek İzmir’de arpa kıtlığı yaşandığını ve İzmir’deki İngiltere konsolosunun atları için 1000 Keyl-i İstanbulî¹¹¹ arpa satın alınarak İzmir’e gönderilmesini rica etmiş ve bu istek Osmanlı makamlarınca kabul edilmiştir.¹¹²

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere İstanbul’da bulunan İngiliz elçileri, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki dostluk münasebetiyle son derece iyi şartlar altında görev yapıyorlardı ve Osmanlı Devleti gerek kendilerinin iâşesi gerekse onların arzuhalleriyle diğer İngilizlerin iâşeleri için çeşitli tedbirler almaktaydı.

2.2. Konsoloslar

M. Tayyib Gökbilgin’e göre konsolos, Latince “*consul*” kelimesinin Türkçeleşmiş hali olup; “*yabancı bir ticaret şehri veya iskelesinde devletinin ticari menfaatlerini, vatandaşlarının ve tacirlerinin haklarını koruyan, ticaret gemilerine nezaret eden ve bulunduğu memleket makamlarınca da tanınan*” memurlara verilen addır.¹¹³ Gökbilgin’in yaptığı benzer bir tanımı, B. Spuler¹¹⁴ ve Ali İbrahim Savaş¹¹⁵ da yapmaktadırlar.

¹⁰⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 28/1.

¹⁰⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 28/3.

¹¹⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 37/4.

¹¹¹ İstanbul Kilesi 20 Okka, yani yaklaşık 25 kilo ağırlığındaydı. Bkz. dipnot 105.

¹¹² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 63/3.

¹¹³ M. Tayyib Gökbilgin, “Konsolos” *İA*, C.VI, s.836.

¹¹⁴ W. Barthold- B. Spuler, “Consul”, *EF*², Vol. II, Leiden 1991. s.60.

¹¹⁵ Ali İbrahim Savaş, “Konsolos”, *TDVİA*, XXVI, s.178.

XII. ve XIII. yüzyıllarda İtalyan şehir devletlerinin başka ülkelerdeki ticari temsilcileri için kullanılan “*konsolos*” kelimesi, XVIII. yüzyıla kadar hemen hemen hiçbir anlam değişikliğine uğramamıştır. 1570-1650 yılları arasında Levant’ta konsoloslukları bulunan 4 Avrupa devletini inceleyen Niels Steensgaard, konsolosların bu tarihlerdeki öncelikli işlerinin ticaret ile ilgili olduğunu belirtmektedir.¹¹⁶ XVIII. yüzyıl ortalarında İngiltere’de yayınlanan bir sözlükte de konsolos için “*aynı milletten olan tüccarlar arasındaki hukuki meseleleri çözmek ve ticareti korumak için yabancı ülkelerde görevlendirilmiş memur*” şeklinde bir tanım yapılmaktadır.¹¹⁷ Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki konsolosların atama kayıtları incelendiğinde de yukarıdakilerle hemen hemen aynı anlamdaki çeşitli ifadelerin konsolosların beratlarında geçtiği gözükmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz konsoloslarının atama kayıtları aslında Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde 989 Numaralı *Divân-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu’ndaki Düvel-i Ecnebiye Defterleri (A.DVNS.DVE.d)* kataloğu 35/1’de kayıtlı *İngiltere Nişan Defteri’ne* kaydediliyorsa da 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri dikkatle incelendiğinde burada da çeşitli konsolos atama kayıtlarının olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları mükerrer kayıtlar olmakla beraber bazıları ise İngiltere Nişan Defteri’nde bulunmamaktadır.¹¹⁸

1719 yılı sonralarında Mısır valisi ve mollasına gönderilen bir emr-i şerifte konsolosun görevi “*Mısır ve âna tâbi’ iskelelere gelüb giden İngilterelü ve âna tâbi’ olan tüccar tâ’ifesinin umûr ve husûslarını görmek*” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹⁹ 1721 yılında Eğriboz Adası muhassılına gönderilen benzer bir hükümde adaya atanan İngiltere konsolosunun görevi “*Eğriboz ve Mikenos ve ol havâlilerde olan iskeleler ve adalara gelüb giden İngiltere tüccarı ve âna tâbi’ olanların umûr ve husûsların görmek*” olarak belirtilmiştir.¹²⁰ Çalışmamızda üzerinde durduğumuz dönemin sonlarına ait olan ve 1749

¹¹⁶ Niels Steensgaard, “Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650”, *The Scandinavian Economic History Review*, Vol. XV, No:1-2, 1967. s.14.

¹¹⁷ Samuel Johnson, “Consul”, *A Dictionary of the English Language*, Vol. I, for J. And and P. Kaptan, T. and T. Longman, C. Hitch, and L. Hawas, A. Miller and J. Dodeley, London 1755. (sayfa numarası yok).

¹¹⁸ 1717 yılında Halep’e yapılan konsolos ataması bu türdendir. Bu kayıt sadece 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri s.27/1’de kayıtlı olup *İngiltere Nişan Defteri’nde* bulunmamaktadır.

¹¹⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.50/1.

¹²⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.56/4.

yılında Draç ve İskenderiye kadılarına gönderilen bir başka konsolos atama kaydında da konsolosun görevi “*Draç ve İskenderiye ve Avlonya ve Sayada ve Preveze ve Arta ve ol havalide olan iskelelere gelüb giden İngiltere sefinelerinin tüccar ve re‘âyâlarının umûr ve husûsların görmek*” şeklinde tanımlanmıştır.¹²¹ Bu üç farklı tarihli kayıtlar incelendiğinde hepsinde konsolosun görevinin buldukları iskelelere gidip gelen tüccar ve vatandaşlarının işlerini görmek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan ve Sultan III. Ahmed Dönemi’nde İmparatorluktaki İngiliz konsoloslukların buldukları şehirleri gösteren bir belgeye göre, Osmanlı Devleti’nde 19 İngiliz konsolosluğu bulunmaktadır.¹²² İngiliz konsolosluğunun bulunduğu bu yerler: Kıbrıs, İzmir, Halep, Sakız, Mısır-ı Kahire, Atina-Eğriboz, Nakşa-Bara Adası, Değirmenlik Adası (Milos), Anatoliko Adası, Girit, Mikenos, Santorini, Draç-İskenderiye, Selanik, Mora, Lazkiye, Trablusşam, Boğazhisarları ve Basra’dır. Bunlardan son dördü 1730 yılından sonra, I. Mahmud’un saltanat yıllarında kurulmuşlardır. Konsoloslukların, Halep hariç, tamamının liman şehirlerinde kurulmuş olması ticaretin deniz yoluyla yapıldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra konsoloslukların önemli bir bölümünün Ege Denizi’nde olması da ticaretin genellikle bu bölgede yoğunlaştığına dair ipucu vermektedir.

2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri’nde yukarıda isimleri verilen konsoloslukların tamamı ile ilgili kayıt olmakla beraber burada bütün konsolosların isimleri ve görev süreleri ortaya konulmaya çalışılmayacak onun yerine konsolosların görevlerinin neler olduğu, atamalarının nasıl yapıldığı, hangi şehirlerde konsolos vekilliklerinin olduğu, hukukî durumları ve güvenlikleri çeşitli örnekler üzerinden dile getirilecektir. Bunun yanı sıra İngilizlerin bulunduğu en önemli iki ticaret merkezi olan Halep ve İzmir konsoloslukları üzerinde daha fazla durularak bunların Kıbrıs ile Sakız Adalarındaki konsolosluklarla olan ilişkilerine değinilecektir.

Konsolosların atama kayıtları ve onlarla ilgili meselelerin kayıtlı olduğu belgelerde sürekli olarak ahidnâmeye ve ona bağlı olarak verilen beratlarına atıfta bulunuluyor olması konsolosların Osmanlı Devleti’nde bulunmalarının yasal zemininin İngiltere Devleti’ne

¹²¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.213/1.

¹²² BOA, AE. SAMD. III, Dosya No: 17, Gömlek No: 1560.

verilen ahidnâme olduğunu göstermektedir. Nitekim İngiltere'ye 1675 yılında verilen ahidnâmede hem konsolosların nasıl atanacağı belirtilmiş hem de bu atamalara kimsenin karışmaması istenmiştir. Ahidnâmede konsoloslarla ilgili olarak “İngiltere elçileri Haleb ve İskenderiye ve Tarbluşşam ve Cezayir ve Tunus ve Trablusgarb ve Sakız ve İzmir ve Mısır iskelelerinde ve sâir Memâlik-i Mahrûse'de konsolos tâ'yîn idüb ve anları tebdîl idüb yerlerine gayrîlerin nasb eylemek istedikde kimesne mâni olmaya” denilmektedir.¹²³ Yani Osmanlı Devleti, İstanbul'da bulunan İngiliz elçilerine istedikleri yerlere konsolos atama ve onları değiştirme yetkisi vermektedir. Elçi, konsolos atamalarını kendisi yapıyor olsa da Levant Company'ye karşı sorumlu olduğu için konsoloslar da bu şirkete karşı sorumluydular. Bu sorumluluk onların aynı zamanda kumpanyanın kayıtlı birer üyeleri olmasından kaynaklanmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse Levant'ta bulunan İngiliz konsolosları hem tüccar hem de İngiltere Devleti'nin temsilcileri konumundaydılar.¹²⁴

Niels Steensgaard ve Boogert'a göre, İngiltere söz konusu olduğunda, konsolosların tayininden ve ücretlendirilmesinden Levant Kumpanyası sorumluydu. Konsoloslarla Levant Kumpanyası haberleşiyor ve onları bu kumpanya denetliyordu.¹²⁵ Bu yorum bir dereceye kadar doğru gözükmektedir. Çünkü Konsoloslar İngiliz elçisinin arzuhaline binaen Osmanlı makamlarının onayı ve Sultanın verdiği geçerli beratlar ile göreve başlamakta idi. Konsoloslar her ne kadar İngiliz elçisinin ve dolayısıyla Levant Kumpanyası'nın isteği doğrultusunda atansalar da ellerinde geçerli bir berat olmadıkça yerel Osmanlı bürokratlarıyla çatışmakta ve bunun sonucunda fiilen iş yapamaz hale gelmekteydiler.¹²⁶ Fakat sonuç olarak bakıldığında konsolosların elçiler tarafından atandığı ve Levant Kumpanyası ile olan bağlarının dolaylı olduğu görülmektedir. Gerek İngiltere Nişan Defteri gerekse 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'ndeki hükümler incelendiğinde bu durum daha da net şekilde gözükmektedir. Çünkü bu iki defterdeki atama kayıtlarının tamamı elçinin arzuhaline binaen yapılmıştır ve yukarıda belirtildiği üzere İngiltere'ye verilen ahidnâmede de konsolos atamalarından elçinin sorumlu olduğu açıkça belirtilmiştir. 1750 yılında İstanbul'daki İngiliz elçisi Sir James Porter'ın Hanya'ya bir konsolos

¹²³ *Muahadat Mecmuası*, I, s.242.

¹²⁴ Berridge, *a.g.e.*, s.76-77.

¹²⁵ Steensgaard, *a.g.m.*, s.50; Maurits H. Van Den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, Çev.

Ali Coşkun Tuncer, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul 2014. s. 39.

¹²⁶ Boogert, *a.g.e.*, s.25-26.

atadığını Levant Company'ye bildirmesi üzerine şirketten “daha önce burası ile ilgili bir atamayla ilgilenilmediği” cevabı alması, şirketin bu tür atamaları elçilere bıraktığının göstergesidir.¹²⁷ Bu duruma bir başka örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz konsoloslarının listesini veren David Wilson'un çalışmasında¹²⁸ Draç'tan hiç bahsedilmiyor olması, fakat Osmanlı kayıtlarında burası ile ilgili çeşitli atamalar olması durumu da gösterilebilir.

Konsolosların atanması elçiler tarafından yapılmakla birlikte Levant Company'nin İzmir ve Halep'te yapılan atamalara müdahil olduğunu bilmekteyiz.¹²⁹ Gerek İstanbul'daki İngiliz elçilerinin gerekse bu iki şehirdeki konsolosların Levant Company'nin üyeleri tarafından seçilmesinin sebebi buraların önemli birer ticaret merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz konsoloslarının sabit bir maaşının olmaması ve gelirlerini genellikle % 2¹³⁰ veya % 2,5¹³¹ oranındaki *Konsolosluk Hakkı (Consulage/Konsülato)* ile sağlamalarına karşı bu üç şehirdeki temsilcilerin sabit bir maaşı olması da yine aynı sebeptendir. Çünkü bu merkezlerin ticaret hacmi diğer Osmanlı şehirleriyle kıyaslanamayacak ölçüde büyüktü ve buradan alınacak konsolosluk hakkı çok büyük miktarlara ulaşabilirdi. Levant Kumpanyası bunu öngördüğü için de İstanbul'daki elçi ile Halep ve İzmir'deki konsolosa sabit bir ücret vermiştir.¹³²

2.2.1. Konsülato ve Diğer Haklar

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngilizler ve diğer konsoloslar ahidnâme ile belirlenmiş bir takım hukukî ayrıcalıklara sahiptiler. Bunların başında konsoloslar hapsedilemez, evleri mühürlenemez ve ancak adam öldürme veya kaçakçılık gibi çok ciddi suç unsurları vukuu bulduğunda evleri aranılabilirdi gibi hükümler gelmekteydi.¹³³ Bunun yanı sıra hizmetkârları, köleleri, cariyeleri ve sahip olduğu şahsi eşyalarından gümrük

¹²⁷ Wood, *a.g.e.*, s.163.

¹²⁸ David Wilson, “*List of British Consular Officials in the Ottoman Empire and its former territories, from the sixteenth century to the about 1860*”, July 2011.

¹²⁹ Necmi Ülker, *Rise of İzmir 1688-1740*, Michigan University 1974, Yayımlanmamış Doktora Tezi, s.195-196.

¹³⁰ Mübahat Kütükoğlu, “*Ahidnâmeler ve Ticaret Muahedeleri*”, *Osmanlı*, III, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.331.

¹³¹ Halil İnalçık, “*İmtiyazat*”, *ET*², Vol. III, s.1180.

¹³² 1720 yılında İzmir İngiliz konsolosluğunda çalışan personelin maaşları için bkz. Necmi Ülker, *a.g.t.*, s.198.

¹³³ İnalçık, *a.g.m.*, s.1181.

vergesi veya cizye namıyla her hangi bir vergi talep edilemezdi. Konsoloslar hakkında yapılacak kanunî takibatlar için Bâb-ı Âli'den ve elçiden izin almak gerekmektedir.¹³⁴

İşaret edildiği üzere ahidnâmeye göre İngiltere bayrağı altında ticaret yapan tüccarlar konsoloslarına % 2'lik konsolosluk hakkı ödüyorlardı ve bu ücret konsolosların temel gelirlerini oluşturuyordu. Ancak burada Konsülatı'yu sadece İngiliz tüccarların vermediğini belirtmek gerekir. Bu vergiyi ticaret yapmak için İngiliz gemilerini kullananlar veya daha genel bir ifade ile İngiltere bayrağı altında ticaret yapan diğer milletlerin tüccarları ve Müslümanlar da ödemekteydi. Fakat anlaşıldığı kadarıyla hem Müslüman tüccarlar hem de ehl-i zimmet reaya İngiltere gemilerini kullanmalarına rağmen zaman zaman konsolosluk hakkı vermekte sorun çıkartıyorlardı. 1731 yılı başlarında Konte de Kinol, gönderdiği bir arzuhalde bu durumu aşağıdaki şekilde şikâyet etmiştir:

“...Memâlik-i Mahrûseye gelen İngiltere gemileri tahmîl olundukda gümrük alınan metâ'dan elçileri veyahut konsolosları olanlar konsolosluk hakkı alalar deyü ahidnâme-i hümayûnda mestûr ve mukâyyed iken hâlâ Medine-i İzmir İskelesine Mısır-ı Kahire ve İskenderun'dan İngiltere sefâyini ile Ehl-i İslam tüccârı ve bâzı ehl-i zimmet gümrük alına gelen emti'a getürdüklerinde ahidnâme-i hümayûn ve mukaddemâ virilen evâmîr-i aliyye ve hüccet-i şer'iyeye mugâyir konsolosluk hakkını edâda ta'allül ve muhâlefet ve gadr murâd itdüklerin bildirüb İngiltere sefâyinine tahmîl olunan metâ'lar her kimin olur ise olsun gümrük alına gelen metâ'dan ahidnâme-i hümayûn mücibince konsolosluk hakkı alıverilüb gadr ve muhâlefet itdürülmemek bâbında hükm-ü hümayûnum ricâ [itmektedir]”¹³⁵

Yukarıdakine benzer bir başka olay da 1736 yılında Sakız yakınlarında yaşanmıştır. Drakofoli ve Kalomedensi isimli Sakızlı iki zımmî, Can Danos isimli İngiliz kaptanın Brigantin¹³⁶ cinsi gemisine İtalya'nın Messina İskelesi'nden değerli bir takım metalar yükleyerek Midilli Adası'na gelmiş, buradan malları küçük bir çektiriye yükleyerek Sakız'a gitmişlerdir. O bölgedeki İngiltere konsolosuna, kaptanın müfredat defterindeki

¹³⁴ Halil İnalçık, “İmtiyazat/Osmanlı Dönemi” TDVİA, XII, s.245.

¹³⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.98/3.

¹³⁶ Osmanlıların ‘Pergende’ dediği bu gemi çoğunlukla savaş gemisi olarak kullanılan bir tür çektiriydi. 18 veya 19 oturaklı olup boyu 33 ile 40 zirâ, yani yaklaşık 20 metre dolaylarındaydı. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1988. s.460.

gümrük alınan metalara göre ismi geçen iki zimmîden konsülatı talep etmiş fakat zimmîler mütegalibeden kimselere istinat ederek konsolosluk hakkını vermeye yanaşmamışlardır. Bunun üzerine Sakız mollası ve muhassılına bir ferman gönderilmiş ve konsolosluk hakkının tahsilinde, ilgili konsolosa yardımcı olmaları istenmiştir.¹³⁷

Konsolosluk hakkı son derece önemli bir vergi olduğu için çeşitli konsolosların bu vergiyi toplamak üzere çevrelerindeki önemli limanlara birer vekillerini gönderdiklerini görüyoruz. Konuyla ilgili olarak 1734 yılında Draç kadısına gönderilen bir fermanla, Draç İngiltere Konsolosu Andriya Dossi'nin zaman zaman Narda ve Yanya'da bulunduğu belirtilmiş ve Nikola Polti isimli adamın bir hizmetkârı ile Draç İskelesi'ne gelerek konsolosluk hakkı toplanacağı, ehl-i örfün gönderilen kişiye kolaylık sağlaması istenilmiştir.¹³⁸ Konsolosluk hakkı toplaması için atanan bir diğer kişi ise Konstantin Antonyo Polo'dur. Kendisi Balyabadra'da ikamet eden Mora Konsolosu Daniel Pavli tarafından Arkadya Limanı'na gelip-giden İngiltere gemilerinden "*ber-mûceb-i ahidnâme-i hümayûn iktizâ iden konsolosluk hakkını tahsil*" etmekle görevlendirilmiştir. Adı geçen kişi ayrıca "*kapudanlarının ve sâir geşt ü güzâr iden İngilterelünün umûrlarını rü'yet*" etmekle de görevliydi.¹³⁹

Konsolosluk hakkı ile ilgili anlaşmazlıklar zaman zaman İngiltere konsolosları ile diğer devletlerin temsilcileri arasında da yaşanabilmekteydi. 1718 yılında Yanya Mutasarrıfı Hüseyin Paşa ve Narda kadısına gönderilen bir ferman bu konuya örnek olarak verilebilir. Fermanın anlaşıldığına göre Yanyalı bazı tüccarlar bir İngiliz gemisine mallarını yükleyerek Narda yakınlarındaki Sayada İskelesine gitmişler fakat iskele, geminin yanaşması için uygun olmadığından mallarını sahile uzak bir yerde küçük teknelere aktararak iskeleye çıkarmışlardır. Tüccarlar mallarını İngiltere gemisi ile taşıdıkları için konsolosluk hakkını da o devletin temsilcisine vermeleri gerekirken iskelede bulunan Fransa konsolosu tüccarlardan konsülatı almış ve tabii ki tüccarlar da ikinci kez konsolosluk hakkı vermeye yanaşmamışlardır. İngiltere konsolosu da elçisi Edvard Vorthley aracılığıyla Fransa konsolosunun ahidnâmeye aykırı bu hareketinin

¹³⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.131/1.

¹³⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.120/2.

¹³⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 200/3.

kendisine ve tüccarlara zarar verdiği belirtilerek, elçisi aracılığıyla bu durumun engellenmesi gerektiğine dair bir ferman çıkarılmasının sağlamıştır.¹⁴⁰

Yukarıdaki ile benzer mahiyette olmasa da İngiltere ve Fransa temsilcileri arasında bir sorun da Boğazhisarları'nda (Çanakkale) yaşanmıştır. Elçi Vekili Aspinval'in gönderdiği arzuhale göre Salmon Taragno(?) isimli İngiliz, elinde beratı olmamasına rağmen uzun zamandan beri Boğazhisarları'nda ikamet ederek elindeki mühürlü kâğıtlarıyla gelip-giden İngiliz tüccar ve gemilerinin meselelerini hallederken; İngiltere ve Fransa arasındaki ihtilaf sebebiyle Fransa konsolosu “*senin yedinde sened yoktur böyle umûra müdâhale iktizâ itmez*” diyerek Taragno'yu rencide etmiştir. Elçi Vekili Aspinval, arzın devamında; “*Françe ve Sicilyateyn doclarının bulunduğu vech üzere*” adamı Salmon Taragno'nun “*berât ile konsolos ikâmet itdürülmeğe eşedd-i ihtiyaç his itmekle bu bâbda istid'â-yı inâyet*” rica etmiş ve bu şekilde İngilizler resmi olarak Çanakkale Boğazı'nda konsolosluk tesis etmişlerdir.¹⁴¹

Yukarıdaki örneklerden farklı mahiyette olarak Osmanlı Devleti'nde İngiltere adına görev yapan konsolosların zaman zaman başka devletler adına konsolosluk veya konsolos vekilliği yapmakta oldukları da anlaşılmaktadır. 1746 yılında Halep valisine gönderilen bir ferman bu duruma işaret etmektedir. Fermenda Deli Hasan isimli bir eşkıyanın 60-70 kadar adamıyla İskenderun İskelesi'nde İngiltere ve Hollanda konsolos vekili olan şahsın evini basarak onu öldürmeye çalıştığı fakat konsolos vekilinin evden kaçarak katledilmekten kurtulduğu belirtilmektedir.¹⁴²

2.2.2. Konsolosların Milliyetleri, Güvenlikleri ve Yol Hükümleri

Gerek Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konsolosların gerekse konsolos vekillerinin güvenle yolculuk edebilmeleri ve gittikleri yerlerde sorunla karşılaşmamaları için atandıklarında beratlarına ilaveten kendilerine yol hükümleri verilmekteydi.¹⁴³ Örneğin

¹⁴⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.38/3.

¹⁴¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.179/6.

¹⁴² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.198/4. Aynı kişinin iki veya daha fazla ülke adına konsolosluk yaptığına dair bkz. Ali Efdal Özkul “The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)”, *Turkish Studies*, Vol. 8/2, Winter 2013. s.245.

¹⁴³ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1994. s.255; Mehmet Demiryürek, “Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri (1600- 1800)”, *Kebikeç*, Sayı 30, (2010), 88-89.

1745 yılında Nathaniel Micklethwait¹⁴⁴ Halep konsolosluğundan azledilip yerine Arthur Pollard¹⁴⁵ atandığında, konsolosun emniyetle yolculuk etmesi için kendisine mürur tezkiresi verilmiştir. İstanbul'dan Haleb'e berren ve bahren yol üzerindeki kadılara, naiblere, kethüdayerlerine,¹⁴⁶ yeniçeri serdarları, cizyedarlar ve sair zabıtana hitaben yazılan yol hükmünde:

“İngiltere beğzâdelerinden Artur Pollard nâm beğzâde maiyetinde olan Feri(?) nâm beğzâde ve dört nefer müste'men hidmetkârlarıyla Âsitâne-i Aliyyem'den Medine-i Haleb'e âzim ve râhi olmağla siz ki mûmâ ileyhimasız mesfûrlar her kangınızın taht-ı kazâsına varub dâhil olurlar ise vâki' olan menâzil ve merâhilde ve me'âbir ve benâdirde hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn cizyedârlara cizye mütâlebesiyle ve gayrilere âhar bahâne ile rencide itdürülmeyüb mürûr ve ubûrlarına mümane'ât ve kendülere ve melbusâtlarına müdâhale olunmayub zâd ü zevâde ve sâyir zâhirelerin rızâlarıyla satanlardan nârh-ı rûzî üzere akçeleriyle almalarına dahi kimesne ta'arruz ve ta'allül itdürmeyüb ber-mûceb-i ahidnâme-i hümâyûn himâyet ve sıyânet...”

olunmaları emredilmiştir. Emr-i şerifin devamında ise çeşitli ahidnâme maddelerine atıfta bulunularak “ahidnâme-i hümâyûn mûcibince amel olunması” istenmiştir.¹⁴⁷

Arthur Pollard, Halep'e giderken yanına “yasakçı” almamış gibi gözükse de İngiltere'ye verilen ahidnâmeye göre konsoloslar, elçiler gibi, kendilerinin güvenlikleri için bir yeniçerinin yasakçı olarak yanlarında bulunmasını isteyebilmekteydiler.¹⁴⁸ Hatta bu durum 1675 kapitülasyonları ile yabancı devlet konsoloslarının lehine düzenlenerek konsolosların istedikleri Yeniçeriyi yasakçı olarak belirleyebilme ve istemediği kişilerin

¹⁴⁴ Osmanlıca belgede Nekatil Mekletore şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁵ Osmanlıca belgede Artur Polard şeklinde yazılmıştır. Bkz. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 188/1.

¹⁴⁶ Kethüdayeri, devlet merkezinden başka yerlerde bulunan kapıkulu süvarisinin o mıntıkadaki en büyük amirine verilen isimdir. Bkz. Mehmet Ali Ünal, “Kethüdayeri”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.397.

¹⁴⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 188/2.

¹⁴⁸ Mehmet Canatar, “Osmanlı Devleti'nde Yasakçılar”, *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı I*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013. s.373; Mehmet Canatar, “Kavas”, *TDVİA*, XXV, s.66-68; *Muâhedat Mecmûası*, I, s.246.

yanında istihdam edilmesi konusunda kendilerine baskı yapılamayacağı garantisini almışlardı.¹⁴⁹

1731 yılında Selanik'e yapılan atamadan sonra İstanbul'dan deniz yoluyla Selanik'e giden İngiltere konsolosu Corci Mestiyanson'un yanında bir yasakçının da konsolosun güvenliğini sağlaması için görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁰ Bu konuda bir başka örnek de 1741-1757 yılları arasında Kıbrıs'da konsolos olan Corci Vekman'ın¹⁵¹ Ahidnâme-i Hümâyûn'dan hareketle kendisinin emniyeti için Dergâh-ı Mualla Yeniçerilerinden bir kişiyi yasakçı olarak yanına alması gösterilebilir. 1750 tarihli bir fermana göre Corci Vekman, güvenliğini sağlaması için tuttuğu yasakçının tüm ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen Lefkoşa yeniçeri zabiti, konsolostan her ay beş buçuk kuruş almak istemiş ve Vekman da bu durumu İstanbul'daki İngiliz elçisine ve Osmanlı makamlarına şikâyet ederek yeniçeri zabitinin ahidnâmeye aykırı bu hareketinin engellenmesi için ferman almıştır.¹⁵²

Osmanlı İmparatorluğu konsolos atama ve azillerine çok fazla karışmamakla birlikte konsolos olacak kişilerin kendi Müslüman veya ehl-i zimmet reayaları arasından değil, "İngiltereli" yani müste'men¹⁵³ kimseler arasından seçilmesini istemekteydi. Bunu onlarla ilgili atama kayıtlarından rahatlıkla anlayabiliyoruz. Yukarıda verilen konsolos atamalarına birkaç örnek daha vererek bu durum üzerinde durulabilir. 1721 yılında Eğriboz muhassılına gönderilen ve Eğriboz ile Mikenos Adalarına yapılan konsolos ataması hakkında bilgi veren fermana "*İngiltere tüccârı ve âna tâbi' olanların umûr ve husûsların*

¹⁴⁹ *Muahadat Mecmuası*, I, s.246. Mehmet Canatar bu garantinin 1740 kapitülasyonları ile sağlandığını belirtse de bu bilgi yanlıştır. Bkz. Mehmet Canatar, *a.g.e.*, s.390-391.

¹⁵⁰ *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s. 101/2.

¹⁵¹ Asıl adı George Wakeman'dır. Kendisi ve Kıbrıs'ta konsolosluk yapmış İngilizlerin bir listesi için Bkz. David Wilson, "*List of British Consular Officials...*", s.33-35; Ali Efdal Özkul, "Kıbrıs'taki İngiliz Konsolosluğu", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. Haydar Çoruh, İstanbul, Yeditepe Yayınevi 2011. s.313-316.

¹⁵² *İngiltere Mahlût Defteri*, s.3/8, "...akçe talebiyle rencide olunmak icâb itmez iken hâlâ Lefkoşa'da dergâh-ı muallâm yeniçerileri zâbiti tarafından mu'tâd-ı kadîme mugâyir yasakçı-i mezkûr için konsolos-ı mesfûrdan beher mâh beş buçuk guruş ahz-i birle hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i mu'tâd-ı kadîm te'addî ve rencide olduğun bildirüb hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i mu'tâd-ı kadîm ol veçhile te'addî ve rencide itdirülmeyüb men' ve def' olunmak bâbında..."

¹⁵³ "Emin olmak, güvenmek" anlamındaki Arapça emn kökütünden türemiş bir isim olan emân "güven, güvence, güvenlik" anlamları taşır. Hukuki anlamda ise İslam ülkesine girmek isteyen yabancı gayrimüslim kimselere verilen can ve mal güvencesini ifade eder. Eman isteyen kişiye müste'min, eman verilen kişiye ise müste'men adı verilir. Bkz. Nebi Bozkurt, "Eman", *TDVİA*, XI, s.75.

görmek için yine İngilterelüden İstonyo Demonte konsolos nasb ve tâ'yîn olunub...” kendisine berat verilmiştir.¹⁵⁴ Bir başka örnek de Girit Adası ile ilgilidir. 1736 Ağustos’unda Girit Adası’ndaki İngiltere konsolosu Francis Bergan öldüğünde yeni konsolos atanıncaya kadar adaya bir vekil tayin edilmiştir. Bu atamada, sonradan tayin olunacak İngiltere konsolosunun özelliği ile ilgili olarak ölen konsolosun İngiliz olduğu ve “*yine İngiltere beğzadelerinden bir beğzade[nin] konsolos tâ'yîn ve nasb*” olunacağı belirtilmektedir.¹⁵⁵ Nitekim İngiltere Nişan Defteri’nde bu konu ile alakalı olarak bir hükümde “*Memâlik-i Mahrûsemiz’de konsolos olanlar ehl-i zimmet re’ayâdan olmayub müste’men olmak üzere yetmiş sekiz târihinde fermân-ı âlîşânım şeref-südûr eyledikde*”¹⁵⁶ denmektedir ki bu ifade başka her hangi bir şüpheye mahal vermemektedir.

Konsolos değişikliklerinin en önemli sebeplerinden birinin ilgili konsolosun ölümü olduğu düşünülecek olursa burada ölen konsolosların malları ve miraslarına ne olduğu hakkında bir örnek vermek yerinde olacaktır. Ahidnâme’ye göre; “*İngiltere ve ana tabi olan yerlerin ve bayrağı altında yürüyen birisi Memâlik-i Mahrûse’de mürd oldukça bâki kalan emvâl ve erzaklarına beytûmalcılar ve sâir hükkâm mal gâibdir deyü kabz ve dahl ve taarruz itmeyüb her kangı İngilterelüye vasiyet ider ise âna verile vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları veya ânda bulunan ol yerlü yoldaşlarına [verilmesi]*” ve reayadan kimsenin dâhil olmaması gerekmektedir.¹⁵⁷ Nitekim İstendil Ceziresi nâibine 1734 yılında gönderilen bir fermanda, bu durum hatırlatılmış ve adada ölen İngiltere konsolosun mirası hakkında çıkan anlaşmazlığa değinilmiştir. Ferman’a göre ölen konsolosun mirası eşi Roza ve kardeşi Bavloki dışında kimseye düşmemektedir. Ancak Bavloki, mirasın çoğunu zapt etmiş ve bunun dışında mütegalibeden bazı kimseler de olaya müdahil olarak konsolosun mallarının bir miktarını almışlardır. Fermanda bu durumun konsolosun eşi Roza’ya zulm olduğu ve tayin edilen mübaşir marifetiyle konunun çözülmesi istenmektedir. Mübaşirin görevi fermanda tam olarak “*hâlik-i mesfûrun terekesi olan nükûd ve eşya ve menâzil ve bağ ve bağçe ve iki kıt’a sefine ve âlât-ı nühâs ve sim ve eşyâ-yı sâir cüz’i ve küllî eşyası her ne ise tahrîr ve takdîm*” ederek “*şer’-i şerîfe mugâyir hareket idenleri Âsitâne-i*

¹⁵⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 56/4.

¹⁵⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 133/1.

¹⁵⁶ İngiltere Nişan Defteri, s.124/ 431.

¹⁵⁷ Muâhedat Mecmuası, I, s.245-246.

Sa'âdet'e ihzâr eylemek” olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁸ Fermanla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer konu da ölen konsolosun mallarının miktarıdır. Ev, bağ, bahçe, iki gemi, nakit para ve çeşitli değerli eşyalardan bahsedilmektedir ki bu bizce konsolosların servetleri hakkında genel bir kanı oluşturmakta yeterlidir. Ayrıca ölen konsolostan belgede “*zımmî*” olarak bahsediliyor olması da önemlidir. Anlaşılan o ki kendisi, İngiltereli olmamasına rağmen bir şekilde konsolos olarak atanmış ve Osmanlı makamlarına bunu fark ettirmeden uzun süre adada konsolosluk yapmıştır.

Görüldüğü üzere gerek konsolosluk hakkı gerekse miras ve başka pek çok konuda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz konsolosları ahidnâme maddelerine göre elçileri ve Osmanlı makamlarınca himaye ediliyor, ortaya çıkan sorunlarda veya ahidnâmeye muhalif uygulamalarda Osmanlı makamlarından ferman alarak durumun düzeltilmesi yönünde baskı unsuru oluşturuyorlardı.

2.3.Tercümanlar

Arapça bir kelime olan tercüman bir dildeki bir ifadeyi başka bir dile çeviren kimseler için kullanılır. Tercüman daha çok sözlü ifadeleri çeviren kişiler için kullanılırken mütercim yazılı belgeleri çevirenlere denmektedir.¹⁵⁹ Kelimenin İngilizce karşılığı olarak kullanılan *dragoman* ise, yine aynı kelimenin bozulması ve Batılılaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır ve özellikle başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere, Ortadoğu'da tercümanlık yapan kimseler için kullanılmaktadır.¹⁶⁰ Cengiz Orhonlu ve Kemal Çiçek'e göre Osmanlı İmparatorluğu'nda tercümanlık, Divân-ı Hümâyûn tercümanları, eyalet tercümanları, askeri ve eğitim müesseselerinde kullanılan tercümanlar, yabancı elçi ve konsolos tercümanları olmak üzere dört sınıftan oluşmaktaydı.¹⁶¹ Çalışmamızda ilk üçüne değinilmeyecek olup sadece elçi ve konsolosların yanında çalışan tercümanlar üzerinde durulacaktır.

¹⁵⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 122/ 1.

¹⁵⁹ Nebi Bozkurt, “Tercüman”, *TDVİA*, XL, s.489.

¹⁶⁰ Kemal Çiçek, “Interpreters of the court in the Ottoman Empire as seen from the Sharia Court Records of Cyprus”, *Islamic Law and Society*, Vol. 9/1, Leiden 2001. s.3.

¹⁶¹ Kemal Çiçek, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Tarih ve Toplum*, Sayı: 146 (Şubat 1996), s.81; Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık”, *Atatürk Konferansları*, V, 1971-1972, TTK Basımevi Ankara 1975. s.15. Benzer bir ayrımı Sezai Balcı da yapmaktadır. Bkz. Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006, s.18-41.

2.3.1. Tercümanların Görevleri ve İhtiyaç Duyulma Nedenleri

Büyükelçiler ve konsoloslar, Osmanlı topraklarında işlerini yürütebilmek, çeşitli yazışmaları gerçekleştirebilmek veya tüccarlarının haklarını kadı mahkemesinde savunabilmek için büyük ölçüde tercümanlara ihtiyaç duymaktaydılar. Bunun sebebi yakın tarihe kadar neredeyse hiçbir elçi veya konsolosun Türkçe bilmiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde XIX. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı devlet adamlarının herhangi bir Avrupa dilini konuşamıyor olmaları gerek elçi gerekse konsolosların yanlarında tercüman istihdam edilmesi gerekliliğini doğurmuştur.¹⁶²

Tercümanların ilk ve en önemli görevleri onlara elçileri veya konsolosları tarafından verilen yazışmaların veya konuşmaların başka dillere çevrilmesi işiydi. Tercümanlar bunun dışında İngiltere tebasından kimselerin davası olduğunda vekil olarak davaları takip etmekteydiler. Tercümanların bu durumu ahidnâme ile garanti altına alınmıştı. Ahidnâmede konuyla ilgili olarak “İngilterelü ve âna tâbi‘ olanların bir husûsu ve sâir umûr-ı şer‘iyyeleri vâki‘ oldukda elçileri veya konsolosları veya tercümanları hâzir olmadıkça hükkâm fasl ü istimâ‘ itmeyüb ve dört bin akçeden ziyâde olan da‘vâları Âsitâne-i Sa‘âdetimde istimâ‘ olunub gayri yerde istimâ‘ olunmaya” denmektedir.¹⁶³ Ahidnâmedeki bu maddeden hareketle tercümanların görevlerinin kadı mahkemesine gelen İngiliz tüccarlarının haklarını savunmak veya mahkemede tüccarların sözlerini çevirmek olduğu ortadadır. Yine bu maddeden olarak tercümanların, İngiliz elçilerinin ve konsoloslarının vekilleri konumunda oldukları anlaşılmaktadır.

Tercümanların önemi elçiliklerin veya konsoloslukların gerek yerli halkla gerekse merkezi ve yerel yönetimle ilişkilerinin bu kişiler aracılığıyla olmasından kaynaklanmaktadır. Uygur Kocabaşoğlu bu konuda; “*dragomanlar Dersaadet’te elçiliklerin, taşralarda konsoloslukların ‘iş bitirici’ unsurlarıydı. Meydana gelen önemli olaylarda gerek yetkililerin, gerekse Müslüman ve Hristiyan kamuoyunun nabzını tutmaları, ülkenin hukukunu, teamüllerini, konuşulan dilleri iyi bilmeleri, sağlam istihbarat kaynaklarına sahip olmaları onları kaçınılmaz kılmaktaydı*” demektedir.¹⁶⁴

¹⁶² G.R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, s.49.

¹⁶³ *Muahadat Mecmuası*, I, s.243.

¹⁶⁴ Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.193-194.

Fakat tercümanların sahip oldukları bu özelliklerden dolayı vazgeçilmez oldukları kadar tehlikeli de oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim XVIII. yüzyılın ortalarında İstanbul'da 16 yıl elçilik yapan Sir James Porter, kaleme aldığı eserinde “*tercümanların yangından, isyandan ve hatta vebadan daha kötü olduğunu*” ifade ederek İstanbul'da karşılaştığı en kötü şeyin dragomanlar olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁵

Tercümanlar, her ne kadar zaman zaman güvenilir bulunsalar da elçiliklerdeki ve konsolosluklardaki görevlerin çoğu onlara düşmekteydi. Tercümanlar, elçilerin veya konsolosların işlerini görmek için sık sık başka şehirlere gönderiliyorlardı. Hatta bazen İngiltere, Prusya, Avusturya (Nemçe) veya Eflak gibi yabancı veya metbû ülkelere de gitmekteydiler. Bu gibi yerlere çoğunlukla elçilerinden bir nâme veya hediye götürmek için gittiklerini söyleyebiliriz.

Prusya Devleti ile İngiltere, ortak düşmanları konumundaki Avusturya ve Fransa'ya karşı diplomatik ve siyasi anlamda işbirliği halindeydiler ve bu işbirliğinin İstanbul'a da yansıdığı anlaşılmaktadır. Zira Prusya elçilerinin Bâb-ı Âlî'ye takdimi İngiltere elçileri tarafından gerçekleştirilmekteydi ve tercümanlar burada son derece önemli rol oynamaktaydılar. Tercümanlar gerek çeşitli yazışmaların çevrilmesi ve gerekse bu ülkeye gönderilen hediyelerin götürülmesinde görevlendirilmekteydiler. 1725 yılının Mayıs ayında, Prusya Kralına Osmanlı Devleti ve İngiltere elçisi tarafından gönderilen hediyelere İngiltere tercümanların da nezaret ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

Yukarıda saydığımız örnekler tercümanların yaptığı işlerden olmakla beraber onların en önemli görevleri konsolosların yazışmalarını düzenlemek ve İngiliz tüccarların sorunlarının çözülmesiyle alakalıdır. Osmanlı İmparatorluğu toprakları içerisinde İngiliz bir tüccarın Osmanlı makamları veya tüccarları ile bir anlaşmazlığı olduğunda, konsoloslar eliyle tercümanlar görevlendirilir ve dava neticelendirilirdi. Bu duruma Kıbrıs'tan bir örnek verebiliriz. 1721 yılında Girne'ye bağlı Lapta Köyü'nden müteveffa Seyyid Osman'ın oğlu Seyyid Süleyman'dan çuka ve kumaş borçlarına karşılık olarak 903 kuruş alacak hakları olan üç İngiliz, alacağın tahsili için tercüman Konstantin veled-i Luyizo'yu

¹⁶⁵ Sir James Porter, *Observations on the Religion, Law, Government of the Turks*, Printed for J. Nourse, London 1771, s.212.

¹⁶⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.75/1.

vekil tayin etmişlerdir. Tercüman Luyizo da senetlerle sabit olan borcun müteveffanın terekasinden ödenmesini sağlamıştır.¹⁶⁷

İngiliz tüccarlarının dâhil oldukları sorunun veya davanın önemine göre İstanbul'daki İngiltere elçileri konuya müdahil olmaktadır. Bununla ilgili olarak 1726 yılında Kıbrıs muhassılına gönderilen bir fermanda, 5 İngiliz tüccarın iflas ettikleri ve borçlarını ödeyemedikleri, bu durumun alacaklılarına zarar verdiği belirtilmiş; bunun üzerine İstanbul'daki İngiliz elçisinin tercümanlarından Anton Pizani, tüccarların mallarını satarak, borçlarını ödemek için Kıbrıs'a gönderilmiştir. Fermanda ayrıca, Kıbrıs muhassılından da Anton Pizani'ye, tüccarların mallarının satılarak borçlarının ödenmesi ve bahsi geçen 5 İngiliz'in uygun bir gemiye bindirilerek İngiltere'ye gönderilmesi hususunda yardımcı olması istenmiştir.¹⁶⁸ Benzer bir olay da 1734 yılında gerçekleşmiş; Tuzla Limanı'nda demirli iken batan bir İngiliz kalyonu için İstanbul'dan bir mübaşir tayin olunması talebi üzerine, İngiliz elçilik tercümanlarından Batista ve bir hizmetkârı da konuyla ilgilenmeleri için Kıbrıs'a gönderilmiştir.¹⁶⁹ Bu örneklerde görüldüğü üzere tüccarların sorunlarının büyüklüğüne göre mesele ya konsolosların ya da İstanbul'da bulunan elçinin gönderdiği tercümanlar eliyle çözülmekteydi.

2.3.2. Tercümanların Atanmaları ve Statüleri

Tercümanlar, tıpkı konsoloslar gibi elçinin arzı ve Osmanlı sultanının atanan tercümana berat vermesi ile göreve başlamaktaydılar. İngilizlere verilen ahidnâmeye göre Osmanlı Devleti konsolosların veya elçilerin kimi tercüman olarak atadıklarına müdahil olmayıp,¹⁷⁰ konsoloslarda olduğu gibi beratlarını onaylamakla yetinmekteydi.

Tercümanlar bire bir aynı olmamakla beraber konsoloslarınkilere benzer bir takım ayrıcalıklara sahiptiler ve bu ayrıcalıkları onlara verilen beratlarda yer almaktaydı. Tercümanların ayrıcalıkların başında haraç ve cizye gibi çeşitli vergilerden muaf olmaları gelmekteydi. Bu durum İngiltere Devleti'ne verilen ahidnâme ile güvence altına alınmıştı. Ahidnâmede, tercümanların vergi bağışlıkları ile ilgili olarak açıkça “...İngiltere

¹⁶⁷ Kıbrıs Milli Arşiv Dairesi, *Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri*, Defter No: 10, s.139/600.

¹⁶⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.78/3.

¹⁶⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.115 (mükerrer sayfa)/5.

¹⁷⁰ “...İngiltere elçileri ve konsolosları istedikleri yasaçlıları ve murâd eyledükleri kimesneleri tercümanlıkta istihdâm eyleyüb...”, *Muahadat Mecmuası*, I, s.246.

elçilerinin tercümânları[nın] tekâlif-i örfiyyenin cümlesinden muaf ve müselleme” oldukları belirtilmektedir.¹⁷¹ Bu durum, Selanik İngiltere konsolosunun yanına atanan bir tercümanın tayin beratında da yer aldığı üzere şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Elçi-yi mûmâ ileyh arzuhâl gönderüb berât-ı şerîfimle tercüman olan Tomas Testabon hâlik olub yerine Selanik’de mûkîm İngiltere konsolosu yanında tercüman olmak üzere Ergiro Polo veled-i Manoyil tercüman nasb ve tâ’yîn olunub ahidnâme-i hümâyûn mûcibince olub geldüğü üzere tercümanlık berâtı virildüğün bildirüb tercümanlık-ı mezkûr mesfûra zabt itdirülüb yedine virilen tercümanlık berâtına mugâyir cizye ve sâyir tekâlif talebiyle ve âhar vechile rencîde ve remîde itdirülmemek bâbında...”*¹⁷²

Tercümanlar öldüklerinde, elçilerinin arzları ile; ilgili tercümanlık kadrosu başka bir şehirde bulunan konsoloslukta kullanılabilirdi. İngiltere Nişan Defteri’nde buluna 29 Mart 1741 tarihli kayda göre; Kıbrıs’da İngiltere konsolosunun yanında tercüman olan Anceli veled-i Senti ölmüş ve yerine elçi yanında tercüman olmak üzere Atnas veled-i Dimitraki’ye berat verilmiştir.¹⁷³ Yaklaşık 6 yıl sonra, 10 Ağustos 1747 tarihinde, Dimitraki öldüğünde ise Draç konsolosunun yanında tercüman olmak üzere Dimitri veled-i Papa Anastas’a berat verilmiştir.¹⁷⁴ Benzer bir örnek 18 Ocak 1743 tarihli nişan kaydında geçmektedir. Kayda göre İngiltere elçisinin yanında tercüman olan Atnas İstillandi ref olunmuş ve yerine *“Cezîre-i Kıbrıs’da mûkîm İngiltere konsolosunun yanında tercüman olmak üzere Hristofaki veled-i Konstantin”* atanmıştır. Kıbrıs muhassılına ve Lefkoşa nâibine gönderilen atama beratında *“yedine virilen tercümanlık berâtına mugâyir cizye ve sâir tekâlif talebiyle ve âhar vechile rencîde ve remîde”* edilmemesi, diğer yerlere atanan tercümanlarda olduğu gibi Konstantin’in beratında da hemen hemen aynı ifadelerle geçmektedir.¹⁷⁵

Yukarıdaki örneklerden hareketle tercümanların değiştirilme sebebinin genellikle ölmeleri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim İngiltere Nişan Defteri ve 2 Numaralı Mora

¹⁷¹ *Muahadat Mecmuası*, I, s.250.

¹⁷² *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s.167/1.

¹⁷³ *BOA, İngiltere Nişan Defteri*, s.86/226.

¹⁷⁴ *Aynı belge*.

¹⁷⁵ *İngiltere Nişan Defteri*, s.87/232; *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s.167/4.

Ahkâm Defteri'nde buna benzer başka kayıtlar da mevcuttur. Fakat tercümanlar bazen elçileri veya konsolosları tarafından azledilebilmekteydiler. Bu gibi durumlarda genellikle azledilme sebebi yazmazken 1731 yılında Kıbrıs'a gönderilen bir fermanda tercümanın azledilme sebebi ile ilgili çeşitli bilgiler yer almaktadır. Bunun yanı sıra fermanda, tercümanın aynı fiilleri işlemeye devam ettiği için sürgün edilmesi emredilmektedir:

“Cezire-i Kıbrıs'da mütemekkin İngiltere konsolosu yanında nice seneden beru berâtla tercüman olan Konstantin nâm tercümanın bi't-defâ'ât fesâdâtı zâhir ve gûna gûn hıyâneti sâbit olub hakkında emr-i şerîf sudûr itmiş iken mütenebbih olmadığından elçi-yi mûmâ ileyhın tarafından i'lâm olundukda azl ve tercümanlığı âhara tevcih olduğu sinîn ile mesfûr bî-pervâ şirret ve hıyâneti izhâr ve ada-yı mezbûrede olan İngilterelüyü rencide ve tekdîr ve halefi olan tercümanı ve etbâ' ve akrabasını bî-vech-i şer'î gamz ve tecrîm itmekle İngiltere tüccarının ol havâlilerden inkitâ'sına bâdî ve mâl-ı mîrîye noksan tertîbine bâ'is olduğun bildirüb mesfûr Konstantin'in hıyâneti def' ve kendüsü islâh-ı nefis için Avret Adası'na nefy ve iclâ ve elçi-yi mûmâ ileyh tarafından itlâk olmasını mutazammın arz olmadıkça itlâk olunmamak”

şeklinde yer alan ifadeyle, eski tercümanın sürgün edilmesi ve İngiltere elçisi Konte de Kinol'dan serbest bırakılması için arzuhal göndermedikçe tercümanın affedilmemesi istenmektedir.¹⁷⁶

Ahidnâme maddelerinde yer aldığı üzere, elçiler ve konsoloslarda olduğu gibi, tercümanların da şarap satın almalarına izin verildiği gözükmektedir. Tercümanlar için izin verilen şarap miktarı onların buldukları pozisyonlar ile ilgiliymiş gibi gözükmektedir. 1742 yılında İstanbul'daki bir kısım ehl-i örfe hitaben yazılan bir fermanda “...berât-ı şerîfimle İngiltere tercümanlarının bazılarına beher sene def'ada iki bin medre ve bazılarına dahi bin medre hamra emr-i şerîf virile geldiği” belirtilmiş ve elçinin yanında bulunan Sancos isimli tercümanın 1500 medre hamr alabilmesi için emr-i şerif verildiği belirtilmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.104/1.

¹⁷⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.171/1.

Bir başka örnekte tercümanların satın almalarına izin verilen şarap miktarının konumlarıyla ilgili olduğu daha belirgin olarak görülmektedir. Yine İstanbul'daki ehl-i örf'e gönderilen bir fermada “*elçi-yi mûmâ ileyhin yanında baş tercüman için iki bin medre ve ikinci tercüman için dahi bin medre hamrın sene-yi merkûmeye mahsûben def'a-yı vâhidede*” evlerine nakledilmesine müsaade edildiği belirtilmektedir.¹⁷⁸

Yukarıda işaret olunduğu üzere İngiltere tercümanları, berat şartları gereği, tekâlif-i örfiyyeden muaf ve müsellemdiler. Ancak anlaşıldığına göre Osmanlı yetkilileri tarafından çeşitli şekillerde vergi talebiyle karşı karşıya kalabiliyorlardı. Bunların başında ikamet ettikleri yerlerde veya elçileri-konsolosları tarafından bir görev ile başka bir şehre giderken yol üzerindeki cizyedar kolcuları tarafından istenen haraç ve cizye vergisi gelmekteydi. Safer 1131/Aralık 1718-Ocak 1719'de Edirne'ye gönderilen bir fermada, İstanbul'dan bazı işlerle Edirne'ye gönderilen Yakob İsrayil isimli tercümandan cizyedarların cizye aldıkları, bu durumun İngiltere, Fransa ve Venedik'e verilen ahidnâme şartlarına ve tercümanın berat kaydına muhalif olduğu belirtilmiş ve cizyedarların aldığı paranın iade edilmesi emredilmiştir.¹⁷⁹

2.3.3. Tercümanların Mirası

İngiltere Devleti adına çalışan tercümanların ölümleriyle ilgili bazı kayıtlardan onların hukuki durumları hakkında bazı detaylar öğrenmekteyiz. Tercümanlar, gerek zımmi tebadan olsun gerekse Latin kökenli olsunlar, ellerindeki beratlarla göre öldüklerinde mallarına varisleri dışında kimsenin dâhil olmaması, kassam veya beytûmalcilerden kimsenin karışmaması gerekmektedir. Ancak kayıtlardan anlaşıldığına göre bu duruma çok fazla riayet edilmemiş ve ölen tercümanın varislerinden çeşitli vergiler istenmiş veya tercümanın terekesine başka yollarla müdahale edilmiştir. Tercümanların varislerinden istenen vergilerin veya ücretlerin başında *resm-i kısmet* gelmekteydi. Bu konuda örnek olarak Lefkoşa Naibine gönderilen bir ferman gösterilebilir. Fermada, Kıbrıs'da ölen İngiltere tercümanının varislerinden “...*resm-i kısmet nâmıyla nice akçe...*” alınmak suretiyle varislere zulm edildiği ve “*hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn resm-i kısmet talebiyle vereselere müdâhale ve te'addî olunmayub ahidnâme-i hümâyûn mûcibince amel ve*

¹⁷⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.218/1.

¹⁷⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.44/2.

hareket ve himâyet ve sıyânet...” olunulması gerektiği belirtilmiştir. Fermanın devamında ise tercümanların tekâlîf-i örfiyyenin cümlesinden muaf ve müsellemler oldukları vurgulanarak bu tür vergilerin talep edilmemesi istenmiştir.¹⁸⁰

Kıbrıs’da yaşanan bir başka olay üzerine çıkan fermana da yukarıdakilere benzer ifadeler tekrar edilmektedir. 1739 tarihli fermana, Kıbrıs konsolosu yanında tercüman olan “*Anceli veled-i Meseni nâm tercüman hâlik olub terekesi vârisen zevcesine ve evlâdına intikal idüb kassam tarafından dahl olunmak icâb itmez iken siz ki mûmâ ileyhimasız mugâyir-i ahidâme-i hümayûn mürd-ü mesfûrun hâne ve eşyâsın mühürleyüb gadr murad eyledüklerin bildirüb mürd-ü mesfûrun terekesi veresesine teslim olunub mugâyir-i ahidnâme-i hümayûn müdâhale olunmamak*” gerektiği belirtilmiştir.¹⁸¹ Bu iki örnekten de anlaşıldığına göre bir tercüman öldüğünde kassam tarafından konuya dâhil olunması ahidnâmeye aykırı bir uygulamaydı ve mirasın varisler arasında paylaşılması esastı.

1742 yılının Şubat ayında Halep valisi ve mollasına hitaben gönderilen bir fermana ise ölen tercümanların yakınlarından başka vergiler istendiği görülmektedir. Önceki fermanlarda olduğu gibi bu fermana da tercümanların varislerine kassam tarafından müdahale olunmaması ve tercümanların tekâlîf-i örfiyyeden muaf oldukları belirtilmiştir. Fermanın devamında ise bazı kimselerin “*tekâlîf-i örfiyye talebiyle rencide eyledüklerinden ma’ada içlerinden biri mürd oldukda cesedin defn itdirmeyüb güzeşde tekâlîfi akçesi namıyla ehl-i örf tâifesine istinâd ile akçe alub ve bu takrib ile kassam dahi müdahale idüb emvâl ve eşyaların tahrir bahânesiyle anlar dahi tecrîm-i vaz’ ve te’addî*” eyledikleri ifade edilmektedir.¹⁸² Yaklaşık bir yıl sonra yine Halep’te yaşanan bir başka olayda ise bu defa konsolosun yanında tercüman olan Mihayil Zebil’in oğlu vebadan öldüğü zaman bazı ehl-i örf taifesinin, tercümandan ve ailesinden para almak amacıyla, cesedin gömülmesine izin vermediği, fakat Halep kadısının konuya müdahil olmasıyla olayın yatıştırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁸³

¹⁸⁰ İngiltere Mahlût Defteri, s.26/95

¹⁸¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 144/2.

¹⁸² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 162/2.

¹⁸³ “...bir sâgir oğlu mat’unen hâlik oldukda kabire lâşesinin nakline izn virilmeyüb ve sen ki Mevlânâ-yı mûmâ ileyhısın iznin tezkiresiyle halik-i mesfûr defn olundukta...” 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 175/3.

Yukarıda saydığımız örnekler, tercümanların miraslarına müdahale edilmemesinin ahidnâme ile güvence altına alındığının ve İngiliz elçisinin böyle durumlarda tercümanlarını korumak amacıyla Osmanlı makamlarına başvurarak ferman çıkardığını göstermektedir. Tercümanların miraslarının maddi boyutunun ne kadar olduğu noktasında ise 1724 yılında İzmir kadısı ve Urla nâibine gönderilen ferman bizlere ipucu vermektedir. Fermandan Corci Porto isimli tercümanın öldüğü zaman üç direkli olarak geçen bir gemide sülüs, yani üçte bir hissesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁴ Tercümanın bir gemiye ortak olabilecek kadar servetinin olması onun ticaret ile ilgileniyor olmasıyla alakalı bir durumdur. Nitekim gerek konsoloslar gerekse tercümanlar aynı zamanda birer tüccar idiler ve ticaretle ilgilenen simsarları bulunmaktaydı.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta tercümanların ellerinde bulunan beratlar dolayısıyla kendileri ve ailelerinin sahip olduğu bir takım ayrıcalıklarla ilgilidir. Tercümanlar öldüğünde, eğer tercümanlık yapma yetkisi ve beratı ailenin başka bir ferdine verilmezse, ailenin sahip olduğu ayrıcalıklar bitmekteydi. Fakat tercüman aileleri beratın kendilerine vermiş olduğu ayrıcalıkları sürdürmek için beratları iade etmeye yanaşmayabiliyordu. 1737 yılında İzmir kadısına gönderilen ferman bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Fermana göre İzmir'deki İngiltere konsolosu yanında tercüman olan İzaham İrdina ve Yakub veled-i Barahim isimli iki tercüman öldüklerinde konsolos, merkûmların tercümanlık beratlarını varislerden talep etmiş fakat varisler çeşitli bahaneler ileri sürerek beratları geri vermemişlerdir. Konsolos da bunun üzerine İstanbul'daki elçisinin arzuhaliyle bir ferman çıkartarak varislerden beratların alınmasını istemiştir.¹⁸⁵

2.3.4. Tercümanların Sayıları

Konsolosların istihdam ettikleri tercüman sayısı şehrin ticaret hacmine göre değişiklik göstermekle beraber bu sayı çoğunlukla bir ya da iki kişiden ibaretti. Fakat bazı şehirler bu duruma istisna oluşturmaktaydılar. İstanbul, Halep ve İzmir'in ticaret potansiyellerinin büyüklüğü ve bunun sonucunda ortaya çıkan davaların fazlalığı dolayısıyla diğer yerlere göre daha fazla tercüman istihdam edilmekteydi. Boogert, XVIII. yüzyılın ilk yarısında bu üç şehirdeki İngiliz tercüman sayıları ile ilgili olarak; İstanbul için

¹⁸⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.73/3.

¹⁸⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 135/2.

1703 yılında 10, 1730 yılında 14, 1754 yılında 16, İzmir için; 1703 yılında 1, 1730'da 6 ve 1754'de 3 tercüman olduğunu belirtmektedir. Halep için ise 1703 yılında 2, 1730'da 5 ve 1754 yılına gelindiğinde 11 tercüman olduğundan bahsetmektedir.¹⁸⁶

Bununla birlikte yukarıda sayısı verilen tercümanların tamamının fiilen bu işi yaptıklarını düşünmek yanlış olacaktır. Bunun sebebi 1730'lu yıllardan itibaren bu kurumun bozulmaya başlamış olmasıyla alakalıdır. Yüzyılın ilk yarısında yabancı elçiler, dil bilmeyen ama tercüman imtiyazlarından yararlanmak amacıyla berat almak isteyenlere para ile berat satmışlar ve bu durum tercümanların sayısını belirgin şekilde artırmıştır.¹⁸⁷ Buna karşılık Osmanlı Devleti de bu konuda çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu tedbirlerin başında; fiilen tercümanlık yapmayan kişilerin beratlarının iptal edilmesi veya en azından kaç kişinin tercüman beratı olduğunun tespiti için yapılan berat sayımları gelmekteydi. 1758 yılında yapılan bir sayıma göre imparatorluğun tamamındaki İngiliz konsolosluklarında 50 tercüman bulunmaktaydı.¹⁸⁸ Ancak bunların kaçının fiilen tercümanlık yaptığı, kaçının ise para vererek tercüman beratı aldığını tespit etmek bu aşamada mümkün gözükmemektedir.

2.3.5. Tercümanların Milliyetleri

Tercümanlar konsoloslarla büyük ölçüde benzer haklara sahip olsalar da bazı yönlerden kesin çizgilerle ayrılmaktaydılar. Osmanlı gayrimüslim tebasından bir kimsenin konsolos olmasına izin verilmezken tercümanlarda bu şart aranmamakta ve dil bilen Osmanlı ehl-i zimmet reayası mensupları tercüman olabilmekteydiler. Bunu kendilerine verilen beratlardaki çeşitli ifadelerden ve isimlerinden rahatlıkla anlayabiliyoruz. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'ndeki tercümanlarla ilgili kayıtlar ve onların isimleri incelendiğinde; yabancı elçiler veya konsoloslar yanında çalışan tercümanların çoğunlukla Rum, Ermeni, Yahudi ve Latin milletlerinden oldukları anlaşılmaktadır.

Dönemin *Lingua Franca*'sı olan İtalyancaya hâkim olan Latinler çoğunlukla İstanbul'daki elçinin yanında hizmet vermekteydiler. Bu kişilerin isimlerinden Avrupalı oldukları anlaşılma ile beraber beratlarında çoğunlukla müste'men oldukları açıkça

¹⁸⁶ Boogert, *a.g.e.*, s.85.

¹⁸⁷ Boogert, *a.g.e.*, s.74-88.

¹⁸⁸ BOA, A.DVN.DVE. Dosya No: 81, Gömlek No: 40.

kayıtlıdır. Buna karşılık merkezden uzak yerlerdeki konsolosların tercümanları ise çoğunlukla yerli gayrimüslim tebadan kimselerdi. Gerek Osmanlı zımmî tebasından olsun, gerekse Latin kökenli tercümanlar olsun, bir aileden birden çok kişinin aynı elçilik veya konsolosluk için tercümanlık yapması sıra dışı bir durum değildir. Çünkü tercümanlar öldüklerinde beratları genellikle çocuklarına verilirdi ve burum zaman içinde önemli tercüman ailelerinin oluşmasının önünü açmıştır. Bu ailelere örnek olarak XVIII. yüzyılda İstanbul'a gelen ve başta İngiltere sefareti olmak üzere Osmanlı Devleti ve Rusya için nesiller boyunca tercümanlık yapan Venedik kökenli Pisani Ailesi gösterilebilir.¹⁸⁹

Pisani veya Osmanlıca yazılışı ile Pizani ailesi hakkındaki ilk belge 1719 tarihlidir. Belgeye göre Pizani, “*Haleb’de mütemekkin İngiltere konsolosu ve tüccârının umûrlarını görmek için nasb ve tâ’yîn*” olunmuş ve yanındaki iki müste’men hizmetkârıyla birlikte Halep’e doğru yola çıkmıştır.¹⁹⁰ Pizani’nin Halep’te ne kadar süre tercümanlık yaptığı kesin olmamakla beraber bir süre sonra İstanbul’a döndüğü açıktır. Bunu yaklaşık üç yıl sonra, kendisinden bahseden bir başka fermanan anlıyoruz. Bahsi geçen fermana İstanbul’daki elçinin hazinedarı Marlo Simit’nin hastalandığı ve “*Anton Pizani nâm tercüman ve 5 nefer müste’men*” hizmetkârının Bursa’daki kaplıcalara gitmek üzere yola çıktıklarından bahsedilmektedir.¹⁹¹ Aralık 1736 tarihli bir başka fermana ise kendisinin İstanbul’da ikinci tercüman olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹²

Pizaniler dışında, Latin olduğunu düşündüğümüz diğer tercümanlar ise Batista ve Baron gibi isimleri olan tercümanlardır. Bunların geçmişleri hakkında fazla bir ipucu olmamakla beraber Avrupalı olmaları olasıdır. İsimlerinden Yahudi, Ermeni veya Rum-Ortodoks kökenli olduklarını düşündüğümüz tercümanlar için de çeşitli örnekler verilebilir. Mesela, aslen Sivas’ın Eğin Kazası’ndan olan Bağdasar isimli tercümanın¹⁹³ Ermeni olduğu iddia edilebilir. Yosef, Yaron veya Avram gibi isimlere sahip olan tercümanlar ise büyük bir olasılıkla Yahudi olmalıdırlar. Buna karşılık Konstantin, Aleksendir,

¹⁸⁹ Alexander H. De Groot, “Dragomans' Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829”, *Friends and Rivals in the East*, s.233; Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.167.

¹⁹⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.49/4.

¹⁹¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.63/2.

¹⁹² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.133/4.

¹⁹³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 92/3.

Dimitri/Dimitraki gibi isimlerin ise Rum kökenli olduklarını tahmin etmekteyiz. Ancak hiçbir kayıta tercümanların Müslüman olduklarına dair bir ifade veya işaret yer almamaktadır. Fakat belgelerde bu konu hakkında detaylı bir bilginin yer almadığını belirtmekte yarar vardır.

İstanbul'da hem Latin kökenli hem de Osmanlı tebasından tercümanlar olsa da Osmanlı kökenli tercümanların bağlantılarının çok daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda Sir James Porter “*doğu eğitimi*” almanın gerekliliği üzerinde durmuş ve bununla tercümanların, isimleri hariç, neredeyse Müslüman Osmanlılardan bir farkının olmadığını söylemiştir.¹⁹⁴ Nitekim kendisi tercümanlara güvenmediğini İngiltere'ye döndükten sonra kaleme aldığı anılarında dile getirirse de onların vazgeçilmez olduklarını söylemesi de yine bürokrasiyi çok iyi bilmeleri ve gerek siyasi gerekse ticari bağlantıları dolayısıyla dır.

2.4. Hizmetkârlar

Diplomatik statüde olduğunu söyleyebileceğimiz kimselerin en alt statüsünde bulunanlar hizmetkârlardır. Bu kişiler elçi, konsolos ve tercümanların yanında çalışmaktadırlar. Belgelerde bu kişilerle ilgili olarak çoğunlukla “hizmetkâr” sıfatı kullanılırken bazen yaptıkları işler hakkında daha detaylı bilgiler bulunmaktadır. Kâtiplik, hazinedarlık veya daha alt statülü işler bu kişilerin yaptığı görevler arasındadır. Bunun yanı sıra mahzenciler, simsarlar ve sarrafları da hizmetkârlar arasında saymak mümkün olabilir. Bu kişiler ticaretin işleminde aracı kişiler olup daha çok tüccarlara yakın olsalar ve diplomatik anlamda öncekilerle aynı statüde olmasalar da elçiler veya konsoloslarla olan ilişkileri dolayısıyla himaye edildikleri ve bir takım ayrıcalıkları oldukları anlaşılmaktadır.

İlk olarak elçi yanında bulunan hizmetkârlardan bahsedecek olursak bunlar: yasaçılar, kâtipler, hazinedarlar ve diğer hizmetkârlardı. Elçi yanında bulunan hizmetkârlarla ilgili olarak İngiltere Devleti'ne verilen ahidnâmede hangi milletten olurlarsa olsunlar 10 hizmetkârın tüm vergilerden muaf oldukları ve bununla ilgili olarak rencide edilmemeleri istenmektedir.¹⁹⁵ Bu yönüyle hizmetkârların ayrıcalıkları,

¹⁹⁴ Sir James Porter, *Observations on the Religion, Law, Government of the Turks*, 1771 London. s.212.

¹⁹⁵ *Muâhedat Mecmuası*, I, s.258.

çalışmamıza konu olan dönemde tercümanlarınkine benzese de hem bazı yönlerden onlardan ayrılmaktadırlar hem de tercümanlardan çok daha alt statüde çalışan kimselerdir. Nitekim onların bu konumlarıyla bağlantılı olarak kendilerine bir berat verilmemekte, ayrıcalıkları yanlarında çalıştıkları elçi, konsolos veya tercümanların beratlarına kaydedilmekteydi. Tercümanlar ile hizmetkârların ayrıcalıklarının farklılaştığı nokta çocuklarıyla ilgilidir. Tercümanların beratlarında; “*tercümanlık hidmetinde olanlar ve oğulları ve hidmetkârları haraç ve avâriz ve kasâbiye akçesi ve sâir rüsûm ve tekâlif-i örfiyye teklifi ile rencîde olunmayalar*”¹⁹⁶ denmekte fakat hizmetkârların oğullarının durumu hakkında her hangi bir bilgi verilmemektedir. Buradan hareketle ayrıştıkları noktanın haklarının çocuklarını kapsaması olduğunu söyleyebiliriz.

Hizmetkârların alt düzeyde görevliler olmaları dolayısıyla atamaları veya görevden alınmaları hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Aynı sebepten dolayı yaptıkları işlerin detayları hakkında da bilgilerimiz sınırlıdır. Fakat onların elçileri, konsolosları veya tercümanları adına pek çok yere gönderildiklerine, konsolos vekili olarak elçileri veya konsolosları adına konsülato topladıklarına ve yanlarında çalıştıkları kimselerle birlikte pek çok yere gittiklerine tanıklık etmekteyiz. Konsoloslar veya tercümanlar için çıkan yol hükümlerinin neredeyse tamamında yanlarında hizmetkârlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sadece hizmetkârlar için çıkan yol hükümleri de bulunmaktadır ki bu durum onlara itimat edildiğinin göstergesidir. Mesela 1731 yılında Selanik’e yeni bir konsolos atandığında, elçi konsolosa hediye olarak bir at göndermişti ve bu atı elçinin hizmetkârlarından birisi götürmekteydi.¹⁹⁷ Hizmetkârların konsolosluk hakkı toplamakla görevlendirildiğine dair en belirgin örnek ise Dimitraki Sivasî’nin 1731 yılında İnöz İskelesi’ne görevlendirilmesidir.¹⁹⁸ Dimitraki’nin bu görevi tam olarak kaç yıl sürdürdüğü kesin olmasa da 1743 yılında halen İnöz İskelesi’nde bulunmakta ve Selanik konsolosu adına konsülato toplamaktadır.¹⁹⁹ Bu konuda benzer bir örnek olarak Mora konsolosunun

¹⁹⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 40/2.

¹⁹⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 101/3.

¹⁹⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 102/3.

¹⁹⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 174/3.

Arkadya İskelesi'ne Daniyel Pavli isimli adamını aynı amaçla görevlendirmesi gösterilebilir.²⁰⁰

İngiltere elçileri veya konsoloslarının hizmetkârları çeşitli yerlere geçici görevlerle göndermelerine örnek olarak Bozcaada yakınlarında batan İngiliz gemisinin malları ve sorunlarıyla ilgilenmesi için 1734 yılında Matanta? İsimli tercüman ve bir hizmetkârın görevlendirilmesi zikredilebilir.²⁰¹ Yine aynı tarihlerde Bozcaada yakınlarında fırtınaya yakalanan iki ticaret gemisinden birinin demirinin koparak denizde kalması üzerine de elçi hizmetkârlarından birisi bölgeye gönderilmiş ve demirin çıkartılarak kaptana iade edilmesi işi ile görevlendirilmiştir.²⁰²

Yukarıdakilerden farklı olarak hazinedarlar ve kâtiplerin elçilikte daha üst düzey hizmetkârlar oldukları anlaşılmaktadır. 1722 yılında İngiltere elçisinin hazinedarı Marlo Simit hastalandığında Bursa kaplıcalarına giderken maiyetinin kalabalıklığı bunun bir göstergesidir. Benzer şekilde 1733 yılında Bozcaada yakınlarında batan gemide İngiltere elçisinin hazinedarı Barkir'e ait çok sayıda değerli mal olması²⁰³ onların sıradan hizmetkârlar olmadıklarını göstermektedir. 1735 yılında elçinin ser kitabeti hizmetindeyken gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse İngiltere'ye hıyaneti dolayısıyla Monye isimli İsveçlinin önce hapsedilmesi sonra ise diyar-ı Frengistan'a sürgün edilmesi²⁰⁴ durumu da kâtiplerin önemli kimseler olduklarına işaret etmektedir. Nitekim Boogert, elçiliklerde çalışan kâtiplerle ilgili olarak onların çoğunlukla ticareti öğrenen genç Avrupalılar olduğuna işaret etmektedir.²⁰⁵ Muhtemelen bu örnekte bahsi geçen kişi de soylu bir aileden olduğu için daha katı bir ceza yerine memleketine geri gönderilmekle cezalandırılmıştır.

Yazıcılar ve hazinedarlar dışında elçilerin doktorları ve rahipleri olduğuna işaret eden çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. 1729 yılında Bursa kadısına gönderilen bir yol

²⁰⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 200/3.

²⁰¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 115 (mükerrer sayfa)/3.

²⁰² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 84/2.

²⁰³ "bir sanduk içinde sim raht ve bir sandukçada.....? ve adeviyyeye müte'allik sâyir iddihan ve dört pasto çuka ve seksen kantar kükürd ve yüz elli vukiyye penbe ipliği ve otuz nâfe misk ve bir varak Tire? ipliği" Bkz. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 114/3.

²⁰⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 122/4; s.123/4.

²⁰⁵ Boogert, a.g.e., s.69.

hükümünde, “*elçi-yi mûmâ ileyhin râhibi olan Tomaz Matin*” isimli İngiliz’in hastalığı dolayısıyla yanındaki bir müste’men hizmetkâr ile birlikte Bursa kaplıcalarına gidip gelmesine müsaade edilmesi ve yolda cizye veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması istenmektedir.²⁰⁶ Kasım 1739 tarihli bir fermanda ise “*Bağdadlı dimekle mâ’rûf tabîbin tebâbetine binâen elçi-yi mûmâ ileyhin eslâfından Istanyan nâm elçinin arzıyla yedine İngiltere tercümanlık berâtı*” verildiği belirtilmektedir.²⁰⁷ Benzer bir örnekte ise Tadosi isimli zımminin beratla İngiltere tercümanı ve halen elçinin tebabeti hizmetinde olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁸ Doktorların ellerine tercümanlık beratı verilerek elçi tarafından himaye edilmelerinin yapmış oldukları işin önemi dolayısıyla olduğunu tahmin etmekteyiz. Rahipler noktasında ise durum biraz daha farklıdır. İngilizlerin Protestan olmaları dolayısıyla Avrupa’nın önemli bir kısmından dinen farklı bir tercihleri olması sebebiyle Levant Kumpanyası’nın yöneticileri İstanbul, İzmir ve Halep’teki rahiplerin maaşlarını ödeme kararı almıştı.²⁰⁹ Rahipler bu sebep dolayısıyla elçilik çalışanlarından birisi durumundaydı.

Görevden atılma sebebi açık olmasa da bir fermandan elçinin hizmetkârını azlettiği anlaşılmaktadır. Fermanda aslen İstendil sakinlerinden olan Corci isimli bu hizmetkârın, görevden alındıktan sonra elçinin konağı etrafında sarhoş dolaşarak elçiye ve diğer adamlarına sövdüğü ve elçinin hizmetkârlarından birine bıçak ile saldırarak onu öldürmeye çalıştığı anlatılmış ve elçinin isteği üzerine bir daha İstanbul’a dönmek şartıyla İstendil’e sürgün edildiği belirtilmiştir.²¹⁰

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere hizmetkârlar hem Osmanlı tebasından hem de Avrupalı müste’men kimselerden olabilmekteydiler. Ancak onların çoğunun ehl-i zimmet reayadan olduğunu düşünmek daha makul gözükmektedir. Hizmetkârlar, tercümanlar ve konsoloslarda olduğu gibi tamamı gayrimüslim kimselerdendi.

Hizmetkârlar ile ilgili olarak, tercümanlarda olduğu gibi en fazla belge onlardan fazla veya kanuna aykırı vergi veya para alınmasıyla alakalıdır. Bu duruma bazen

²⁰⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 87/4.

²⁰⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 147/3.

²⁰⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 115/1.

²⁰⁹ Christine Laidlaw, *The British in the Levant*, Tauris Academic Studies, London- New York 2010. s.75-76.

²¹⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 118/2.

cizyedarlar tarafından bazense reayadan kimselerce maruz kalmaktaydılar. 1735 yılında Kıbrıs Konsolosunun Baş Tercümanı Anceli iki hizmetkârıyla İstanbul'a giderlerken Bozcaada Cizyedarı Mehmed Ağa'nın ellerindeki beratlarla itibar etmeyerek kendilerinden cizye alması²¹¹ buna örnek olarak gösterilebilir. Yol hükümlerinde sık sık berat şartlarına ve haraç veya cizye alınmaması gibi hususlara işaret edilmesi tahminen cizyedarların bu tür ihlalleri ile alakalı olmalıdır. Aynı yılda vuku bulan bir başka olayda ise elçinin baş tercümanı Luka Kıryako'nun hizmetkârı Musa veled-i İsak'dan cizyedar kolcuları vergi almış, bunun üzerine İstanbul'daki kadılara hitaben bu gibi durumların ahidnâmeye aykırı olduğuna dair bir ferman gönderilmiştir.²¹²

İngiltere'ye verilen kapitülasyonlarda mahzenciler ve simsarlar için doğrudan bir ayrıcalık tanınmasa da onların da diğer diplomatik personel gibi himaye edildiğine dair çeşitli örnekler bulunmaktadır. Boogert, bu ayrıcalıkların hangi tarihte başladığının kesin olmadığını ancak 1750'li yıllarda yerleşmiş olduğunu ileri sürmektedir.²¹³ Nitekim Boogert'ın iddiasını destekler şekilde simsarlar ve mahzenciler ile ilgili kayıtlarda onların cizye ödemekle mükellef oldukları açıkça belirtilmektedir. Fakat bunun yanı sıra onlarla ilgili hükümlerde çok erken tarihli hükümlerden başlayarak “*ahidnâme-i hümâyûn mûcibince himâyet ve sıyânet olunub rencîde ve te'addî*” ettirilmemeleri istenmektedir.²¹⁴ Aksi durumların yaşandığı örneklerde ise yine ahidnâmeye atıfta bulunularak rencide edilmemelerinin “*icab-ı iktiza*” olduğu belirtilmektedir.²¹⁵

Simsar ve mahzencilerle ilgili olarak, kayıtlarının şer'îye sicillerinde olması gereken basit şekavet hadiselerinin düvel-i ecnebiye defterlerine kaydedilmiş olması durumu, onların tüccar-konsolos ve son olarak elçiye varan bir silsile içerisinde himaye edildiklerini ispat etmektedir. 1735 yılında Halep'te sakin bir İngiliz simsarlığı hizmetinde bulunan Mikail veled-i Cebrail Sader'den bazı ehl-i fesat kimseler tekâliflerine ve diğer işlerine sarf etmek için zorla para aldıklarında simsarın bu tür durumlarla rencide

²¹¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 124/4.

²¹² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.121/6.

²¹³ Boogert, a.g.e., s.69.

²¹⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 30/2.

²¹⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 38/2.

edilmemesi ve korunması için Halep valisi ve mollasına hitaben ferman gönderilmesi bu durumu göstermektedir.²¹⁶

Mahzenciler, simsarlar ve sarrafların İngilizler için Osmanlı ticari alt yapısını bilen uzmanlar olmaları ve ticareti yürüten arabulucular oldukları üzerinde çalışmanın üçüncü bölümünde durulacaktır.

²¹⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 123/3.

III. BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLU'NDA İNGİLİZLER VE TİCARET (1717-1750)

3.1. Tüccarlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapan İngilizleri iki guruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Osmanlı şehirlerinde “sakin” olan İngilizlerdir. Diğeri ise İngiltere'ye gidip gelen ve çeşitli Osmanlı şehirlerine uğrayarak ticaretlerini sürdüren kimselerdir. Böyle bir ayırım yapma gerekliliği kısa süreli ticaret ve uzun vadeli ikametın tamamen birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

İlk guruptakilerin sayısı bölgeden bölgeye ve şehirden şehre değişmekle beraber İstanbul, İzmir ve Halep'te daha fazla sayıdadırlar. Ancak önceki bölümde işaret edildiği üzere, İngilizlerin ticaretlerinin Ege Denizi'nde yoğunlaşmış olması dolayısıyla Halep, bu coğrafyadan biraz uzaktır. Ayrıca İzmir ve İstanbul'un geniş birer antreposu ve limanı olmasına karşılık, Halep'in bir iç şehir olması ve İmparatorluğun sonuna kadar ekonomisinin her zaman yerel aktörlerce yönetiliyor olması dolayısıyla, İngilizler açısından bu iki şehre kıyasla daha az önemli bir ticaret merkezidir.²¹⁷

XVIII. yüzyılın ilk yıllarında İzmir'de ikamet eden İngiliz tüccarlarla ilgili olarak Necmi Ülker, sayılarının önceki yüzyılın ortalarında 50'nin üzerinde olduğunu ve bu kadar çok yerleşik İngiliz'in İstanbul'da bile olmadığını belirtmektedir. 1703 yılında İzmir'de düzenlenmiş bir belgeye atfen ise şehirde 39 İngiliz tüccarın olduğundan bahsetmektedir.²¹⁸ Bir kıyaslama yapmak açısından şehirdeki Fransızlar ve diğer milletlerin yerleşik tüccar sayılarına bakmakta yarar vardır. Necmi Ülker 1702 yılında İzmir'de 30 Fransız,²¹⁹ 18 veya 20 Hollandalı olduğunu fakat konsolosları hariç hiç Venedikli tüccar olmadığını kaydetmektedir.²²⁰ Ne yazık ki elimizde yüzyılın ilerleyen dönemi için güvenilir rakamlar bulunmamaktadır. Benzer bir durum İstanbul ve Halep için

²¹⁷ Goffman, *a.g.e.*, s.37.

²¹⁸ Ülker, *Rise of Izmir*, s.207.

²¹⁹ Ülker, *a.g.t.*, s.220.

²²⁰ Ülker, *a.g.t.*, s.225-26.

de geçerlidir. Fakat bu iki şehirde ikamet eden İngiliz tacir sayısının da hemen hemen İzmir ile aynı olduğu düşünülebilir.

Osmanlı Devleti'nde kalıcı olarak ikamet eden İngiliz tacirlerden belgelerde çoğunlukla “*mukim*” ifadesi ile bahsedilmektedir. Bunlardan Avrupalı olanlar müste'men statüsündedirler ve İngiltere devletine verilen ahidnâme ile kendilerine can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Nitekim güvenlikleri ihlal edildiğinde veya kendilerine karşı ahidnâmeye aykırı bir fiil işlendiğinde konsolosları ve elçileri aracılığıyla himaye edilmekteydiler. Osmanlı belgelerinin çoğunlukla adli bir olay üzerine üretilmiş olması dolayısıyla bu belgelerde onların günlük yaşantılarına dair fazla bir ayrıntı yer almamaktadır. Fakat ticari bağlantıları, alacak-verecekleri ve yaşadıkları problemlere dair çeşitli bilgilere sahibiz.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz tüccarların ticari bağlantıları hakkında bize bilgi veren en önemli kaynak rahatça yolculuk edebilmeleri için kendilerine verilen yol hükümleridir. Bu hükümlerde, eğer varsa, tüccarların kalıcı olarak ikamet ettikleri şehirler belirtilmektedir. Eğer tüccar Osmanlı topraklarında ikamet etmiyor ve sadece ticaret yapmak amacıyla gidip geliyorsa bu durum ya açıkça belirtiliyor ya da kalıcı olduğuna işaret edilmeyerek bu anlam veriliyordu. Bunun yanı sıra bu hükümlerden tüccarların hangi şehirlere gidip geldiklerine dair bilgi sahibi olabiliyoruz. Bazen bu bilgi ilgili tüccarın o şehirde bir ortağı olduğu veya alıp satacağı malları da beraberinde getirmektedir. Buna örnek olarak Selanik'te mukim İngiltere tüccarından Francis Bergon'un 1744 yılında Selanik'ten hareket ederek Yenişehir-i Fenar (Larissa), Siroz, Urkan, Golos ve Zağra şehirleri ve buraların köylerine sımarsı ve iki hizmetkârı ile gitmesi gösterilebilir. Francis Bergon için yazılan yol hükmünde “*harîr ve penbe ve sâyir memnû'âtdan olmayan emti'a*” satın alacağı ve gümrük vergisini ödediği takdirde kimsenin kendisini ve yanındaki adamlarını rahatsız etmemesi istenmektedir.²²¹

Satın aldığı mallar hakkında bilgi vermiyor olsa da 1734 yılında İngiliz tüccar Can Porter için yazılmış olan yol hükmü bir takım ticari bağlantılar hakkında bize ipuçları vermektedir. Yol hükmünde, Can Porter'ın “*ticaret tarikiyle*” Âsitâne'den İzmir'e,

²²¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.185/5.

Atina'ya, Akdeniz'deki adalara, Trablusşam ve Mısır İskenderiye'sine gidip geleceği zikredilmektedir.²²² 1740 yılında Riçard Lukak isimli tüccar ve iki müste'men hizmetkârı için verilen yol hükmü de benzer bir mahiyet taşımaktadır. Her iki hükümde de tüccarların hangi şehirde kalıcı olarak ikamet ettiğine dair bir ifade bulunmaması bu kişilerin İngiltere'den gelip kısa süreliğine Osmanlı topraklarında ticaret yaptığını düşündürmektedir. Kendisine verilen yol hükmünün İstanbul'dan başlayarak önce Edirne, daha sonra Anadolu'ya geçerek; Bodrum, Bursa ve yeniden Ege Denizi'nin karşı kıyısındaki Mora'ya gidip gelmek üzere verilmiş olması pek çok farklı şehirde ortaklarının veya ticari bağlantılarının olduğunu göstermektedir.²²³

Her ne kadar İngilizlerin ticaret yaptıkları şehirler daha çok Akdeniz ve Ege sahilleri olsa da tüccarların Kırım veya Hindistan yakınlarındaki Bengal gibi yerlere gidip geldiklerine dair yol hükümleri de bulunmaktadır. 1718 yılında Ricer Difon ve Can Istanyan isimli iki İngiliz tacire Kefe ve çevresine giderek kendi paralarıyla memnûattan olmayan mallar almaları ve gümrük vergisi ödemeleri şartıyla verilen yol hükmü bu türdendir.²²⁴ İngiliz tüccarların Osmanlı toprakları dışında bir takım yerlere gidip geldikleri veya buralarda ortaklarının olduğuna dair kanıt olarak ise elçi hizmetkârlarından Dominko Konrel isimli bir kişinin 1733 yılı dolaylarında İngiliz tüccarların alacak- verecekleri ve diğer problemleriyle ilgilenmek üzere Bengal'e gitmesi gösterilebilir.²²⁵

3.1.2. Kaptanlar

Ticaretin en önemli aktörlerinden birisi kaptanlardı. Bunun sebebi, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin önemli ölçüde Levant Kumpanyası'na ait gemilerle yürütülüyor olmasındandı. Bunun yanı sıra şirket adına ticaret yapan kimseler gemi kiralayarak mallarını nakletmekteydiler. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin tamamının deniz yoluyla yapılıyor olması kaptanlar için ayrı bir başlık açmayı zorunlu kılmıştır.

²²² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 117/4.

²²³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 153/1.

²²⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 41/2.

²²⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 114 (mükerrer sayfa)/2.

Kaptanlar gerek Osmanlı topraklarında ikamet eden tüccarlar için gerekse İngiltere’de oturan veya Osmanlı topraklarına gidip gelen tüccarlar için son derece önemliydi. Osmanlı makamları kaptanları bir otorite olarak görmekteydiler. Bunu çoğu belgede onların ve gemilerinin isimlerinin geçmesinden anlamaktayız. Kaptanlara güvenle yolculuk edebilmeleri için bir belge verilmekteydi ve bu belgelerde kendilerinin ve gemilerinin adları yazılmaktaydı. *İzn-i Sefine* denilen bu belgeler özellikle Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçecek gemilere verilen gidiş-dönüş serbestisini ifade etmekte olup, kara yolu için alınan yol hükmü veya mürur tezkiresi karşılığı olarak kullanılmıştır.²²⁶

İzn-i sefinelere örnek olarak Temmuz 1742’de Cani isimli kaptan için yazılmış belge gösterilebilir. Boğazhisar dizdarları ve nâiblerine hitaben yazılan fermanda şu ifadeler yer almaktadır:

“Elçi-i mûmâ ileyh arzûhâl gönderüb İngiltere kapûdanlarından Cani nâm kapûdan râkib olduğu bir kıt’a sefinesiyle Âsitâne-i Sa’âdetime getürdüğü ve alub götürdüğü emti’a ve eşyanın ahidnâme-i hümayûn mucibince gümrüğün virüb yedine mâ’mûlünbihâ edâ tezkiresin alub gerü vilâyetine azîm ve râhî olmağla mu’tâd üzere Boğazhisarları’nda yoklanub ve mâdemki derûnunda memnû’atdan bir nesne olmaya mürûruna mûmâna’ât olunmamak bâbında emr-i şerîfim ricâ itmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak için yazılmışdır.”²²⁷

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere verilen bu izn-i sefinelerde genellikle kaptanın ve gemisinin adı yazsa da bazen ismi ve tarihi açık izn-i sefineler de verilebilmekteydi. İngiliz kaptanlara verilmiş olan izn-i sefinelere bakarak İstanbul’a gelen İngiliz ticaret gemilerinin sayısı hakkında bir yorum yapılabilir.

Tablo 3: İstanbul’a gelen İngiliz Gemileri: 1735-1740

Hicri/ Miladi Tarih	Gemi Sayısı
1147/ 1734-1735	3

²²⁶ İdris Bostan, “İzn-i Sefine”, *TDVİA*, XXIII, s.542.

²²⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.168/4.

1148/ 1735-1736	15 ²²⁸
1149/ 1736-1737	8
1150/ 1737-1738	10
1151/ 1738-1739	9
1152/ 1739-1740	8

İzn-i sefineler sayesinde İstanbul'a gelen İngiliz gemilerinin sayısı hakkında bir fikir sahibi olabilesek de bu gemilerin tonajlarını bilmediğimiz için ticaret hacmine dair bir rakam ortaya koymak zor gözükmektedir. Çünkü sayıca daha az geminin geldiği bir yılda, daha değerli mallar getirilmiş olması veya gemilerin tonajlarının diğerlerine göre daha büyük olması olasıdır. Yukarıdaki tablo ile hemen hemen aynı yıllarda Alfred C. Wood'un bazı Osmanlı limanlarından çıkan İngiliz gemileri için verdiği rakamlar ile İstanbul'daki ticareti en azından gemi sayısı olarak kıyaslamak mümkündür.

Tablo 4: Osmanlı Limanlarına Gelen İngiliz Gemileri: 1733-1736²²⁹

Yıl	İzmir	İskenderiye	İskenderun	Akka	Kıbrıs
1733	7	2	-	-	-
1734	6	1	3	-	-
1735	1	3	3	-	-
1736	10	1	-	3	1

Wood'un Osmanlı limanlarında konsolosluk hakkı ödeyerek limandan çıkış yapan gemilerle ilgili olarak verdiği rakamları İstanbul'a gelen gemi sayısı ile kıyaslayabileceğimiz tek şehir İzmir olarak gözükmektedir. İzmir'e bir yılda gelen gemilerin sayısı 6-7 iken, İstanbul'a gelen gemi sayısı bunun biraz üzerinde, yıllık 8-9 civarında olarak gözükmektedir. Halep'in limanı konumunda olan İskenderun ve Akka'dan ise bu tarihlerde yıllık 3 geminin bahsi geçen limanlarda konsolosluk hakkı ödeyerek çıkış yaptığı anlaşılmaktadır. Gemilerin tonajları ve taşıdıkları malların miktarı

²²⁸ H.1148/M.1735-36 yılları için yazılmış olan izn-i sefinelerin bir kısmının tarihlerinin açık olması bu gemilerin bazılarının bir önceki yıl İstanbul'a gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

²²⁹ Alfred C. Wood, *A History of Levant Company*, s.158'den alınmıştır.

hakkında her hangi bir bilgimiz olmasa da rakamlardan hareket ederek ticari önem açısından İstanbul, daha sonra İzmir ve ardından da Halep'in geldiğini söyleyebiliriz.

Gerek İngiliz kaptanlar gerekse diğer yabancı devletlerin kaptanları ve gemileri Çanakkale Boğazı'ndan geçerlerken *Selâmetlik Resmi* denilen bir vergi ödemek zorundaydılar. Bu vergi XVIII. yüzyılın ilk yarısında 300 akçelik bir meblağdı.²³⁰ Bu parayı vermeye yanaşmayan veya elinde izn-i sefinesi olmayan kaptanların Boğazdan geçmesine müsaade edilmemekteydi.

İngiliz kaptanların gemileri sadece İngiliz tüccarlar tarafından kullanılmamaktaydı. Zaman zaman Müslüman tüccarlar da bu gemileri kullanmaktaydı. Nitekim bununla ilgili olarak özellikle 1740'lı yıllarda İstanbul'a mal getiren Müslümanların Fransız ve İngiliz gemilerini taşımacılıkta kullandıkları bilinmektedir.

Müslümanların İngiliz gemilerini kullanması çoğunlukla bir limandan başka bir limana gitmek üzere geminin kiralanması şeklindeydi. Elimizde anlaşmaların ne şekilde yapıldığına dair çok fazla gösterge olmasa da ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklar bu konu hakkında fikir vermektedir. 1719 yılında sadır olan bir fermanla, üç Müslüman tacirin Covani Mor? isimli kaptanın gemisini İzmir'den Trablusgarp'a gitmek üzere 900 kuruşa kiraladıkları anlaşılmaktadır.²³¹

3.1.3. Diğer İngilizler: Hacılar, Seyyahlar ve Doktorlar

Osmanlı Devleti'nde bulunan İngilizler sadece tüccarlardan ibaret değildi. Bazı asilzadeler sadece seyahat etmek veya doğuya özgü şeyleri yerinde görmek amacıyla zaman zaman Osmanlı topraklarına gelmekteydiler. Benzer bir durum doktorlar için de geçerlidir. Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bazı Osmanlı şehirlerinde ikamet eden veya seyahat eden doktorlar bulunmaktadır. Bir diğer gurup olarak da Kudüs ve çevresindeki kiliseleri görmek için gelen hacılardır. Bu kişilerin çoğundan ya yol hükümleri sayesinde ya da başlarına gelen adli bir olay veyahut kendilerinden haksız yere cizye alındığına dair şikâyetleri aracılığıyla haberdar olmaktadır.

²³⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.33/3.

²³¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.50/3.

İlk olarak sonuncu guruptan yani hacılardan başlayacak olursak onlardan bahseden belgelerde genellikle geliş amaçlarının hac yapmak olduğu açıkça dile getirilmektedir. Buna örnek olarak 1730 yılı sonlarında Daret isimli İngiliz kadın, iki İngiliz beyzade ve yanlarında bulunan dört müste'men hizmetkâr ve bir cariye için yazılan yol hükmü gösterilebilir. İlgili hükümde kendilerinin İstanbul'dan deniz yoluyla "*Kudüs-ü Şerif*"de *vâkî Kamame ve sâyir ziyâretgâh-ı Nasârâ olan mahaller ziyâretine azîm ve râhî*" oldukları belirtilmektedir.²³²

Hacılarla ilgili bir başka yol hükmü ise İngiltere elçisi tercümanlarından Mıgırdıç'ın oğlu Mercan ve iki hizmetkârına aittir. 1727 yılına ait bu kayda göre bahsi geçen üç kişi İstanbul'dan deniz yoluyla Kudüs'e giderek Kamame ve diğer önemli ziyaret yerlerini görmek için yola çıkmışlardır.²³³

Ticaret haricinde bir amaçla Osmanlı topraklarına gelen en kalabalık İngiliz topluluğu belki de seyyahlardır. İngiltere'de çok erken tarihlerde başlayan doğuya ilgi aydınlanma çağıyla beraber daha da artmıştır. Artan bu ilgiye paralel olarak Osmanlı topraklarına gelip-giden seyyahların da artması hayli olasıdır. Her ne kadar Osmanlı belgelerinde gelen bu kişilerin seyyah olduklarına dair çok az ipucu yer alsada ticaret yaptıklarına dair en ufak bir bilginin yer almaması ve kendilerinin asilzade veya beyzade gibi sıfatlarının olması bu kişilerin tacir değil muhtemelen seyyah oldukları kanısını uyandırmaktadır.

Seyyah oldukları veya geliş amaçlarının gezmek olduğu açıkça yazılı olan sadece iki isim yer almaktadır. 1737 yılına ait olan bu kayıta Mels ve Mokak? isimli iki İngiliz beyzadesinin "*teferrüc-ü bilâd kasdıyla İngiltere'den kalkub Beç'e varub ve andan dâhî Âsitâne-i Sa'âdet'e doğru râhî olmak üzere oldukları*"nın İngiltere elçisi tarafından haber alındığı ve "*Nemçe hudûdundan Âsitâne-i Sa'âdet'e*" emin ve salim gelebilmeleri için kendilerine ve yanlarında olan hizmetkârlara yol hükmü verildiği belirtilmektedir.²³⁴

²³² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.96/2.

²³³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.81/1.

²³⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.135/2.

Yukarıdaki hükümde olduğu gibi seyyah oldukları açıkça yazmasa da 1749 yılında Venedik üzerinden İstanbul'a gelen 3 İngiliz'in de seyyah olmaları olasıdır. İlgili hükümde "*Cems İstevart ve Nikotas Ruben ve Kaven Hamilton nâm üç nefer beğzâdeler hala Venedik Memleketinde olub Âsitâne-i Sa'âdet'e azîmet murâd eyledükleri*" belirtilmektedir.²³⁵ Kendilerinin tüccar olduklarına veya İstanbul'a gelmek isteme amaçlarına dair hiçbir ifade olmaması bu kişilerin yapmak zorunda oldukları bir iş olmadığını, dolayısıyla seyyah olduklarını akla getirmektedir.

1740 yılında İstanbul'a gelen Markiz de Grabini'nin de amacının seyahat etmek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Rodosçuk'tan İstanbul'a kadarki ehl-i örf'e hitaben yazılan fermana kendisinden "*İngiltere beğzâdelerinden Markiz de Grabini nâm mu'teber beğzâde*" şeklinde bahsedilmekte ve "*beğzâde-i mûmâ ileyh ve yanında olan rüfekâ ve âdemleri Rodosçuk'dan Âsitâne-i Sa'âdet'e gelince himâyet ve sıyânet olunulması*" emredilmektedir.²³⁶ Osmanlıca belgede Markiz de Grabini olarak yazılan bu kişi büyük olasılıkla, Yedi Yıl Savaşları'nda büyük bir ün yapacak olan subay ve politikacı John Manners'dır.²³⁷ Yukarıdaki kayıta kendisinin yanındaki kişilerden "*rüfekâ*" yani arkadaşları olarak bahsediliyor olması, geliş amacının ticaret veya başka resmi bir iş değil seyahat etmek olduğunu düşündürmektedir.

Osmanlı belgelerine bakarak hem seyyah hem de hacı olduğunu düşündüğümüz kimseler de bulunmaktadır. 1749 yılında İzmir, Kudüs ve Kahire mollalarının yanı sıra Akdeniz'deki çeşitli kadılar ve naiplere hitaben yazılan bir fermana 5 İngiliz beyzâde ve 8 hizmetkârının İstanbul'dan yola çıkarak İzmir, Atina, Kahire ve son olarak Kudüs'e gidecekleri kaydedilmektedir.²³⁸ Bahsi geçen İngilizlerin seyahat amaçlarıyla ilgili, ticarete dair hiçbir ifade yer almamasından dolayı bu kişilerin seyyah olduklarını düşünmek makul bir yaklaşım olacaktır. Son duraklarının Kudüs olması ise aynı zamanda hac yapma niyetinde olduklarını akla getirmektedir.

²³⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.216/4.

²³⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.152/3.

²³⁷ Alastair W. Massie, "Manners, John, Marquess of Granby (1721–1770)", *ODNB*, Oxford University Press, 2004; online edn, May 2006 [http://www.oxforddnb.com/view/article/17958, accessed 8 June 2014]

²³⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.215/2.

Doğrudan Levant Kumpanyası'na bağlı olarak çalışmaları da Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli şehirlerinde ikamet eden ve başta İngilizlerin olmak üzere diğer yabancılar ve Osmanlıların sağlık sorunlarıyla ilgilenen doktorların olduğu bilinmektedir.²³⁹ Bu doktorların en tanınanı Alexander Russell'dır. Kendisi 1740 yılından 1753 yılına kadar Halep'te bulunmuş, Arapça öğrenmiş, yalnızca bölgedeki İngilizlerle değil yerel Osmanlı yöneticileriyle de dostluk kurmuş ve İngiltere'ye döndükten sonra *Natural History of Aleppo (1756)* adlı bir kitap yayımlamıştır.²⁴⁰

XVIII. yüzyıl ortalarından önce Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunmuş doktorların hiç biri Alexander Russell kadar ünlü değildir. Hatta kendisinden önce bölgede bulunmuş doktorların kimliklerini saptamak hayli zor bir uğraştır.²⁴¹ Ancak gerek daha erken tarihlerde gerekse bu yüzyılın ilk yarısında Levant'ta bulunan İngiliz doktorlar olduğu muhakkaktır. Bu kişiler çoğunlukla üç önemli İngiliz yerleşiminin olduğu İstanbul, İzmir ve Halep'te yerleşmiş olsalar da diğer şehirlere dair de çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Buna örnek olarak ailesiyle beraber Mudanya'da oturan Matoyil Dekasane? İsimli doktoru gösterebiliriz. Hakkında 1727 yılında yayımlanmış bir fermada kendisinin ve ailesinin kendi halinde Mudanya'da ikamet ettikleri ve ahidnâme-i hümayûn mucibince himaye edilmeleri gerekirken dışarıdan kimselerce rahatsız edildikleri ve bu durumun önlenmesi emredilmektedir.²⁴² Kendisinden bahseden 1729 tarihli bir başka fermadan Bursa'da olduğu ve tabiplik yapmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁴³

Osmanlı taşrasından bulunan İngiliz doktorları konusunda bir başka örnek olarak 1745 yılında Sakız Adası yakınlarında ada muhassılı ile bir takım problemler yaşayan Dominko Kroto gösterilebilir. Kendisi, bir süre Boğdan'da ikamet ettikten sonra Kıbrıs İngiltere konsolosunun yanına gitmek üzere yola çıkmış fakat Sakız muhassılı kendisinden cizye almış ve kıyafeti dolayısıyla bir süre hapsedmiştir.²⁴⁴

²³⁹ Laidlaw, a.g.e., s.117.

²⁴⁰ G. S. Boulger, "Russell, Alexander (1714–1768)", rev. Patrick Wallis, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; online edn, May 2010 [http://www.oxforddnb.com/view/article/24298, accessed 8 June 2014]

²⁴¹ Laidlaw, a.g.e., s.130.

²⁴² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.80/4.

²⁴³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.89/3.

²⁴⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.188/3.

Bu örneklerden görüldüğü üzere sayıları tüccarlar kadar kalabalık olmasa da Osmanlı topraklarında kalıcı olarak oturan veya geçici mahiyette buralarda kısa süreliğine ikamet eden başka İngilizler de bulunmaktaydı.

3.2. Ticaret

İngilizlerin Levant'a sattığı malların başında çeşitli yünlü dokumalar gelmektedir. Bu ürün, XVIII. yüzyıl ortalarında satılan parça sayısı olarak Fransa'nın gerisine düşmüş olsa da İngilizlerin Levant'a ithal ettiği malların başında gelmektedir.²⁴⁵ İngiliz yünlü dokumalarını kurşun, kalay, çelik ve barut gibi maddelerin ticareti takip etmektedir. Bu malların ilk üçü, hem halkın gündelik yaşantılarında kullandığı ürünlerin imal edilmesinde hem de çeşitli askeri amaçlarla kullanılıyordu. Bu ürünler, daha önce işaret edildiği gibi top dökümü ve silah yapımı gibi ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyordu. İngiltere'den ithal edilen diğer harp malzemeleri arasında toplar, tüfekler ve çeşitli kılıçlar da bulunmaktaydı.²⁴⁶

XVII. yüzyıl ile birlikte Avrupa'da teknik anlamda çeşitli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu ilerlemeler üretilen saatlere de yansımış ve saatlerin vakitleri daha doğru ve net ölçmesinin önü açılmıştır.²⁴⁷ Bu ise Osmanlı ile yapılan ticarete önceden beri önemli bir ürün olan saatlerin sayısını artırmıştır. Saatler lüks bir tüketim malzemesiydi ve İngiltere ile Fransa'da üretilen saatler başta Osmanlı Sarayı'nın olmak üzere üst düzey yöneticilerin ilgisini çekmekteydi. Bu da İngiliz saatlerini, XV. ve XVIII. yüzyılda Venedik'ten ithal edilen aynalar gibi, ticareti yapılan değerli bir meta haline getirmekteydi.

İngilizlerin Levant'tan satın aldığı mallar coğrafi bölgelere göre değişiklik göstermekteydi. Değerli bir ürün olan ipek, İngilizlerin satın aldığı malların başında gelmekteydi. Satın alınan ipeğin önemli bir bölümü İran üzerinden Anadolu'ya gelirken bir kısmı ise burada üretilmekteydi. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Halep ve İzmir bu ticarete

²⁴⁵ Levant'a ithal edilen İngiliz ve Fransız yünlülerin miktarı ile ilgili olarak Bkz. Edhem Eldem, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", *Türkiye Tarihi 1603-1839*, Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011. s.384. (341-396)

²⁴⁶ Gwilym Ambrose, "English Traders at Aleppo (1658-1756)", *The Economic History Review*, Vol. III, No: 2 (October 1931), s.251.

²⁴⁷ Carlo M. Cipolla, *Zaman Makinesi: Saat ve Toplum 1300-1700*, Çev. Tülin Altınova, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012. s.35-36.

öne çıkan merkezler konumundaydı.²⁴⁸ Sof, her ne kadar Ankara ve çevresinde üretiliyor olsa da benzer şekilde çoğunlukla İzmir limanından ihraç ediliyordu. Yün ve pamuk ise daha geniş bir coğrafyada üretiliyor ve ihraç ediliyordu. Mazı ve palamut gibi boya maddeleri ise Halep başta olmak üzere çeşitli şehirlerden satın alınmaktaydı. Mısır'dan satılan kahve, Mora ve çevresinden toplanan kuş üzümü, çeşitli kurutulmuş meyveler ile Ege Denizi'ndeki bir adaya ismini veren sakız, ticareti yapılan diğer önemli malları oluşturmaktaydı.

Önceki bölümde bahsedildiği üzere, İngiliz tüccarlar ya bazı Osmanlı şehirlerinde kalıcı olarak ikamet ediyor ya da çeşitli limanlar arasında seyrüsefer ediyorlardı. Gerek bir şehirde oturan tüccarlar gerekse limanlar arasında gezenler birer rehber ihtiyacı duymaktaydılar. Bu noktada devreye onların aracılığı konumunda olan ve kendileri için ticari bağlantılar ayarlayan simsarlar devreye girmektedir.

3.2.1. Araçlar: Simsarlar ve Mahzenciler

Simsarlar ve mahzenciler tamamen Yahudilerden veya Osmanlı Hıristiyanları'ndan oluşmaktaydılar. Bu kişiler Osmanlı dünyasında ticaretin ne şekilde yapıldığına son derece hâkim kimselerdi ve ticari değeri olan malların nerelerde uygun fiyata bulunabileceği, fiyatlarının nasıl belirleneceğini gibi noktaları çok iyi bilmekteydiler.²⁴⁹ Simsarlar, İngiliz tüccarların ortakları olabileceği gibi sadece belli bir ücret karşılığında onlara yardım eden araçlar da olabilmekteydiler. Nitekim kelime olarak simsar tam da bu manaya gelmekte ve *“bir akdin tarafları arasında onlardan müvekkili olanın hesabına aracılık yapan kimse”* anlamına gelmektedir.²⁵⁰

Simsarlar arabulucular ve yabancı tüccarların bulunduğu bütün şehirlerde bulunmaktaydılar. Bu kişiler ayrıca kendi hesaplarına ticaret yapan kimseler olmaları dolayısıyla yabancı tüccarların bulunmadığı şehirlerde de yer almaktaydılar. Mahzenciler ise daha çok limanlarda ve liman çevrelerinde bulunan ve gerek İngilizlerin gerekse diğer

²⁴⁸ İngiltere ve Fransa'nın XVIII. yüzyılın ilk yarısında İzmir Limanı'ndan ithal ettikleri sof miktarı için Bkz. Necmi Ülker, The Emergence of İzmir as a Mediterranean Commercial Center for the French and English Interest, 1698-1740, *International Journal of Turkish Studies*, Vol. IV, No:1 (Summer 1987), s.29-31.

²⁴⁹ C. H. Becker- G. S. Colin, “Dallâl”, *EF*, Vol. II, s.102-103.

²⁵⁰ Cengiz Kallek, “Simsar”, *TDVİA*, XXXVII, s.215.

yabancı tüccarların mallarını depolarında tutan kimselerdi. Fakat Mahzenciler ve simsarlar hakkındaki çeşitli kayıtlardan onların çoğu zaman aynı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma 1729 yılı sonlarında Halep Mütesellimi ve Muhassılı Osman Paşa'ya hitaben gönderilen ferman, örnek olarak gösterilebilir. Fermanda, Halep'te mukim İngiltere tüccarı Golilmo Lilmer'in yaklaşık 50 bin kuruş parasının "*simsarı olan Mahzenci Anton Safer veled-i Yosef nâm zimmî*" tarafından alındığı ve Mahzenci Anton'un firar ettiği belirtilmekte ve Halep Mütesellimi Osman Paşa'dan bahsi geçen paranın mahzencinin babası Yosef Safer ve 7 ortağından tahsil edilmesi istenmektedir.²⁵¹

Simsarlar ile mahzencilerin aynı kişiler olduğuna dair başka örnekler göstermek mümkündür. Golilmo Lilmer'in başına gelen olayın hemen hemen aynıyla Halep'te sakin Lober isimli İngiliz de karşılaşmıştır. 1738 yılında yaşanan olayla ilgili olarak çıkan fermanda Lober isimli tüccarın, "*mahzenci ta'bîr olunur simsarı[nın] gaybet ve firar*" ettiğinden bahsedilmektedir.²⁵² 1742 yılında yine Halep'te yaşanan bir başka olayda ise İngiliz tüccar mahzencisinin mallarını telef ettiği ve kendisinde kalan mallarını iade etmediği gerekçesiyle mahzenci hakkında ferman çıkartmıştır. Fakat burada üzerinde durmamız gereken nokta fermanda mahzenciden "*Feyri nâm tacirin mahzenci ta'bîr olunur simsarı Bedros nâm zimmî*" şeklinde bahsediliyor olmasıdır.²⁵³

Gerek yukarıda verilen durumlar gerekse başka kayıtlardan tüccarların simsarlarla olan ilişkilerinin genellikle uzun süreli olduğu ve aralarında bir güven duygusu bulunduğu işaret etmektedir. Nitekim tüccarların simsarlara veya mahzencilere paralarını ve mallarını emanet ediyor olmaları bunun göstergesidir. Nitekim 1744 yılında Ankara nâibi ve mütesellimine gönderilen bir fermanda bu duruma işaret edilmektedir. Fermanda, Ankara'daki İngiliz tüccarların simsarı İsfiron'dan "*nice seneden беру simsar olub âdet-i ticâret üzere mesfûrun yedinde olan nukûd ve eşyalarının bey' u şîrâ hizmetlerine müstehak*" şeklinde bahsedilmektedir.²⁵⁴ Burada geçen "*âdet-i ticâret*" ifadesi tüccarların simsarlar eliyle ticaret yapmaları dolayısıyla onlara mallarını ve paralarını emanet ediyor olmaları durumuna işaret etmektedir.

²⁵¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.90/1.

²⁵² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.142/5.

²⁵³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.168/3.

²⁵⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.178/3.

Tüccarların simsarlarını nasıl belirledikleri ve onlarla ne kadar süre ortak iş yaptıkları konusunda 1741 yılında Selanik mollası ve mütesellimine gönderilen bir ferman bize bazı ipuçları vermektedir. Fermanda, Hesli? isimli İngiliz tüccarın üç Yahudi simsarının olduğu, aralarında üç yıllık muhasebelerinin bulunduğu, tüccar hesaplarını kapatmak istediğinde Yahudi simsarların buna yanaşmadığı ve Yahudi taifesinden konuyla ilgisi olmayan kimselerin meseleye müdahil oldukları anlatılmaktadır.²⁵⁵ Hemen hemen aynı tarihlerde Halep beylerbeyi ve mollasına hitaben yazılmış bir başka fermanda da simsarlar ve tüccarlar arasındaki ilişkiye dışarıdan kimsenin dâhil olmaması gerektiği fakat bu durumun ihlal edildiği şu şekilde anlatılmıştır:

“...Memâlik-i Mahrûsemde ticaret ile meks üzere olan İngiltere tüccarı bey' u şîrâ ve sâyir ticaretine müte'allik olan umûr ve husûsları görmek üzere yanlarında diledikleri kimesneyi simsarlık hizmetinde ta'yin ve istihdâm idegeldikleri kâide-i kadîme olub rızâları olmadıkça simsarlık hizmetine âhardan kimesne müdâhale eylediği yoğ iken Haleb sükkânından Ehu ve Hasan Efendi dimekle mâruf kimesneler zikr olunan simsarlık için berât ibrâz ile mugâyir-i kadîm kendi celb-i menfaatleri için Haleb'de mûkim İngiltere tüccarının umûrlarına karışub ticaretlerine kesr idüb ızrâr kasdından oldukların bildirüb İngiltere tüccarı diledikleri kimesneyi simsarlık hizmetinde istihdam idüb mugâyir-i kadîmi mezbûran Ehu ve Hasan ve âhardan bir ferd dahl u ta'ârruz eylememek üzere emr-i şerîfim virilmek...”²⁵⁶

Bu örneklerden net şekilde anlaşıldığı üzere İngiliz tüccarlar diledikleri kişiyi diledikleri sürelerde simsarı olarak istihdam edebilmekteydi.

3.2.2. Ticaretin İşleyişi: Havale ve Şarh Satışlar

Gerek İngiliz tüccarlar gerekse diğer yabancı devletlerin tüccarları ticaretlerini yürütebilmek için simsarların dışında başka bir takım aracı uygulamalara ihtiyaç duymaktaydılar. Her şeyden önce çok erken tarihlerden başlayarak Levant Kumpanyası'nın tacirlerin belli bir meblağdan daha fazla para taşımamasını yasaklamış

²⁵⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.160/2.

²⁵⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.151/1.

olması ve Osmanlı dünyasında ticaret yapan Müslümanların ise çok büyük servetlerinin olmaması gibi durumlar dolayısıyla ticaret genellikle şartlı satış anlaşmaları üzerinden yürümekteydi.

Bu tür şartlı satış anlaşmalarının başında *havâle*, *bey'i bi'l- vefâ* ve *selem usulü* gelmektedir. Havale bir tür poliçe olup üç kişi arasındaki alacak-verecekleri düzenleyen bir ticari usuldür.²⁵⁷ Eğer üç şahıs arasında bir alacak- verecek ilişkisi varsa, borçlu kişilerden birisi, ikinci kişideki alacağını üçüncü şahsa havale ederek borcunu ödeyebilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta üçüncü şahsın da havaleyi kabul etmesi gerektiğidir. Konuyu teoriden çıkartarak bir örnek üzerinden açıklayabiliriz. 1720 yılında Kıbrıs'ta ikamet eden Palmer ve Luiz isimli iki tüccara Kıbrıs Muhassılı Halil Ağa 9800 kuruşluk akçe teslim etmiştir. Tüccarlar da Galata'da oturan ortakları Benerlon ve Ledil'e poliçe temessükü göndererek, Halil Ağa'nın İstanbul'daki kapı kethüdasına bahsi geçen paranın teslim edilmesini sağlamışlardır.²⁵⁸ Burada anlattığımız durum havalenin nasıl yapıldığını özetlemektedir.

Havale ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken nokta bu uygulamanın nakit paranın naklindeki zorluk dolayısıyla ortaya çıkmış olduğudur. Büyük miktarlarda nakit para taşımanın tehlikeli olması dolayısıyla tüccarlar bu uygulamayı tercih etmişlerdir. Modern bankaların bu dönemde olmaması sebebiyle de havale işlemleri çoğunluğu Yahudi sarraflar veya aralarında İngilizlerin de olduğu zengin tüccarlar eliyle yapılmıştır. Fakat havale işlemlerinin neredeyse sarrafların tekelinde olduğu ve tüccarların bu kişilere ihtiyaç duyduğu açıktır. Nitekim 1775 yılında Halep Valisi Ali Paşa'nın zoraki para taleplerinden kurtulmak için sarrafların toplu halde şehri terk etmesi sonucunda tüccarların kendi hesaplarından havale yapamadıkları ve bunun sonucunda ticari faaliyetlerinin zayıfladığı bilinmektedir.²⁵⁹

Havale'nin dışında ticarete uygulanan yaygın iki sistemden birisi *selem*di. Selem, tüccarların sonradan alacakları bir mal için parayı önceden peşin olarak verdikleri

²⁵⁷ Halil İnalçık, "Havale", *TDVİA*, XVI, s. 512-; H. İnalçık, "Hawâla", *EF*, Vol. III, s. 283.

²⁵⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 55/2.

²⁵⁹ Marcus, *a.g.e.*, s.244.

durumlar için kullanılan bir tür akitti.²⁶⁰ Bu sistemde tüccar ürünler hâsıl olmadan önce; pamuk, ipek, sof, zeytin veya bir takım başka ticari ürünler için sahiplerine para ödüyor ve hasat zamanı bu ürünleri almak üzere anlaşıyordu. Ancak ticari koşulların kolay değişmesi ve 6 ay veya 1 yıl gibi sürelerde piyasadaki fiyatların çok fazla artması veya azalması gibi sebeplerle mal sahipleri anlaştıkları miktarda ürün veremiyor veya buna yanaşmayabiliyordu.

Bey'i bil-vefâ, Selem usulüyle son derece içli dışlı bir ticaret yapma biçimidir. Bir çeşit şartlı satış sözleşmesi olan bey'i bil-vefâ, bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere bir malın satılmasını konu edinen satış sözleşmesidir ve bu yönüyle bir çeşit rehindir.²⁶¹ Bu yöntem ticaretle ilişkili olduğu kadar doğrudan borç para vermeye de ilgilidir.

3.2.3. Alacak-Verecekler ve Tefecilik

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz bütün bu uygulamaların ortak noktası içlerinde şu veya bu şekilde geleceğe yönelik bir borç veya alacak olmasıdır. Ticaretin büyük ölçüde bu şekilde işlemesi dolayısıyla çok sayıda alacak-verecek davası kaçınılmaz olmaktadır. Bu tür davalara konu olan İngiliz tüccarların alacakları birkaç yüz kuruştan on binlerce kuruşa kadar çıkabilmekteydi.

İngiliz tüccarların alacaklarının bir kısmının ticari meselelerle ilgili olduğuna dair işaretler bulunsa da bazılarıyla ilgili olarak fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ticari işlerden kaynaklandığı açık olan borçlara Edirne'de ticaret yapmak için oturan Damirel isimli İngiliz'in Alberz ve Bodrik isimli iki Yahudiye 750 kuruş değerinde Britanya Çukası teslim etmesi fakat vadesi sona erdiğinde alacaklarını tahsil edememesi durumu gösterilebilir.²⁶² Benzer bir olay Bengal'den her yıl gemi ile Cidde'ye gelerek ticaret yapan İngiliz tüccarların başına da gelmiştir. Getirdikleri malları Cidde ve Mekke'deki Müslümanlara vade ile satan İngilizler vadeleri sonunda 40 bin *zolota*²⁶³ tutan alacaklarını

²⁶⁰ Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Ayşen Anadol-Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1995. s.100; Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s.91.

²⁶¹ Mehmet Zeki Pakalın, "Beyl'-i Bilvefa", *OsmanlıTarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983. s.215.

²⁶² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 128/1.

²⁶³ Zolota, Polonya (Lehistan) menşeyli gümüş bir paraydı ve Kırım başta olmak üzere Osmanlı topraklarında yaygın olarak kullanılmaktaydı. Zolota'nın diğer Avrupa paraları ve Osmanlı kuruşu karşısındaki değerinin

tahsil edemedikleri için tüccarları dava ederek borcun ödenmesi gerektiğine dair ferman çıkartmayı başarmışlardır.²⁶⁴

Bey'-i bi'l-vefâ yoluyla ortaya çıkan alacak verecek meselelerine örnek olarak 1729 yılında, Can Koli? İsimli İngiliz tüccarın eski Halep Valisi ve dönemin Hotin Defterdarı Mustafa Ağa zimmetinde olan 12500 kuruş alacağı gösterilebilir. Mustafa Ağa, bahsi geçen borç karşılığında İstanbul'da bir ev, içindeki hayvanlar ve eşyalarıyla birlikte Hayrabolu ve Edirne yakınlarında bulunan birer çiftliğini rehin bırakmıştır.²⁶⁵ Bu tür alacak vereceklerle bir başka  rnek Ankara'dan verilebilir. Mehmed Paşaz de Salih Bey; Hoc ve Bati isimli iki İngiliz tüccar ile H.1128/M.1728-29 yılında yaptığı anlaşmayla 2000 kuruş karşılığında 5 yıl vade ile evini bey'-i bi'l-vefâ etmiş, fakat vadesi sonunda borcunu ödeyememiştir.²⁶⁶ Bu iki örnekte geçen rakamların hemen hemen aynı döneme denk gelmesi dolayısıyla paranın o günün dünyasındaki değeri/alım gücü hakkında tahminlerde bulunmak mümkündür.

Alacaklıların zamanında borçlarını tahsil edememeleri ise bir takım başka problemlere sebep oluyor ve tüccarlar bundan zarar görüyorlardı. Anlaşılan o ki tüccarlar bu gibi durumlarda bir süre borçlarını tahsil edebilmek için bekliyor, sabırları taştığında ise borçlularını dava ederek ya buldukları mahalde kadı huzurunda ya da borçlularını İstanbul'a ihzar ettirerek sadrazam huzurunda alacaklarını tahsil etmeye çalışmaktaydılar. Her iki durumda da tüccarlar paralarını bir Şekilde geri alabilmek için borçları yeniden vadelen­dir­men­in en akıllıca yol olduğunun farkındaydılar. 1741 tarihinde Lobet isimli İngiliz tüccarın Antakya sakinlerinden Sarı­m­z de Hacı Ahmed Efendi'yi İstanbul'a ihzar ettirmesi ve sonrasında yaşanan süreç uzun süreli vadelen­dir­men­in en iyi örneklerinden birini oluşturmaktadır. Sarı­m­z de Ahmed Efendi'den bahseden ilk fermanda kendisinin Lobet isimli tüccardan 1741 yılından en az beş yıl önce almış olduğu 5576 kuruş borcu olduğunu, borcunu ödememesi üzerine dava edilerek tayin olunan m başirle birlikte İstanbul'a gittiğini öğreniyoruz. Kendisi burada Rumeli Kazaskeri huzurunda yargılanmış ve borcunu İstanbul'da ödemeye kudreti olmadığını, Halep ve Antakya'da bulunan

dönemsel karşılaştırması için Bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012. s.153 ve 175.

²⁶⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 153/3 ve 160/1.

²⁶⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 90/3.

²⁶⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 182/1.

mallarını satarak borcunu ödeyeceğini bildirmiştir. Yolda Halep'e geri dönerken de alacaklısı Lobet'ten "*harc-ı râh*" olarak 300 kuruş daha almıştır.²⁶⁷

Sarınzade Ahmed Efendi Halep'e geldiğinde ise "*bazı ayân ve ulemâdan kimesnelere istinâd*" ederek borcunu önce inkâr etmiş, daha sonra borcuna karşılık olarak sabun ve ipek verdiğini ve hesabın bu şekilde kapandığını ileri sürmüştür. Halep kadısı huzurunda görülen davada bu iddianın asılsız olduğu ve mallarının satılarak borcun ödenmesine dair karar alınmıştır fakat Sarınzâde Ahmed bu defa "*bi'l-cümle emlâk ve eşyayı vakf etmişim*" diyerek emr-i şerifin uygulanmasına izin vermemiştir. Ancak İstanbul'dan gelen fermanda mütevelliden izin alınarak vakıf mallarının satılması ve Ahmed Efendi'nin bu duruma müdahale edecek olursa münasip bir kalede haps edilmesi emredilmiştir.²⁶⁸ Yaklaşık dört yıl sonra, 1746 senesinde Halep valisi, Antakya ve Halep kadılarına gönderilen bir başka fermandan Sarınzâde Ahmed ve kendisine kefil olan Derviş isimli Antakyalının, her sene 400 kuruşu Lobet'in Halep'te bulunan bir ortağına ödemeyi kabul ettikleri ancak bir süre sonra bu ödemeyi yapmayı da aksattıkları anlaşılmaktadır. Fermanda eğer aynı durum devam ederse kendilerinin hapsedilmesi ve daha önceden sadır olan fermanlara göre işlem yapılması yani malları satılarak borcun ödenmesi emredilmiştir.²⁶⁹ Bu örnekte vermiş olduğumuz 1741 yılının, bahsi geçen borcun ilk beş yıllık vadesi olduğunu düşünecek olursak; toplamda borcun verilmesinin üzerinden en az 10 yıl geçmiş olmasına rağmen İngiliz tüccarın borcu bir şekilde tahsil ederek parasını kurtarabilmek için halen daha vadelendirmeye ılımlı yaklaşması ilginç, fakat belki de en akıllıca tutumdur.

İngilizlerin ticaretlerini büyük ölçüde havale veya başka bir takım vadeli hesaplarla yürüttükleri açıktır. Fakat kayıtlara yansıyan alacakları ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir başka nokta tüccarların alacak-vereceklerinin tamamının ticaretle ilgili olmayabileceğidir. Nitekim bir takım rehin bırakmaların fazlaca yaşanmış olması, bunun yanı sıra sebebi tam olarak açıklanmayan bazı borçların olması İngiliz tüccarların faizle borç para veriyor olduklarını düşündürmektedir. Osmanlı iktisadi dünyasında bankaların

²⁶⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 156/4.

²⁶⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 158/2. Bu hüküm mahalline ulaşmadığı için birkaç ay sonra yenilenmiştir. Bkz. s.163/3.

²⁶⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 196/2.

olmaması, ticaret veya başka bir şey için kredi ihtiyacı olan kimseleri ya borç veren vakıflara ya da sarraflar ve zengin tüccarlara yöneltmekteydi.

Sarraflardan veya zengin tüccarlardan ticaret yapmak dışında borç alma sebebi olarak; toplu cezaları ve vergileri ödemek için kısa sürede çok paraya ihtiyaç duyulması gelmektedir. Bu amaçla köyler, loncalar veya bir takım dini gruplardan kalabalık sayılardaki kimselerin İngiliz tüccarlardan borç aldıklarına dair çeşitli kayıtlar bulunmaktadır.

1732 yılında, Antakya ayân ve ahalsinin Halep’te sakin İngiliz tüccarlardan 13500 kuruş borç almaları, vilayetlerinin vergisini ödeyebilmek amacıyla²⁷⁰ Borcun verildiği tarih belli olmasa da 1736 yılında Antakya sakinlerinin Halepli bir tüccardan aldıkları 17200 kuruşu ödemeye yanaşmamaları dolayısıyla Halep Valisi Hüseyin Paşa ve Antakya kadısına hitaben kaleme alınan bir fermanla bahsi geçen borcun kaynağı olarak “*vilâyet mesârîfi için*” ibaresi yer almaktadır.²⁷¹

Rumların veya diğer dini grupların İngiliz tüccarlardan borç almalarına dair de çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Halep’te sakin üç İngiliz tüccardan çok sayıda Rum’un birbirlerine kefil olarak almış oldukları 15702 kuruşluk borç bu türdendir. Bahsi geçen Rumların vadeleri sonunda ilgili borcu ödeyememiş olmaları dolayısıyla Lord, Hepit ve Fober isimli üç İngiliz tüccar İngiltere elçisine başvurarak davalarının İstanbul’da görülmesi için ferman çıkartmışlardır.²⁷²

Hanya’da bulunan bir Rum manastırının rahiplerinin Girit İngiltere konsolosundan “*manastırları mesârîfi için*” almış oldukları yaklaşık 6 bin kuruşluk borç da yine dini cemaatler ile İngilizler arasındaki alacaklara örnek teşkil etmektedir.²⁷³ Borcun verildiği tarih belli olmasa da konsolosun rahiplerin borcu ödememeleri dolayısıyla 1730-31 yıllarında iki defa şikâyet etmiş olması önemlidir. Nitekim ikinci şikâyet sonucunda çıkmış olan fermanla konunun nasıl çözümlendiği ile ilgili olarak “*manastır arazîlerinin*

²⁷⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 122/3. 1736 yılı Haziran’ında çıkmış olan bir fermanla bu borcun halen ödenmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 134/5.

²⁷¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.134/1.

²⁷² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.148/1-2.

²⁷³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.94/3.

deynlerine vefâ idecek mikdârı[nın]” satılması ve borcun ödenmesine karar verildiği, eğer rahipler buna itiraz ederlerse İstanbul’a gönderilmeleri emredilmektedir.²⁷⁴

1731 yılında Letor ve Lobero isimli iki İngiliz tüccarın Halep’te sakin Rum, Ermeni ve Süryani taifelerinden kimselerdeki yaklaşık 23 bin kuruşluk alacağını tahsil edememesi üzerinde ilgili kişilerin İstanbul’a gönderilmeleri ve sadrazam huzurunda yargılanmalarına dair çıkartmış olduğu ferman da İngiliz tüccarların bu tür gruplara borç para verdiğiine dair örneklerdendir.²⁷⁵

İngilizlerin Osmanlı reayasından kimseler ve bir takım dini grupların yanı sıra yüksek rütbeli devlet adamlarına da borç verdiklerine dair işaretler bulunmaktadır. Basra’da İngiltere konsolosu iken ölen Mister Fonce’nin alacaklarına dair yayımlanan fermanlar bu durumu net şekilde göstermektedir. Konsolosun varislerinin alacaklarını istemesi üzerine 1739 yılı başlarında sadır olan fermanlarda; Karaman Valisi Vezir Memiş Paşa zimmetinde 5 bin zolota, Mısır Valisi Abdülcelilzâde Hüseyin Paşa’da 59 bin 719 zolota, Kefe Seraskeri Mehmed Paşa’nın Kethüdası İbrahim Ağa’da 1277 zolota, Bağdat’ta sakin Şeyh Sıddık ve Şeyh Nasır Safer zimmetlerinde 40 bin zolota ve Basra Sarrafbaşısı Hanna’da 5 bin 983 kuruş alacağı olduğu ortaya çıkmıştır.²⁷⁶

Konsolosun varislerinin tahsil edemedikleri bu alacakları alt alta eklediğimiz zaman kendisinin bir takım devlet görevlilerinde ve başka kimselerde toplam 105 bin zolota ve buna ilaveten 6 bin kuruş civarında alacağı olduğu gözükmektedir. Bu paranın büyüklüğü, bahsi geçen kişilerin önemli rütelere sahip kimseler olmalarına rağmen ödemelerinde güçlük çekmelerinden ve kendilerine hitaben gönderilen fermanlarda borçlarını “*ceste ceste*” ödeyebileceklerinden bahsedilmesinden anlaşılmaktadır. Yaklaşık üç yıl sonra, 1742 yılında, aynı kişilere hitaben gönderilen fermanlarda, Kefe Seraskeri Mehmed

²⁷⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.97/2.

²⁷⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.100/1.

²⁷⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.144/3-4; s.145/1. Osmanlı İmparatorluğu’nda bulunan İngiliz ve Fransız konsoloslarının zaman zaman tefecilik yaptıklarına dair Bkz. Kemal Çiçek, “Diplomat, Banker ve Tüccar: 18. Yüzyıl Başlarında Larnaka’da Para Ticareti ve Yabancı Sermaye”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXI, (2001), s.269-283.

Paşa'nın Kethüdası İbrahim Ağa'nın unvanının "paşa" olarak değişmesi dışında çok fazla değişiklik olmadığı ve borcun büyük ölçüde sabit kaldığını görmekteyiz.²⁷⁷

Basra Konsolosu Fonce'nin alacaklarının ne şekilde tahsil edildiğini bir kenara bırakıp nasıl bu kadar büyük miktarda parayı birilerine borç olarak vermiş olduğu üzerinde durmakta daha büyük yarar vardır. Abraham Marcus'a göre Osmanlı dünyasında bankaların olmaması dolayısıyla kredi ihtiyacı olan kimseler sarraflar veya zengin tüccarlara başvuruyordu ve bu kişiler elde ettikleri faiz gelirinun hatırı sayılır bir meblağ olması dolayısıyla bu işe büyük miktarda paralar yatırıyordu. Buna bir de *murabaha-yı şer'iyeye* yani yasal kârın % 10 dolaylarında olması, fakat XVIII. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de sermaye birikimiyle birlikte faizlerin % 2,5-3 seviyelerine düşmesi, İngiliz tüccarlar için ellerinde bulunan fazla parayı kâr elde etmek amacıyla borç vermelerini cazip kılıyordu.²⁷⁸

İngiliz tüccarların borç verdikleri faiz oranları belli olmasa da bu uygulamanın hemen hemen bütün Osmanlı şehirlerinde olduğuna dair işaretler bulunmaktadır. Kaynağı belli olmayan bir takım alacak- verecek davalarının çokluğunun yanı sıra bazı İngilizlerin ifadeleri de bu durumu desteklemektedir. Bunların başında Harry Luke gelmektedir. Kendisi Kıbrıs'taki İngiliz konsoloslarının % 20 ve % 30 oranında kârla borç para verdiklerini vurgulamaktadır.²⁷⁹ Bunun yanı sıra 1740 yılından 1750'lerin başlarına kadar Halep'te bulunan İngiliz Doktor Alexander Russell, İngiltere'ye yaklaşık 60 bin kuruşluk bir servetle döndüğünde bu parayı "*hem mesleği hem de faiz sayesinde*" kazandığını belirtmiştir.²⁸⁰

3.3. Ticaretin Düşmanları

3.3.1. Savaşlar ve Korsanlar

Ticarete zarar veren unsurların başında korsanlık gelmekteydi. İngilizlerin ticaretini büyük ölçüde deniz yoluyla yürüttükleri göz önünde bulundurulduğunda korsanlığa maruz

²⁷⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.157/1; s.164/5; s.165/1-2-3; s.172/1.

²⁷⁸ Abraham Marcus, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*, Çev. Mehmet Emin Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013. s. 244-246.

²⁷⁹ Harry Luke, *Cyprus Under the Turks 1571-1878: A Record Based on the Archives of the English Consulate in Cyprus Under the Levant Company and After*, Oxford University Press, H. Milford 1969. s.91.

²⁸⁰ Marcus, *a.g.e.*, 246.

kalmaları son derece olağan bir durumdur. Buna etki eden bazı faktörler bulunmaktadır. Bunların başında Adriyatik Denizi ve Mora çevresinin korsan yatağı olması ve İngilizlerin gerek İstanbul ve İzmir'e gerekse Osmanlı Devleti'nin doğu Akdeniz'deki topraklarına ulaşabilmek için buradan geçmek zorunda kalmaları gelmektedir. Bir diğer önemli unsur ise bu dönemde devlet korsanlığının hayli yaygın olması ve rekabet halindeki devletlerin birbirlerine zarar vermek için korsanlığı kullanmalarıyla alakalıdır.

İngiliz tüccarların sık sık korsanlarla karşı karşıya kalıyor olmalarından dolayı çok erken tarihlerden başlayarak Levant Kumpanyası gemilerine savaş gemileri eşlik etmeye başlamıştır. Bu durum her ne kadar kumpanyaya daha fazla masraf getiriymiş gibi gözükse de yaşanan kayıpları azalttığı muhakkaktır. Bu konuda alınan bir diğer tedbir de ticaret gemilerinin Akdeniz'e filolar halinde gönderilmesidir.²⁸¹

Tüccar gemilerine eşlik eden savaş gemileri hakkında bir parantez açmakta yarar vardır. Bunun sebebi savaş gemilerinin tüm İngiliz ticaret gemilerine değil sadece kumpanya gemilerine nezaret ediyor olmasındandır. Levant Kumpanyası üyelerinin kiraladıkları gemiler bu muhafazadan yoksundular ve çoğunlukla ya tek başlarına ya da birkaç başka tüccar gemisi ile yolculuk etmekteydiler. Korsan saldırılarına maruz kalan gemilerin daha çok ikinci guruptakiler olduğu açıktır. 1735 yılında Mısır'dan aldığı yükü İngiltere'ye giderken Mora yakınlarında 2 Nemçe korsan gemisi tarafından ele geçirilen ve yağmalanan bir gemi buna örnek olarak gösterilebilir.²⁸² Bu örnek aynı zamanda korsanlık faaliyetlerinin bir çeşit savaş aracı olduğunu da göstermektedir. Bunun sebebi, fermanan anlaşıldığı kadarıyla, İngiliz gemisine saldıran Nemçe korsanlarının onu Fransız gemisi zannetmiş olması ve Fransa ile Avusturya'nın bu tarihlerde savaş halinde bulunmasıdır.

Ticaret gemilerine savaş gemileri eşlik ediyor olsa da bu durumun korsan saldırılarını tamamen engellediğini düşünmek fazlaca iyimser bir yaklaşım olabilir. 1747 yılında İzmir Limanı Nazırı Hasan Ağa'nın İngiliz tüccar gemilerinden haksız yere para alması üzerine sadır olan bir fermana bazı İngiliz tüccar gemilerinin İzmir Limanı'nda tamir edildiğinden bahsedilmektedir. Fermana ilgi çekici olan nokta ise; "*mâru'z-zikr*

²⁸¹ Mübahat Kütükoğlu, "XVIII. yüzyılda İngiliz ve Fransız Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerine Etkileri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 12, Yıl 1968, s.57-58.

²⁸² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 123/5.

tüccar sefîneleri muhâfazasına ta'yin olunan İngiltere beylik kalyonu[nun] sular kalîl olmağla iskeleye yanaşamayub yine dâhil-i limanda bulunduğu mahâlde tâ'mir" olduğuna dair bir ifadenin yer almasıyla alakalıdır.²⁸³ Anlaşılan o ki gemi konvoyu yolda saldırıya uğramış ve güvenli bölge olan İzmir limanına ulaştığında da gemilerin hasarları giderilmeye çalışılmıştır.

İngiliz tüccar gemilerine saldıran korsanlar çoğunlukla Fransızlardı. Bu durum Fransa'nın İngiltere ile XVIII. yüzyıldaki rekabeti ile alakalı gözükmektedir. Fransızlar dışında ise Malta, İspanya, Sicilya ve Uskot gibi çeşitli devlet ve toplulukların İngiliz gemilerine saldırdıklarına dair kayıtlar bulunmaktadır. Korsanlık faaliyetlerinin çoğunlukla Adriyatik bölgesinde yoğunlaştığı görülse de Kıbrıs, Rodos, Girit ve Sakız gibi yerlerde de korsanlık olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır.

İngiliz ticaret gemilerine zaman zaman Müslüman korsanların da saldırdığı bilinmektedir. Örneğin 1719 yılında Ülgün (Arnavutluk) yakınlarında bir İngiliz gemisi korsanlar tarafından ele geçirilip içindeki kaptan ve adamları katledilmiş, geminin taşıdığı mallar ise yağmalanmıştı. Konuyla ilgilenmesi için İstanbul'dan tayin edilen mübaşir Ülgün'e vararak durum hakkında bilgi aldığı geminin Ülgünlü Ali Hoca ve kardeşleri Hüseyin ve İbrahim isimli kaptanlar tarafından yağmalandığını öğrenmişti.²⁸⁴ 1721 yılı başlarında Arnavutluk İskenderiyesi (İşkodra) mutasarrıfı ve kadısına hitaben aynı olay için bir başka ferman yazılması dolayısıyla konunun akıbeti hakkında daha fazla bilgi edinmekteyiz. Fermanda, Ülgünlü eşkıyasından Ali Hoca ve iş birliğisi korsanların isimleri tek tek zikredildikten sonra bu kişilerin "*Uskot dimekle mâruf şakiler*" oldukları ve gasp ettikleri malları "*Ülgün İskeleye götürüp ve ol zamanda Uzun Hızır Ağa ve Hasan Ağa Meryan Atik ve Muhammed ve İbral ve Hüseyin nâm kimesneler iskeleye mezbûrede ale'l-iştirâk ümenâ bulunub ve eşyâ-yı merkûmeyi eşkiyâ-yı mezbûre ile beynlerinde taksîm eyledikleri*" belirtilmektedir. Fermanın devamında ise İngiltere Devleti ile dostluğa atıfta bulunularak ahidnâmeye aykırı hareket eden bu kişilerin "*siyaset kılınmaları*" yani idam edilmeleri emredilmiştir.²⁸⁵

²⁸³ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 203/1.

²⁸⁴ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 45/2.

²⁸⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 56/3.

Konuya karşı taraftan bakıldığında İngilizlerin de Akdeniz’de korsanlık yaptıklarını görmekteyiz. Fernand Braudel, daha 1581 gibi erken bir tarihte Akdeniz’deki İngiliz korsanların Türklere, Venedik, Ceneviz ve diğer milletlere karşı korsanlık yaptığından bahsetmektedir.²⁸⁶ Bu faaliyetin Akdeniz’de kalıcı bir uğraşa dönüştüğü ve özellikle Fransa gemilerine sık sık saldırıldığına dair işaretler bulunmaktadır. Özellikle 1740’lı yıllarda, İngiltere ve Fransa’nın karşılıklı olarak birbirlerinin gemilerine saldırımları üzerine; liman şehirlerinde bulunan Osmanlı yöneticilerine gönderilen fermanlarda bu duruma değinilmiş ve korsanlık eden kimselere karşı alınacak tedbirler şu şekilde özetlenmiştir:

“Memâlik-i Mahsûrem sularında kal’a topu altında ve liman ve cezâyir civârlarında birbirlerine ta’arruz ve cenk ve harb misillü vaz’ ü hareket itmemek üzere tenbîh ve te’kîd ve ba’de’-tenbih Memâlik-i Mahrûsem sularında ve liman ve cezâyir civârlarında ânın gibi cenk ve harbe ta’addî iden korsan ve tüccâr makûlesi kangı limana gelür ise sefineleri ve kendüleri alıkonulub ve keyfiyyetleri Der’aliyye’me i’lâm ve inhâ (...) ve Devlet-i Âliyyem sularında top altında ve cezâyir ve liman kurbunda alındığı şer’an sâbit olan sefîne her kangısının tarafından ahz olunmuş olur ise olsun gerü red ve teslim itdürüldükden sonra gerek Françe ve gerek İngilterelü kalyonlarının ve anlara mânend sefâyîn-i sâirenin Memâlik-i Mahrûsem sularında ve liman ve top altında tüccâr sefinelerine ta’arruz ve bir tarikle cenk ve harbe tasaddî itmemek üzere sâlifü’z-zikr konsolosları marifetleriyle kapudânlarına gereği gibi tenbîh ve te’kîd olunmak.”²⁸⁷

1740’lı yıllarda hem korsanlık faaliyetleriyle ilgili şikâyetlerin artması hem de Akdeniz sahilindeki kadılar ve ehl-i örfе hitaben çeşitli kereler yukarıdakine benzer

²⁸⁶ Braudel, *a.g.e.*, I, s.735; Zinkeisen de XVI. yüzyılın sonunda Akdeniz’deki İngiliz korsanların başta Fransızlar olmak üzere gördükleri her şeye saldırdıklarını ifade etmektedir. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, .III, s.459.

²⁸⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 190/2.

fermanların gönderilmiş olması, bu uyarıya rağmen İngiliz ve Fransızların Osmanlı sularında savaştığını ve birbirlerinin gemilerini zapt ettiğini göstermektedir.²⁸⁸

İngiliz korsanların veya kaptanların Fransız gemilerine saldırdıkları hakkında 1746 yılında Girit yakınlarında yaşanan bir olay bize daha somut bilgiler vermektedir. Girit'te sakin bazı Müslüman tüccarlar aralarında anlaşarak bir Fransız kaptanın Brigantin tipi bir gemisini kiralamışlar ve içerisine yaklaşık 20 bin kuruşluk zeytin, zeytinyağı, bal ve sabun gibi mallar yükleyerek Hanya'dan İskenderiye'ye doğru yola çıkmışlardır. Ancak Girit Adası'nın Estiye? Burnu civarında Vayt? İsimli bir İngiliz kaptanın gemisiyle karşılaşmışlar ve İngiliz kaptan "*Françelüler ile beynerinde olan adâvete binâen*" Fransız gemisine saldırarak mallarını gasp etmiştir. Bunun üzerine malları yağmalanan Müslüman tüccarlar da İstanbul'daki İngiliz elçisine Kandiye Gümrükçüsü Ali Ağa ve Kadı Ahmed Efendi'nin imzalamış olduğu gümrük defterini göstererek gasp olunan mallarının İngiltere tacirlerinin mallarından karşılanmalarını istemişler ve bu talepleri yerine getirilmiştir.²⁸⁹ İngilizler her ne kadar malları zarar gören Müslümanların zararlarını tazmin etmeme opsiyonu ile ilgili maddeleri kapitülasyona koydurmayı başarmış olsalar da muhtemelen böyle bir durumun yaratacağı nahoş etkiyi bertaraf etmek için tüccarların zararlarını karşılamışlardır.

Gerek İngiltere ile Fransa arasında gerekse diğer devletler arasında olsun savaşların ticarete darbe vurduğu açıktır. Nitekim bu konuda 1740 yılında İzmir valisi ve voyvodasına hitaben yazılan bir ferman bize hayli fikir vermektedir. Fermandan anlaşıldığı kadarıyla bu tarihlerde İngiltere ve İspanya arasında cereyan eden savaş dolayısıyla yaklaşık iki yıl Kıbrıs'a İngiltere'den hiç bir tüccar gemisi gelmemiştir. Kıbrıs Adası'nda ticaret ile uğraşan İngiliz tacirler ise bu durum üzerine birleşerek mallarını İzmir'e gönderme ve oradan uygun bir gemiye yükleyip İngiltere'ye nakletme kararı almışlardır.²⁹⁰ Kıbrıs'taki İngiliz tüccarların aldığı bu karardan savaş veya korsanlık gibi güvenliği tehdit eden unsurların özellikle Osmanlı taşrasını olumsuz etkilediği ancak İzmir veya İstanbul gibi merkezlerin bundan daha az etkilendiği anlaşılmaktadır.

²⁸⁸ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 201/1-2. 1740'lı ve 1750'li yıllarda çıkan benzer fermanlar Mühimme Defterlerinde de bulunmaktadır. Bu konuda birkaç örneği Mübahat Kütükoğlu yayınlamıştır. Bkz. Kütükoğlu, "*XVIII. yüzyılda İngiliz ve Fransız korsanlık hareketleri...*", s.60-65.

²⁸⁹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.6/2.

²⁹⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.155/2.

Korsanlık ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli konu belki de XVIII. yüzyılda korsanlıkla suçlanmanın bile ceza almaya yettiği noktasıdır. Bu konuda ilk örnek olarak Leyonardo Modiyolo isimli bir İngiliz kaptana, Mora yakınlarındaki Anabolu Limanı'nda bir kaptanın “*sen korsan sefinesinde idin*” şeklinde iftira etmesi üzerine kaptan, yazıcısı ve tayfalarının hapsedilmesi gösterilebilir.²⁹¹ Benzer bir örnek de 1744 yılında Kara Mehmed adlı bir kaptanın korsan olduğu gerekçesiyle Corci isimli İngiliz kaptanı hapsedmesidir.²⁹² Bu örneklerden görüldüğü üzere korsanlar Osmanlı topraklarında çok fazla sevilmemektedirler. Nitekim Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın ilk yarısında her yıl en az 8 savaş gemisini Akdeniz'e korsanlıkla mücadele etmek için göndermiş olması da bu durumu desteklemektedir.²⁹³

3.3.2. Eşkîyalar

İngiliz tüccarların karada yaşadıkları en büyük problem ise eşkıyalıktı. Korsanlıktan farklı olarak eşkıyalık İngilizlerin tek taraflı maruz kaldıkları bir durumdu. İngilizlerin ticaretleri her ne kadar sahil şehirlerinde yoğunlaşmış olsa da başta Halep olmak üzere çeşitli iç şehirlere de gidip gelmekte veya buralarda kalıcı olarak ikamet etmekteydiler.

Halep, Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi konumundaydı. Şehirde bir takım ticari ürünler üretilmekle beraber çoğu şey şehre dışarıdan getirilmekteydi: ham ipek Kuzey Suriye, İran ve Anadolu'dan; yün, pamuk ve dokumalar büyük ölçüde Kuzey Suriye'den; mazı Musul ve Diyarbakır'dan ilaç ve zamlar ise Arabistan ve Basra'dan gelmekteydi.²⁹⁴ Şehir, buralarla olan ilişkisini neredeyse tamamen kervanlar aracılığıyla yürütmekteydi. Dış dünya ile olan bağlantısını ise İskenderun ve Payas limanlarından sağlamaktaydı. Fakat Halep'ten alınan veya satılmak üzere limanlara getirilen mallar ve limanlardan ticaret amacıyla Halep'e götürülen emtia kervanlarla nakledilmekteydi.

Halep'i gerek Doğu yönündeki şehirlere bağlayan gerekse Payas ve İskenderun'a ulaştıran yollar sık sık eşkıyalar tarafından basılıyor ve kervanların malları yağma ediliyordu. Hatta bu durumun 1746 yılında daha da kötüye gittiği ve bölgenin namılı

²⁹¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.120/4.

²⁹² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.3/1.

²⁹³ Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları*, Küre Yayınları, İstanbul 2011. s.391.

²⁹⁴ Marcus, a.g.e., s.192.

eşkıyalarından Deli Hasan'ın 60-70 kadar adamıyla İskenderun İskelesi'nde ikamet eden Hollanda ve İngiltere konsolos vekilinin evini bastığı ve mallarını yağmaladığı anlaşılmaktadır.²⁹⁵

Yukarıdaki örnek kadar ileriye gidilmiş olmasa da benzer durumların Halep'i kuzey ve doğu yönündeki şehirlere bağlayan yollarda da olduğu anlaşılmaktadır. Buna örnek olarak 1738 yılında Rakka valisine hitaben yazılan bir ferman gösterilebilir. Fermandan anlaşıldığı kadarıyla iki İngiliz tüccar ticaret için Birecik'e giderlerken eşkıyalar tarafından yolları kesilmiş ve yanlarındaki nakit paralarla eşyaları gasp edilmiştir. Fermanda Rakka valisinden istenen ise gasp edilen para ve malların buldurularak sahiplerine iadesinin geciktirilmemesidir.²⁹⁶ Halep yakınlarında bundan 6 yıl kadar önce yaşanmış bir olayda ise şehre ticaret yapmak amacıyla gelen bir İngiliz tüccarın yolu kesilmiş, kendisi darp edilerek 4 kese akçesi alınmıştır.²⁹⁷

Fakat burada Halep'i dış bölgelere bağlayan bu yolların her zaman eşkıya yuvası olmadığını belirtmekte yarar vardır. Her ne kadar bölgedeki kabilelerin bazıları kervanları yağma ediyor olsa da Halep'i dış bölgelere bağlayan yollar her zaman tehlikeli değildi. Ayrıca tehlikeli zamanlarda da daha güvenli alternatif rotalar bulunmaktaydı. Bunlar özellikle kabilelerin kontrolünde olan yollardı ve buralar konar-göçer kabileler mevsimsel göçlerini gerçekleştirirken her yıl birkaç aylığına tehlikeden uzak olmaktaydı.²⁹⁸

İngiliz tüccarların Halep dışında gidip geldikleri önemli iç şehirlerden birisi de Ankara'ydı. İç Anadolu'da, özellikle Ankara ve çevresinde yetişen bir keçi türünün yünü olan sof son derece değerli bir metaydı. Bu ürün XVIII. yüzyıl İngiltere'sinde elbise, aksesuar ve peruk yapımından askeri alana kadar pek çok farklı yerde kullanılıyordu.²⁹⁹ İngilizler sofu çoğunlukla İzmir üzerinden olmak üzere, İskenderun ve Antalya üzerinden nakletmekteydiler. İzmir yolu mesafe olarak Antalya'dan daha uzak olsa da görece olarak ulaşımına daha elverişli ve güvenliydi. Fakat buna rağmen yolda kervanlar saldırılara maruz kalabilmekte veya kervancılar tüccarların mallarına zarar verebilmekteydiler. 1743 yılında

²⁹⁵ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.198/4.

²⁹⁶ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.141/4.

²⁹⁷ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.109/2.

²⁹⁸ Marcus, a.g.e., s.185.

²⁹⁹ Yıldırım, a.g.e., s.150-151.

Ankara Mutasarrıfı ve Tabanlı Türkmen Voyvodası'na gönderilen bir ferman bununla ilgilidir. Fermanın anlaşıldığına göre Ankara'da ikamet eden İngiliz tüccarlardan birisi 93 yük sof alarak Aydınolu Kanbur Bektaş isimli yük taşıyıcıya ücretini peşin ödeyerek sof İzmir'deki ortağına götürmesini istemiştir. Ancak Kanbur Bektaş, Ankara'dan birkaç merhale uzaklaştıktan sonra sof bırakarak kaçmıştır.³⁰⁰ Tahmin edilebileceği üzere bu durum tüccarın zarara uğramasına sebep olmuştur.

Korsanlık ve eşkıyalıktan biraz daha farklı olmakla beraber bir takım başka şikayet hadiseleri de tüccarları olumsuz etkilemekteydi. Bunlar daha çok ahaliden kimselerin tüccarların canlarına, mallarına veyahut ticaretlerine zarar vermeleri şeklindeydi. Buna dair kayıtlar pek çok Osmanlı şehrinde bulunmaktadır. Ankara'da sof ticareti ile uğraşan Bover ve Medol isimli iki tüccara husumeti dolayısıyla bıçakla saldıran ve darp eden bir Ankaralı buna örnek olarak gösterilebilir. İsmail isimli şahıs, bu olay dolayısıyla önce hapse atılmış daha sonra ise sürgüne gönderilmiştir.³⁰¹ Ancak bu olayı, kalıcı bir eşkıyalıktan ziyade basit bir suç hadisesi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Yine Ankara'da yaşanan bir başka olay da bu tür şikayet hadiselerine örnek olarak verilebilir. Beypazarı'na ticaret yapma amacıyla giden İngiliz tüccarlar para vererek oturdukları evlerinden bazı kişilerce çıkartılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili olarak Ankara Naibi ve Paşa'sına hitaben gönderilen fermanla müste'men statüsünde olan bu kişilerin korunmaları ve kimsenin bu kişileri rahatsız etmemesi istenmiştir.³⁰²

Sonuç olarak XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapan İngilizlerin, Osmanlı memurlarının fazla vergi taleplerini ayrı bir yere koyacak olursak, karşılaştıkları en büyük üç problemin denizde korsanlık, karada ise eşkıyalık ve alacaklarını tahsil edememe olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

³⁰⁰ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s.173/3.

³⁰¹ 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 41/3.

³⁰² 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 49/3.

IV. BÖLÜM

2 NUMARALI MORA AHKÂM DEFTERİ'NİN ÖZETİ

Sayfa/Hüküm	Gönderildiği Yer/Kişi	Özet/Konu
3/1	Elçi'nin arzı.	Sakız Adası yakınlarında korsan olduğu gerekçesiyle hapsedilen kaptanın serbest bırakılması.
4/1		Silahdar Kasım Ağa'nın İngiliz korsanlar tarafından gasp edilen mallarının Tercüman Dominko Pizani vekaletiyle tazmin edildiği.
5/1		Yenişehirli ve Sakızlı bazı müslümanlar ile İngiliz tüccarlar arasında Galata Mahkemesi'nde görülen davanın kaydı.
6/1		Bazı Müslüman tüccarın İngiltere elçisi vekili, hazinedarı ve tüccarların zimmetlerini Galata Mahkemesi'nde görülen davada iade ettiği.
7/1		İngiliz korsanların yağmaladığı Müslüman mallarının Galata Mahkemesi'nde görülen davada iade edildiğini gösterir hüccet.
7/2		İngiliz korsanların Fransız gemisinde taşınan Müslüman mallarına verdikleri zararın tazmini.
8/1		İngiliz korsanların Fransız gemisinde taşınan Müslüman mallarına verdikleri zararın tazmini.
9/1		Halep'te mukim İngiliz tüccarlarla Hacı Ahmed Ağa'nın davası.
10/1		Halep'te mukim İngiliz tüccarlarla İsmail Beğ'in anlaşmazlığı.
11/1-2		İngilizlerin ticaret için kullandıkları Halep-İskenderun yolu üzerinde yağmalanan İngiliz tüccarlarla bölge halkının ilgisinin olmadığı.
13/1		İngiliz ve Fransız tüccarların kullandığı Murad Paşa Köprüsü'nün Kilis Ekradı'nca kapatıldığı.
15-26		(Boş Sayfalar)
27/1	Nişân-ı Hümâyûn	Elçi Roberto Sutton'un Halep konsolosu Vilyım Pikelton'un yerine Can Pornel'i konsolos atandığı.
27/2	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Hüküm yarım bırakılmış.
27/3	Nişân-ı Hümâyûn	Sakız konsolosu yanına tercüman ataması.
28/1	Çandarlı Kadısı	İngiltere'ye bağlı Minorca ve Porto Matona adalarına 10 bin keyl hınta gönderildiği.
28/2	Avlonya Kadısı	Avlonya'da bazı İngiliz tacirlerin haksız yere

		haps olunduğu.
28/3	Hanya Muhafızı ve Kadısı	İngiltere'ye bağlı Sorka ve Porto Magona adalarına 20 bin kantar zeytin yağı gönderildiği.
29/1	Mısır Valisi, İskenderiye ve Reşid kadısı ve gümrük eminleri	İngiliz gemilerine yüklenen eşyanın limana indirilmesine mani olunduğu.
29/2	Mısır Valisi, İskenderiye ve Reşid Kadısı ve gümrük eminleri	Gümrükçülerin İngiliz kaptanlara ve mallarına zarar verdiği.
29/3	İstanbul Kâimmakâmı ve Kadısı	Gümrük eminlerinin fazla vergi talep ettiği.
29/4	Kandiye Muhafızı	İngiltere'ye giden konsolosun yerine vekil tayini.
30/1	İstanbul Kâimmakâmı, Deniz Kıyısındaki Yerlerin Kadıları Ve Gümrük Eminleri	İngiltere'nin İstanbul'a ve diğer şehirlere getirdiği Venedik mallarından fazla vergi alındığı.
30/2	Ankara Paşası ve Nâibi	Ankara'daki İngiltere simsarlarının ahidnâme kurallarınca himaye edilmesi gerektiği.
31/1	Âsitâne Kâimmakâmı	Bazı İngiltere tüccar ve tercümanlarından yalancı şahit göstererek haksız yere para alındığı.
31/2	Âsitâne Kâimmakâmı ve Kadısı	İngiltere gemilerine verilen eda tezkirelerinin geç çıktığı ve bunun kaptanlara zarar verdiği.
31/3	Galata Mollası	İngiliz Tüccarı ve tercümanlarından Rum Taifesinden kimselerin zorla para aldığı.
32/1	İstanbul, Galata ve İzmir Kadıları	İngiliz gemilerinde taşınan mal ne olursa olsun %3'den fazla vergi alınmaması gerektiği.
33/1	Lefkoşa Kadısı	Bir limanda gümrük verenlerden başka bir yerde vergi talep edilmemesi.
33/2	Lefkoşa Kadısı	Bazı İngiltere tüccarına ahidnâmeye aykırı davranıldığı.
33/3	Boğazhisar Kadısı	Boğazhisarları'ndan geçen İngiliz gemilerinden selametlik resmi dışında vergi alınmaması.
33/4	Haslar Kazası ve Galata Nâibi	Elçi ve adamları için 150 re's kara canavar alımı.
33/5	Âsitâne Kâimmakâmı	Eski elçiyi İngiltere'ye götüreceğ geminin iaşesi.
34/1	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	18 kıta isimleri ve tarihleri açık izn-i sefine.
34/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamları için 150 re's kara canavar alımı.
34/3	Âsitâne Kâimmakâmı, Sekbanbaşı ve Bostancıbaşı	Eski elçiyi götüreceğ kalyon ricali için 1500 medre hamr alımı.
35/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	İngiliz elçisini götüren savaş gemisi için izn-i sefine.
35/2	Âsitâne Kâimmakâmı ve İstanbul Gümrük Emni	İngiliz elçisini götüren savaş gemisi için izn-i sefine.
35/3	Edirne Mollası	Elçi tercümanı Yakob Veled-i İsrail için yol hükmü.
35/4	Âsitâne Kâimmakâmı, Sekbanbaşı ve Bostancıbaşı	Elçi ve adamları için 7 bin medre hamr alımı.
36/1	İzmir Mollası	Elçinin mutfağı için incir ve üzüm alımı.

36/2	Âsitâne Kâimmakâmı, İstanbul ve Galata Kadısı	İngiliz tüccarından mükerrer masdariye resmi alındığı.
36/3	Halep Valisi ve Mollası	Bazı İngiliz tüccarından fazla vergi talep edildiği.
36/4	Âsitâne Kâimmakâmı ve İstanbul Kadısı	Halep ve Selanik gibi yerlerden gönderilen poliçelerden bazı ehl-i örfün para talep ettiği.
37/1	İstanbul Kadısı ve Galata Mollası	Peterton isimli tüccarın alacakları ve çeşitli ortaklıkları.
37/2	Ankara Nâibi	Bover ve Medol isimli tüccarların Ankara'daki bağlarına zarar verildiği.
37/3	Ankara Nâibi	Bover ve Medol isimli tüccarlara zulm edenlerin tenbihi.
37/4	Draç ve Avlona Kadısı	İngiltere'ye 20 bin kantar zeytinyağı gönderildiği.
38/1	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Konsolos Rayli'nin İngiltere'ye gitmesi.
38/2	Ankara Nâibi	Bover ve Medol isimli tüccarların çeşitli kişilerce rahatsız edildiği.
38/3	Yanya Mutasarrıfı ve Narda Kadısı	İngiltere ve Fransa konsolosları arasında çıkan anlaşmazlık.
38/4	Draç Kadısı ve İlbasan Mütesellimi	Draç yakınlarında bir İngiliz gemisinin korsanlarca zapt olunarak mürettebatının katl edildiği.
38/5	Âsitâne Kâimmakâmı ve Galata Mollası	Bazı İngiliz tüccarın Galata'da sakin Yahudiler zimmetindeki alacakları.
39/1	Âsitâne Kâimmakâmı ve Mollası	Konstantin isimli tüccar ile Ramnon isimli kaptan arasındaki alacak-verecek.
39/2	Mahal-i Mükalemeden Âsitâne'ye ehl-i örf	Pasarofça'da sulhe memur Roberto Sutton için yol hükmü.
39/3	İskenderiye Paşası, İlbasan Mütesellimi, Ülgün ve Draç Kadısı	Korsanlar tarafından zapt edilen İngiltere tüccarının mallarının satılmasına izin verilmemesi.
39/4	Edirne'den Mahal-i Mükaleme'ye Ehl-i Örf	Sulha memur İngiltere elçisi ve maiyetine konak verilmesi.
40/1	Kandiye Valisi Mehmed Paşa	Mehmed Paşa'nın İstafort isimli tüccara borcu.
40/2	İzmir Mollası	Tercüman ve oğullarından ahidnameye aykırı haraç ve cizye alındığı.
40/3	İzmir Mollası	Tercüman ve oğullarından ahidnameye aykırı haraç ve cizye alındığı.
40/4	Âsitâne Kâimmakâmı	Elçi Abraham İstanyan Edirne'de olduğu için İstanbul'a vekil atadığı.
41/1	Edirne'den İstanbul'a Ehl-i Örf	Pasarofça'ya murahhas tayin edilen eski elçi Edvard Vortley için yol hükmü.
41/2	Âsitâne'den Kefe'ye Ehl-i Örf	Ricer Difon ve Can İstanyan isimli tacirler için yol hükmü.
41/3	Yeniçeri Ağası ve Edirne Bostancıbaşısı	İngiltere tercümanının kendi bağından hâsıl olan üzümlemlerle şıra sıkıp hamr yapması.
41/4	Mısır Valisi ve Mollası- İskenderiye ve Reşid Kadıları	İngiliz tüccarın getirdiği Venedik ve diğer ülkelerin mallarından fazla vergi talep edildiği.
41/5	Mısır Valisi	Eski elçi Roberto Sutton'un Mısır'dan kahve

		aldığı.
42/1	Kandiye Muhafızı Numan Paşa ve Kandiye Kadısı	Eski Hanya İngiltere konsolosunun alacakları.
42/2	Lefkoşa Mollası, Tuzla Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı	Korsanların Tuzla limanında demirli İngiliz Şayka'sını çaldıkları.
42/3	Ankara Nâibi	Ankara'da sakin İngiltere tüccarına bıçak ile saldıran İsmail'in sürgün edildiği.
42/4	Ankara Nâibi	Ankara'da sakin İngiltere tüccarını rahatsız eden Hacı Mustafa'nın tenbih edildiği.
43/1	Halep Valisi ve Kadısı	Erzurum'da gümrük veren İngiliz tüccarından Halep'te yeniden vergi alındığı.
43/2	İlbasan Mutasarrıfı ve Draç Kadısı	Ülgün korsanından geri alınan İngiliz mallarını satan İngiltere konsolosundan vergi talep edildiği.
44/1	Halep ve Diyarbakır Valileri-Halep Kadısı	Ömer Acemîzâde'nin 2 eski simsarı yanına alarak İngiliz tüccarlarına zarar verdiği için Halep'ten sürgün edildiği.
44/2	Edirne Kadısı	İngiltere tercümanı Yakob İsrail'den ahidnâmeğe aykırı cizye alındığı.
44/3	Draç'tan İstanbul'a Ehl-i Örf	İsrail isimli tercüman için yol hükmü.
45/1	Selanik Paşası ve Mollası	Mora'da esir edilip satılan 2 kişinin İngiltere konsolosunun hizmetkarları olduğu.
45/2	İskenderiye Mutasarrıfı, Ülgün ve Bar Kadıları ve Dizdarları	Ülgünlü korsanların zapt ettiği İngiliz gemisinin mallarının bulunması ve suçluların cezalandırılması.
46/1	Basra Valisi ve Mollası- Mısır İskenderiye Kadısı	İngiltere gemilerinin ihtiyacı olan zahireyi almalarına müsaade olunması.
46/2	İzmir Mollası	Elinde kadıdan hücceti olmayan kimselerin yalancı şahit ile İngiliz tüccarlarını dava ettikleri.
46/3	İlbasan Mutasarrıfı, Draç ve Çevresindeki Kadılar	İngiliz tüccar sefinesine zahire satılmadığı ve tüccarlardan fazla vergi talep edildiği.
47/1	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	Bir İngiliz tüccar ve hizmetkârı için yol hükmü.
47/2	Avlonya ve Yanya Mutasarrıfı Osman Paşa- İlbasan ve Ohri Kadıları	Ülgün ve Bar'da İngiliz gemilerine saldıran korsanların İskenderiye, Ohri, İlbasan ve Draç tarafına kaçtıkları.
47/3	Yenişehir-i Fenar ve Golos Nâibi	İngilizlere tabi Minorka ve Porto Marin adalarına 10 bin keyl hınta gönderildiği.
47/4	Lefkoşa Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı	Kıbrıs'da ev yapan İngiliz tüccarlara mütegalibeden kimselerin müdahil olduğu.
48/1	Halep Valisi ve Mollası	İngilizlerin kendi bağlarından topladıkları üzümlerden ahidnameğe aykırı resm-i şıra alındığı.
48/2	Selanik Kadısı	Konsolosun hizmetkârından cizye alındığı.
48/3	Mora Beylerbeyi ve Balyabadra Kadısı	Mora İngiltere konsolosunun hanesi ve mülklerine kimsenin müdahil olunması gerektiği.
49/1	Yanya Kadısı	Mora konsolosunun hizmetkârının esir edilip satıldığı.

49/2	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
49/3	Ankara Paşası ve Nâibi	Ankara ve Beypazarı'na gelen İngiliz tüccarların ücret ile kaldıkları evlerinden çıkarıldığı.
49/4	Âsitâne'den Halep'e ve Şam'a Ehl-i Örf	Pizani ve iki İngiliz hizmetkârı için yol hükmü.
50/1	Mısır Valisi ve Mollası	Mısır'a konsolos tayini.
50/2	Edirne Mollası	Tercüman Yakob İsrail, oğlu ve bir hizmetkârı için yol hükmü.
50/3	Trablusgarp Beylerbeyi ve Kadısı	Seyid Ali ve Mehmed'in kiraladıkları İngiliz gemisinin parasını vermedikleri.
50/4	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	Vilyam isimli kaptan için izn-i sefine.
50/5	Lefkoşa Mollası ve Kıbrıs Muhassılı	Kıbrıs konsolosu yanına tercüman tayini.
51/1	Eğriboz Muhassılı ve Selanik Valisi	Selanik konsolosu yanına tercüman ataması.
51/2	Kapudan Paşa	Malta korsanının zabt ettiği İngiliz gemisinin bulunarak İstanbul'a getirildiği.
51/3	Bozcaada Kadısı	Tomazo isimli İngiliz kaptandan Bozcaada'da haksız yere akçe talep edildiği.
51/4	Edirne Mollası	Agustin Volter isimli İngilizden haksız yere cizye alındığı.
51/5	Nakşa Kadısı	Konsolos hizmetkârlarının cizye talebiyle rahatsız edildiği.
52/1	Avret Adası Dizdarı	Halep'te İngiliz tüccarını taciz eden kimselerin sürgün edilmesi.
52/2	İskenderun'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	İskenderun'dan Ankara'ya isim kısmı açık yol hükmü. Ayrıca 20'ye yakın derkenar ile başka kimseler için yol hükümleri.
52/3	Değirmenlik Ceziresi Kadısı	Değirmenlik Adası'na İngiliz konsolosu atandığı.
52/4	Halep Mollası	Halep konsolosu yanında baş tercüman olan Luka Kirko'nun İbrahim Ağa zimmetindeki alacakları.
52/5	Halep Mollası	Bazı İngiliz tüccarlarının İbrahim Ağa zimmetindeki alacakları.
53/1	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	Bazı İngilizlerin mallarının çalındığı ve hırsızların Boğazhisar tarafına firar ettiği.
53/2	Edirne Mollası	Bir İngilizin Edirne'deki bazı Yahudiler zimmetindeki alacakları.
53/3	Haslar Kazası Nâibi	Elçi ve adamları için satın alınan hayvanlardan bazılarının yağma edildiği.
53/4	Edirne Mollası	Bir İngilizin Edirne'deki bazı Yahudiler zimmetindeki alacakları.
53/5	İzmir Mollası	İzmir konsolosu ve bazı tüccarların yine İzmir sakinleri bazı zimmilerdeki alacakları.
53/6	Filiba Mollası	Tercüman Konstantin ve yanındaki yasakçıya ahidnâmeye aykırı davranıldığı.
54/1	Edirne Mollası	Bir İngiliz tüccarın Edirne'de sakin bazı

		Yahudilerdeki alacağı.
54/2	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
54/3	Lefkoşa Mollası, Tuzla Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı	Kıbrıs'ta İngiliz tüccarlarının yaptığı evden bazı kimselerin rahatsız olduğu.
54/4	İnebahtı-Mora Beylerbeyi ve Kadıları	İnebahtı ve Salina bölgesine gelen İngiliz tüccarlarının ticaretlerine müdahale edildiği.
55/1	Lefkoşa Mollası ve Kıbrıs Muhassılı	Evleri yıkılan İngiliz tüccarlarının istedikleri yere gitmesine karşı çıkılmaması.
55/2	Lefkoşa Mollası ve Kıbrıs Muhassılı	Kıbrıs Muhassılı Halil Ağa ile İngiliz tüccarlar arasındaki anlaşmazlık.
55/3	Lefkoşa Muhassılı ve Kadısı	Evi yıkılan İngiliz tüccarının zararlarının buğday alıp satarak karşılamasına izin verildiği.
55/4	Eğriboz Muhassılı, Mora Beylerbeyi ve Kadıları	Anton isimli tüccardan fazla gümrük vergisi alındığı.
56/1	Âsitâne'den Nemçe hududuna varıp-gelince Ehl-i Örf	İngiliz elçisinin hizmetkârlarından birinin Nemçe'ye nâme-res olarak gönderildiği.
56/2	Mikenos Ceziresi Nâibi ve Kapudan Paşaya	Elçi hizmetkârlarından birinin Mikenos Adası'ndaki alacak-vereceklerini tahsilde yardımcı olunulması.
56/3	İskenderiye Mutasarrıfı ve Kadısı	Bazı Uskot korsanının İngiliz gemilerine saldırdığı ve tayfaları katlettiği.
56/4	Eğriboz Muhassılı ve Kadısı	Eğriboz adasına konsolos tayini.
56/5	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	Dokor isimli kaptan için izn-i sefine.
57/1	İzmir Valisi	Ölen İngiltere tercümanının yerine kardeşinin atandığı.
57/2	Bursa Mollası	Batista isimli cerrah için yol hükmü.
57/3	Lefkoşa Mollası, Tuzla Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı	Bazı İngiliz tüccardan %2 yerine %10 mahkeme harcı alındığı.
57/4	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	İsimleri açık 7 kıt'a izn-i sefine.
57/5	Halep Valisi ve Mollası	Diyarbakır'da gümrük vergisi alınan İngiliz tüccarlardan Halep'te yeniden vergi istendiği.
58/1	İzmir Mollası ve Voyvodası	Bazı eşkiyaların Març isimli tüccarın evini basıp zorla parasını aldığı.
58/2	Halep Valisi ve Halep Kadısı	Vakıf bir handa kalan İngiliz tüccarlardan anlaşlıklarından fazla kira istendiği.
58/3	Edirne Kadısı ve Bostancıbaşısı	Yorgaki isimli tercümandan zorla para alındığı.
59/1	Sayda Valisi ve Kadısı	Oskart isimli İngiliz tüccarın alacakları hakkında.
59/2	Âsitâne'den Nemçe hududuna Ehl-i Örf	Prusya elçisi ve 12 adamı için yol hükmü.
59/3	Yanya Mutasarrıfı ve Kadısı	İngiltere tercümanlarının davalarının İstanbul'da görüleceği.
59/4	Sivas Beylerbeyi ve Kadısı	Corci isimli tercümanın Sivas'a kaçan Haseki İbrahim'deki alacakları.
60/1	Halep Kadısı	6 İngiliz tüccardan 1050 guruş kasabiye resmi alındığı.

60/2	Halep Mollası	Gümrük vergisini ödeyen İngiliz tüccarlar eda tezkerelerinin verilmediği.
60/3	Halep Kadısı	Erzurum'da gümrük vergisi ödeyen tüccarlardan Halep'te yeniden vergi alındığı.
60/4	Rumeli'ndeki Ehl-i Örf	Edirne'de sakin Hams isimli tüccar için yol hükmü.
61/1	Trablusşam Kadısı ve Yeniçeri Zabiti	Trablusşam'da Yeniçeri zabiti Hasan Çavuş'un müstemmin tüccara zulm ettiği için sürgün edildiği.
61/2	Halep Mollası	Halep gümrük emininin İngiliz tüccarların gümrük ve reftiye tzkirelerini vermediği.
61/3	Edirne Mollası ve Bostancıbaşı	İngiltere tercümanlarının davalarının İstanbul'da görüleceği.
62/1	Halep Muhassılı	Gümrük emininin ortağı olan bazı Yahudilerin İngiltere tüccarına zulm ettikleri.
62/2	Edirne'den İstanbul'a Ehl-i Örf	Tercüman Yakob veled-i İbrail için yol hükmü.
62/3	Halep Valisi ve Mollası	Erzurumda gümrük vergisi ödeyen 6 İngiliz tüccardan Halep'te fazladan 5 bin guruş alındığı.
63/1	Kal'a-yı Sultaniye Kadısı	Aram Zakod isimli tercüman için yol hükmü.
63/2	Bursa Kadısı	Marlo Simit isimli hazinedar, tercüman Anton Pizani ve 5 hizmetkâr için yol hükmü.
63/3	İzmir Kadısı ve Boğazhisar Dizdarı	İzmir konsolosunun atları için bin keyl arpa alımı.
63/4	Rodos Kadısı	Yako isimli tercümanın Şerif İbrahim isimli kaptandaki alacakları.
63/5	Filibe Mollası	Konstantin veled-i Mavrodini isimli tercümandan bazı zimmilerin zorla para almaya çalıştıkları.
64/1	Ankara Mutasarrıfı ve Kadısı	Ankara'dan sof alıp İskenderun'a giden tüccarlardan mükerrer gümrük vergisi alındığı.
64/2	Halep Mutasarrıfı ve Kadısı	Elçi hizmetkârlarından birinin zorla evinden çıkarılmaya çalışıldığı.
64/3	Halep Valisi ve Mollası	Halep konsolosunun baş tercümanının İbrahim Ağa zimmetindeki alacakları.
64/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
64/5	Kandiye Muhafızı ve Hanya Kadısı	İngiltere'ye giden konsolosun yerine vekil tayin edildiği.
65/1	Halep Mollası	İngiltere simsarı ile bazı tüccarlar arasında çıkan anlaşmazlık.
65/2	Eğriboz ve çevresindeki Kadılar	Dimitris ve Nikolatis isimli İngilizler ile Liyosi isimli zimmi arasındaki anlaşmazlık.
65/3	Balyabadra Kadısı	Dimitris ve Nikolatis'in Balyabadralı zimmilerden alacakları hakkında.
65/4	Âsitâne'den Sınıra Kadarki Ehl-i Örf	Kont isimli asilzade, 1 yasakçı ve 5 hizmetkâr için yol hükmü.
66/1	Mora ve Çevresindeki Kadılar	Nicolatis ve kardeşi Corci'den ahidnâmeğe aykırı rencide edildiği.

66/2	Salina Kadısı	İngiliz tüccarların vade ile verdikleri borçlarını alamadıkları.
66/3	Salina, Livadya, Mora ve Eğriboz Havalisindeki Ehl-i Örf	Nikolatis, 1 hizmetkârı ve Halep tercümanı için yol hükmü.
66/4	Balyabadra Kadısı	Bels isimli tüccarın emaneten bıraktığı mallarını geri alamadığı.
66/5	Bostancıbaşı ve Topçubası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
66/6	Livadya Kadısı	Dimitri Reis isimli kaptan aracılığıyla yapılan havalenin sahibine ulaşmadığı.
67/2	Ankara Nâibi	Ermi ve Sofçuoğlu Erotin isimli simsarların bazı kimselerce taciz edildiği.
67/2	Halep Mollası	Boyer isimli tacirden ahidnameye aykırı cizye talep edildiği.
67/3	Sayda-Beyrut Beylerbeyi ve Kadıları	Tomas isimli tacirin Şeyh Mahmud zimmetindeki alacağı.
67/4	Âsitâne'den İzmir-Eğriboz ve Girit'e kadarki ehl-i örf.	Covan isimli tercüman ve 1 hizmetkârı için yol hükmü.
67/5	Edirne Kadısı	Edirne'de ikamet eden bir İngiliz tüccarın alacakları.
68/1	İzmir Kadısı ve Avret Adası Nâibi	İngiliz tüccarların parasını ödemeyen Yahudi bir Simsarın Avret Adası'na sürgün edildiği.
68/2	Ankara Nâibi	Gabrilaki isimli müsteminin öldüğü ve 4 bin akçeden fazla alacak-verecek davalarının İstanbul'da görüleceği.
68/3	İstanbul, İzmir, Halep ve Çeşitli Kadılar	Kumpanya tüccarı hariç hiçbir İngilizin Memalik-i Mahruse'de ticaret edemeyeceği.
69/1	İstanbul ve Galata Mollaları	Gümrük emininin İngiliz tüccarlarından mükerrer gümrük vergisi talep ettiği.
69/2	Sivas Beylerbeyi, Sivas ve Arapgir Kadıları ve İstanbul'a Kadarki Ehl-i Örf	Mıgırdıç isimli tercüman için yol hükmü.
69/3	İstanbul Kadısı	Bir şekilde Çuka kethüdalığı beratı alan Ali simli birinin İngiliz tüccarının işlerine karıştığı, bu durumun men edilmesi.
70/1	İstanbul'a Kadarki Ehl-i Örf	Mıgırdıç isimli tercümanın oğlu için yol hükmü. Ayrıca derkenar olarak 10 farklı yol hükmü.
70/2	Yanya ve Avlonya Mutasarrıfları ve Kadıları	Draç konsolosunun hizmetkârı Teranci'den Kesriye Kazası'nda haksız yere 500 kuruş alındığı.
70/3	Halep Valisi	Lilmer ve Ederardo isimli tüccarların Anton isimli simsar ile anlaşmazlıkları.
70/4	Boğazhisar Kadısı Ve Dizdarı	Bir kıt'a izn-i sefine.
71/1	Filibe Mollası	Filibe'de bulunan İngiltere tercümanından haksız yere vergi talep edildiği.

71/2	Halep Valisi	Galilmo Lilmer isimli tüccarın parasının alan Mahzenci Anton'un parayı vermeye yanaşmadığı.
71/3	Avret Adası Nâibi	Daha önce İzmir'den adaya sürgün edilen bir Yahudinin affedildiği.
72/1	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
72/2	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman Dominko Pizani için yol hükmü.
72/3	Narda Kadısı	İngiltere baştercümanı Luka Kiryako'nun Selanik taraflarındaki alacaklarına Selanik'de tercüman Pano Teodos'u vekil atadığı ancak vekilin de alacakları tahsil edemediği.
72/4	İskenderun'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Ebot isimli tacir ve 1 hizmetkârı için yol hükmü.
73/1	Ankara Mutasarrıfı ve Nâibi	Kirkor isimli simsarı öldürmek kastıyla saldıran Mustafa'nın sürgün edildiği.
73/2	Anadolu'nun Ortakolu Sürücüsü el-Hac Ahmed ve Ankara Serdarı	İngiliz tüccarın yanında yasakçı olarak bulunan yeniçerilerin sefere gitmeyecekleri.
73/3	İzmir Kadısı ve Urla Nâibi	Corci Porto isimli tercümanın mirasına dışarıdan kimsenin dâhil olmaması.
73/4	Âsitâne'den Basra'ya Ehl-i Örf	Elçi tercümanı Konstantin Mavrodini'nin Basra'ya gidip gelmesi için yol hükmü.
74/1	Anadolu'nun Ortakolu Sürücüsü el-Hac Ahmed ve Ankara Serdarı	İngiliz tüccarın yanında yasakçı olarak bulunan yeniçerilerin sefere gitmeyecekleri.
74/2	Âsitâne'den Basra'ya Ehl-i Örf	Elçi tercümanı Konstantin Mavrodini'nin Basra'ya gidip gelmesi için yol hükmü.
74/3	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	Baştercüman Luka Kirko'nun bir hizmetkârı için yol hükmü.
74/4	Kandiye Muhafızı ve Kadısı	İngiliz kaptanın gemisini kiralayan bazı Müslüman tacirlerin kaptanı zorlayarak başka limanlara götürdükleri.
75/1	Âsitâne'den Eflak Üzerinden Hududa Ehl-i Örf	Prusya Kralına gönderilen çeşitli hediyelerin gidişi hakkında.
75/2	Akyazı Kadısı	İsveç Kralı hizmetkârlarından iken Akyazı'da kalan bazı kimselere dışarıdan müdahale edildiği.
75/3	İzmir Kadısı	4 İngiliz tüccarından cizye alındığı.
75/4	Edirne Mollası	Ölen tercümanın miras işlerinin takibi için vekil tayini.
76/1	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
76/2	Ankara Mutasarrıfı ve Kadısı	Kirkor isimli simsarin alacak- verecek davalarının İstanbul'a görüleceği.
76/3	Âsitâne'den İzmir ve Halep'e Ehl-i Örf	Lis isimli tüccar, Andrea Korta isimli tercüman ve 5 hizmetkâr için yol hükmü.
76/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Canson isimli kaptan için izn-i sefîne.

76/5	Londoza (Lindos) Adası Nâibi	Galilmo Ban isimli İngilizin kalan ömrünü adada geçirmesine izin verildiği.
77/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
77/2	Halep Valisi	Golilmo Lilmer'in Mahzenci Anton Safer'den alacağı.
77/3	Hotin Muhafızı Mustafa Paşa	Mustafa Paşa'nın defterdarının İngiliz tüccara olan borcu.
78/1	Selanik Kadısı	Selanik konsolosunun kira ile oturduğu evden çıkarıldığı ve daha fazla kira alındığı.
78/2	Ankara Nâibi ve Mütessellimi	Simsar Kirkor'a sahte alacaklıların musallat olduğu.
78/3	Kıbrıs Muhassılı	İflas eden 5 tüccarın alacak- verecekleri ile ilgilenmesi için tercüman Anton Pizani'nin görevlendirildiği.
78/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
79/1	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
79/2	Filibe Mollası ve Topçu Kal'ası Dizdarı	Tercüman Konstantin'e borcunu ödemeyen Minolaki'nin kal'abend olunduğu.
79/3	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve admalarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
79/4	Halep Valisi ve Kadısı	Trablüşşam konsolosunun emanet ettiği parayı mekharilerin sahibine iletmediği.
80/1	Âsitâne'den Edirne'ye Ehl-i Örf	İngiltere baştercümanının hizmetkârı için yol hükmü.
80/2	İskenderun'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Elçiye hediye gönderilen at ve bir hizmetkâr için yol hükmü.
80/3	Ankara'dan İzmir'e Ehl-i Örf	Ankara'da sakin Petro Abot ve 3 hizmetkârı için yol hükmü.
80/4	Mudanya Nâibi	Mudanya'da ailesiyle ikamet eden İngiliz doktoru bazı kimselerin rahatsız ettiği.
80/5	Ankara Nâibi	Ankara'da sakin İngiliz tüccarların bazı zimmilerdeki alacakları.
81/1	Âsitâne'den Kudüs'e Ehl-i Örf	Kudüs'e hac için giden bir tercüman ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
81/2	Tuzla Kadısı	Salih Ağa'nın İngiliz tüccarlarına olan borcunun bağları satılarak ödeneceği.
81/3	Yenişehir-i Fenar Nâibi	Korsanlar tarafından kaçırılarak esir edilen İngiliz tüccarın serbest bırakılması.
81/4	Üsküdar'dan Cidde'ye Ehl-i Örf	2 tüccar ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
82/1	Halep Valisi ve Dizdarı	İngiliz tüccar ve simsarlarına zarar veren zimmilerin sürgün ve kal'abend edildiği.
82/2	Halep Valisi ve Kadısı	İngiliz tüccarın ticaretine zarar veren kimselerin sürgün edildiği.

82/3	Şam Valisi ve Mollası, Sayda ve Akka Kadısı	Akka'da sakin bazı İngiliz tüccarın alacakları.
83/1	Basra Valisi ve Kadısı	Basra'da sakin iki İngiliz tüccardan %3'den fazla gümrük vergisi alındığı.
83/2	Filiba Kadısı, Edirne Bostancıbaşı	Tercüman Konstantin Mavrodini'nin Filibe Ermenilerindeki alacakları.
83/3	Âsitâne'den Boğdan'a Ehl-i Örf	Boğdan Kapukethüdası Konstantin ve adamları için yol hükmü.
83/4	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamları için alınan hayvanların nakline müdahale edildiği.
84/1	Halep Kadısı	Halep'te sakin iki tüccarın alacakları.
84/2	Bozcaada Kadısı, Dizdarı ve Subaşı	Bozcaada yakınlarında demirleri kopan iki İngiliz gemisinin demirlerinin sahiplerine iadesi.
84/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı.
84/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Samuel ve Tomaz isimli kaptanlar için 2 kıt'a izn-i sefine.
84/5	Halep Valisi ve Kadısı	İngiliz tüccarın Halep'te kiraladığı evden zorla çıkarıldığı.
85/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Bozcaada'ya giden elçi hizmetkârının boğazdan geçişine müsaade olunması.
85/2	Selanik Mutasarrıfı ve Kadısı	Selanik konsolosunun mülk arsasına bina yapmasına müdahale edildiği.
85/3	Rumeli'ndeki Ehl-i Örf	Mikel Damral isimli tüccar için yol hükmü.
85/4	Âsitâne'den Yanya'ya Ehl-i Örf	Elçinin Yanya'ya gidip- gelecek adamı için yol hükmü.
86/1	Filiba Mollası	Tercüman Konstantin Mavrodini'nin eski evinin yerine yenisini inşa etmesi hakkında.
86/2	Ayaş Nâibi ve Seferihisar Dizdarı	Karacaviran Karyesi sakinlerinden ehl-i fesad bazı kimselerin kal'abend olunması.
86/3	Mora Muhassılı ve Kadısı	Mora Konsolosu Daniel Pavli'nin alacakları.
86/4	Filiba Mollası	Tercüman Konstantin Mavrodini'nin kendi arsasında ev yapmasına müsaade edilmesi.
87/1	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
87/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı.
87/3	Basra'dan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Elçinin Cidde'ye ve oradan Bengal'e giden adamı Dominko'nun geri dönmesi için yol hükmü.
87/4	Âsitâne'den Bursa'ya Ehl-i Örf	Elçi rahibi Tomaz Matin'in bir hizmetkârıyla Bursa'ya gidip gelmesi için yol hükmü.
88/1	İzmir Kadısı	Eski İngiltere baş tercümanın kız kardeşinin mirası.
88/2	Basra Valisi ve Kadısı	Basra'ya gemi ile gelen iki İngiliz tüccardan fazla gümrük vergisi alındığı.
88/3	Bağdad Valisi, Musul Beylerbeyi ve Basra'dan	Elçinin Cidde'ye ve oradan Bengal'e giden adamı Dominko'nun mallarından %3'den fazla gümrük

	Âsitâne'ye Ehl-i Örf	vergesi alındığı.
89/1	Basra'dan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Elçinin Cidde'ye ve oradan Bengal'e giden adamı Dominko'nun geri dönmesi için yol hükmü.
89/2	Mora Muhassılı, Korinte ve Mora Kadısı	Mora Konsolosu Daniel'in alacakları.
89/3	Bursa Kadısı	Mudanya'da sakin İngiltereli tabib Matoyil? Dekasane'nin Bursa'ya gitmesi için yol hükmü.
89/4	İzmir Nâibi	Tüccar Konstantin'in satın aldığı balmumundan iki defa gümrük vergisi alındığı.
90/1	Halep Mütesellimi Osman Paşa ve Halep Mollası	Simsar Mahzenci Anton'un Halep'de oturan İngiliz tüccardan 50 bin guruş alarak firar ettiği, paranın mahzencinin babası ve ortakları tarafından ödenmesi
90/2	Özi Valisi ve Hotin Muhassılı	Hotin defterdarı Mustafa Ağa'nın İngiliz tüccarına olan 12500 guruş borcunu ödemediği.
90/3	İstanbul'dan Boğazhisarları'na Ehl-i Örf	Deniz yoluyla gelecek İngiltere elçisini karşılamaya giden bir tercüman ve hizmetkârı için yol hükmü.
91/1	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Hanya'da ölen İngiliz tüccarının mirası.
91/2	Edirne Mollası ve Edirne'den İstanbul'a Ehl-i Örf	İngiltere'ye gidecek İngiliz elçisi ve adamları için Edirne ve çevresinden 20 araba şarap alındığı.
91/3	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Mikel Damiral isimli İngiltereli tacirin alacaklarının tahsiline yardımcı olunması.
91/4	Halep Mütesellimi Osman Paşa ve Payas Kadısı	Halep'te tercüman Mikail veled-i Mestan'ın Payas'da ehl-i örf ve reaya tarafından rencide edildiği.
92/1	Halep Mütesellimi Osman Paşa ve Payas Kadısı	Tercüman Mikail veled-i Mestan'ın Payas Muhtesibi Hüseyin'deki alacaklarının tahsili.
92/2	Halep Mütesellimi Osman Paşa ve Halep Kadısı	Halep konsolosunun hizmetkârı Samos'un akçe talebiyle rencide edildiği.
92/3	Üsküdar'dan Eğin'e Ehl-i Örf	Tercüman Bağdasar'ın oğulları için yol hükmü.
92/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
92/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Eski elçi Abraham Istanyan'ın bindiği varda kosta için izn-i sefine.
93/1	Boğazhisarları'ndan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Elçiyi uğurlamaya giden 5 tacir ve 5 hizmetkârı için yol hükmü.
93/2	Mora Muhassılı	Venedik mallarının yüklü olduğu bir İngiliz gemisinde isyan çıktığı, kaptanın öldürüldüğü, daha sonra ise korsanların gemiyi zapt ettiği.
93/3	Âsitâne'den Niş'e Ehl-i Örf	Tercüman Mosi veled-i Parend ve 2 hizmetkârının Selanik ve Niş'e gitmesi için yol hükmü.
93/4	Galata Mollası ve Bursa Nâibi	Tercüman Covani'nin kardeşi Ermiya'nın Bursa'ya sürgün edildiği.
93/5	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.

94/1	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Bazı İngiliz tüccardan %2 yerine %10 mahkeme harcı alındığı.
94/2	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Konsolos hizmetkârlarından vergi alındığı.
94/3	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Servili Manastırı rahiplerinin İngiltere konsolosuna borcu.
94/4	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Hanya'da sakin İngiliz Bavlu İspencer'e düşen mirasa aherden kimselerin müdahil olduğu.
95/1	Galata Kadısı, Vize, Haslar ve Terkos Nâibleri	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
95/2	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
95/3	Halep Mollası ve Mütessellimi	Halep sakinleri ile Hollandahılar arasında yaşanan anlaşmazlıkla İngilizlerin bir alakasının olmadığı.
95/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Liel? isimli kaptan için izn-i sefine.
96/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Betri isimli kaptan için izn-i sefine.
96/2	Kudüs Mollası, Âsitâne'den Kudüs'e Ehl-i Örf	3 İngiliz ve 4 hizmetkârının Kudüs'te çeşitli kiliseleri ziyaret edecekleri.
96/3	Âsitâne'den İzmir'e, İzmir'den Ankara'ya Ehl-i Örf	Petro Abot ve 3 hizmetkârı için yol hükmü.
96/4	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Selanik Limanı'na gelen İngiltere gemisine zahire verilmediği.
96/5	Halep Kadısı ve Mütessellimi	Konsolos hizmetkârı Salumon'un? Rencide edildiği.
97/1	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Selanik konsolosu hizmetkârlarından cizye alındığı.
97/2	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Hanya konsolosuna borcu olan Seville Manastırı rahiplerinin borcu ödemeye yanaşmadıkları.
97/3	Halep Valisi ve Mollası	Halep'te mukim bir İngiliz tüccarın alacakları.
97/4	Âsitâne'den Yanya'ya Ehl-i Örf	Tohte? İsimli beyzade ve 3 hizmetkârı için yol hükmü.
98/1	Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
98/2	Rumeli'nde vaki Ehl-i Örf	Mikel Damral isimli tacirin fazla veya mükerrer vergi talebiyle çeşitli kereler rencide edildiği.
98/3	İzmir Mollası ve Voyvodası	Bazı Müslüman tüccarın konsolosluk hakkı ödemeye yanaşmadığı.
99/1	Halep ve Trablusşam Valisi ve Mollaları, Lazkiye Kadısı	Halep Konsolosunun simsarından Lazkiye'de cizye alındığı.
99/2	Eğir'den Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Tercüman Bağdasar ve oğulları için yol hükmü
99/3	Âsitâne'den Niş'e Ehl-i Örf	Tercüman İsak Anceli ve hizmetkârı için yol hükmü.
99/4	Halep Valisi ve Kadısı	Hoca Letar ve Lobero isimli tüccarların Ermeni Taifesindeki alacakları.
100/1	Halep Valisi ve Kadısı	Hoca Letar ve Lobero isimli tüccarların Rum, Ermeni ve Süryani Taifesindeki alacakları.
100/2	Halep Valisi ve Kadısı	Hoca Letar ve Lobero isimli tüccarların bazı Müslümanlarda olan alacağı

100/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
100/4	Erzurum'dan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Tercüman Mıgırdıç ve oğlu için yol hükmü.
100/5	Âsitâne'den Eğin'e Ehl-i Örf	Tercüman Melos için yol hükmü.
101/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
101/2	Âsitâne'den Selanik'e Ehl-i Örf	Selanik konsolosu ve adamları için yol hükmü.
101/3	Çekmece-i Sagir'den Selanik'e Ehl-i Örf	Selanik konsolosuna elçi tarafından gönderilen hediye için güvenle gitmesi için yol hükmü.
101/4	Mora Muhassılı	Venedik tüccarının mallarını taşıyan İngiltere gemisinin korsanlar tarafından zapt edildiği.
102/1	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	3 İngiliz tüccar için yol hükmü.
102/2	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	İzmir'de sakin 2 hüccar ve hizmetkârları için yol hükmü.
102/3	İnöz Nâibi ve Cizyedarı	Selanik konsolosunun İnöz İskeleyi'ndeki adamından ahidnameye aykırı cizye alındığı.
102/4	Âsitâne'den Yanbolu'ya Ehl-i Örf	Tercüman Sebetay Yehud ve hizmetkârları için yol hükmü.
102/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	4 kıt'a izn-i sefine.
103/1	Galata Mollası, Vize ve Terkos Nâibleri	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
103/2	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
103/3	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Damral isimli İngilizin kendi kullanımı için 50 sepet üzümden şarap yaptığı.
103/4	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Filibos isimli tercümanın Edirne'de sakin Yahudilerdeki alacağı.
104/1	Kıbrıs Muhassılı, Lefkoşa Kadısı, Avret Adası Nâibi	Kıbrıs konsolosunun eski tercümanı Konstantin'in Avret Adası'na sürgün edildiği.
104/2	Halep Valisi ve Kadısı	Şermen? isimli tacirin Samandağ sakinlerinde alacağı.
104/3	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Olter isimli tacirin Yahudi Romano'daki alacağı.
104/4	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Bazı İngiliz tüccardan %2 yerine %12 mahkeme harcı alındığı.
104/5	Draç Kadısı ve İskeleye Emni	İngiltere'ye giden konsolosun yerine vekil atandığı.
105/1	İstanbul Kadısı	Mıgırdıç ve Nimliyos isimli tercümanların ailelerini Sivas'tan İstanbul'a naklettiği.
105/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
105/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
105/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.

106/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Betri isimli kaptan için izn-i sefine.
106/2	Lefkoşa Kadısı ve Avret Adası Nâibi	Eski tercüman Konstantin'in ıtlak olunduğu.
106/3	Âsitâne'den İzmir'e Ehl-i Örf	İzmir'te tercüman Lodemorde için yol hükmü.
106/4	Âsitâne'den Edirne'ye Ehl-i Örf	Tomaz isimli tacir için yol hükmü.
106/5	Trablusşam Valisi ve Mollası	Tercüman Anton'un 4 bin akçeden fazla davalarının İstanbul'a havale olunması.
107/1	Âsitâne'den Mısır'a Ehl-i Örf	Kıbrıs'da tercüman Dimitri'nin oğlu için yol hükmü.
107/2	Draç'tan Yanya'ya Ehl-i Örf	Draç konsolosu vekili Pano Teodos için yol hükmü.
107/3	İzmir Mollası ve Voyvodası	Tercüman Corci Omero ile gümrük emini arasında İngiltere gemilerinin vergileri konusundaki anlaşmazlık.
107/4	Halep Valisi ve Mollası	Mısır'da gümrük vergisi ödeyen tüccardan mükerrer vergi alındığı.
108/1	Edirne Kadısı ve Bostancıbaşı	Damire isimli tacirin Yahudi Taifesindeki alacakları.
108/2	İzmir Kadısı ve Voyvodası	İzmir'de İngilizlerin fırın açıp işletmelerine müsaade edilmesi.
108/3	Halep Valisi ve Mollası	İzmir'de gümrük vergisi ödeyen tüccardan mükerrer vergi alındığı.
108/4	Halep'ten İstanbul'a Ehl-i Örf	Hotez isimli tacir için yol hükmü.
108/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Liber isimli kaptan için izn-i sefine.
109/1	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
109/2	Halep Valisi Mehmed Paşa ve Halep Mollası	Bazı eşkıyanın türediği ve bunların İngiliz tüccar ve tercümanlarına zarar verdiği.
109/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
109/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
110/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
110/2	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Selanik konsolosu hizmetkârından cizye alındığı.
110/3	Yanya Mutasarrıfı ve Nâibi	Draç'ta tercüman Pano Teodos'un Yanya'ya gittiğinde ahidnameye aykırı rencide edildiği.
110/4	Halep Valisi, Kadısı ve Avret Adası Nâibi	Petros veled-i Mihayil isimli simsarı rencide eden Yahudinin sürgün edildiği.
110/5	Kandiye ve Hanya Muhafızları ve Kadıları	Girit konsolosunun simsarı Elya'nın ehl-i fesat kişilerce rahatsız edildiği.
111/1	Âsitâne'den Girit'e Ehl-i Örf	1 tercüman ve hizmetkârı için yol hükmü.
111/2	İzmir Mollası ve Voyvodası, Lefkoşa ve Sakız Nâibleri ve Gümrük Eminleri	Bazı İngiltere tüccarından %3'den fazla gümrük vergisi alındığı.
111/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Tams isimli kaptan için izn-i sefine.

111/4	Halep Kadısı ve Mütessellimi	İngiltere tüccarından bazı kimselerin Halep sakinlerindeki alacakları.
112/1	Resmo Muhafızı ve Kadısı	Konsolos tercümanının evini tamir etmesine müdahale edildiği.
112/2	Filibe Muhassılı	Baker isimli tüccarın Filibe Metropolitindeki alacağı.
112/3	Halep Mollası ve Mütessellimi	Yakob isimli tercümanın Rum ve Katolik Taifesinden kimselerce rahatsız edildiği.
112/4	Âsitâne'den Draç'a Ehl-i Örf	Draç konsolosunun bir adamı için yol hükmü.
113/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Riçard isimli kaptan için izn-i sefine.
113/2	Eğın Kadısı ve Sivas Mütessellimi	Aslen Eğın'lı olan Tercüman Bağdasar'a kaza ahalisinden kimselerin düzmece davalar açtığı.
113/3	Âsitâne'den Eğın'e Ehl-i Örf	Tercüman Bağdasar'ın oğlu için yol hükmü.
113/4	Eğın Kadısı ve Arabgir Mütessellimi	Diyakos isimli zımminin Tercüman Bağdasar'ın oğluna düzmece davalar açtığı.
114/1	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
114/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve admalarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
114/3	Bozcaada Kadısı ve Yeniçeri Zabiti	Bozcaada yakınlarında batan İngiliz gemisinin malları.
114/4	Halep Valisi ve Halep Mollası	Ahmed Paşa Hanı'nda kalan İngilizlerden fazla kira alındığı.
115/1	Galata Mollası ve İstendil Kadısı	İngiltere tercümanı hakkında düzmece davalarda bulunan zımminin sürgün edildiği.
115/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
115/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
115/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
114 (M) /1	Bozcaada Kadısı	Bozcaada yakınlarında batan İngiliz gemisinin mallarının yağma edildiği.
114 (M) /2	Âsitâne'den Mısır'a Ehl-i Örf	Elçinin hizmetkârı Dominko için yol hükmü.
114 (M) /3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Libel isimli kaptan için izn-i sefine.
115 (M) /1	Âsitâne'den Atina ve İzmir'e Ehl-i Örf	Elçinin adamlarından Yohannes Emsadoros için yol hükmü.
115 (M) /2	Âsitâne'den Bozcaada'ya Ehl-i Örf	Bozcaada yakınlarında batan geminin mallarını zapt için Matonta isimli hizmetkârın görevlendirildiği.
115 (M) /3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Betri isimli kaptan için izn-i sefine.
115 (M) /4	Selanik Mutasarrıfı ve Kadısı	Dimo veled-i Bozimo'nun konsolosun evini kapatacak şekilde bina inşa ettiği.
115 (M) /5	Âsitâne'den Kıbrıs'a Ehl-i Örf	Tuzla Limanı'nda batan İngiliz gemisi için Dersaadetten bir mübaşir ve tercüman gönderildiği.
115 (M) /6	İstanbul ve Galata Kadıları	Tercüman Andronaki'den cizye alındığı.

116/1	Bozcaada Yeniçeri Zabiti ve Bozcaada Kalesi Dizdarı	Bozcaada yakınlarında batan geminin mallarını iade etmeyenlerin Âsitâne'ye ihzar olunacağı.
116/2	İstanbul, Galata, Haslar ve Üsküdar Mollaları ve Kadıları	Tercüman İsak Anceli ve hizmetkârından cizye alındığı.
116/3	Kandiye, Hanya ve Resmo Muhafızları	İngiltere konsolosunu rencide eden yeniçerinin haps olunması.
116/4	Âsitâne'den Bozcaada'ya Ehl-i Örf	Üç İngiliz beyzadesi, bir tercüman ve ikişer hizmetkârları için yol hükmü.
117/1	Derya Kapudanı Canım Hoca Mehmed Paşa ve İskados Nâibi	İskados Adası yakınlarında batan İngiliz gemisinin mallarının bir kısmının gasp edildiği.
117/2	Âsitâne'den Yanya'ya Ehl-i Örf	Draç İngiltere konsolosunun hizmetkârı Pano Teodos için yol hükmü.
117/3	Rodoscuk Nâibi	Elçinin hizmetkârı Vasil'e kalan mirasa aherden kimselerin müdahil olduğu.
117/4	Âsitâne'den Atina, İzmir ve Halep'e Ehl-i Örf	Can Porter isimli İngiliz tüccar için yol hükmü.
118/1	Galata Mollası	Tercüman Bağdasar'ın oğlu Kohrad'dan fiçı akçesi alındığı.
118/2	İstanbul Gümrük Emini ve İstendil Nâibi	Elçinin adamının öldürmek kasdıyla saldıran Corci'nin İstendil'e sürgün edildiği.
118/3	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Senhosi? İsimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
118/4	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve admalarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
119/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Tomaz Vilson ve Vilyam Klemen isimli kaptanlar için izn-i sefine.
119/2	İnöz Nâibi	Süleyman Çavuş'un Dimitraki'deki alacağı.
119/3	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
120/1	Âsitâne'den Draç'a Ehl-i Örf	Hizmetkâr Pano veled-i Aleksi için yol hükmü
120/2	Draç Kadısı	Draç konsolosu Andrey Dossi'nin Nikola Polti isimli adamının konsülato toplaması için görevlendirdiği.
120/3	Âsitâne'den Nemçe Hududuna Ehl-i Örf	Tercüman Yorgi, bir yasakçı ve 2 hizmetkârının İngiltere'ye gitmesi için yol hükmü.
120/4	Mora Muhassılı ve Anabolu Kadısı	Libotordo Modiyolo isimli İngilizin korsanlıkla suçlanarak hapsedildiği.
120/4	Bostancıbaşı, Topçubası ve Galata Voyvodası	Elçinin şıra sıkıp hamr yapmak için 200 sepet üzüm aldığı.
121/1	Âsitâne'den Kıbrıs'a Ehl-i Örf	Kıbrıs konsolosunun baş tercümanı ve hizmetkârı için yol hükmü.
121/2	Âsitâne'den Sofya'ya Ehl-i Örf	Tercüman Anceli'nin hizmetkârı için yol hükmü.
121/3	İnöz Nâibi ve diğer Ehl-i Örf	Selanik konsolosunun adamı Dimitraki Sivasi'den cizye alındığı.
121/4	Diyarbakır Valisi ve Kadısı	Mahzenci İyad'ın Mehmed Paşa zimmetindeki

		alacağı.
121/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Henri isimli kaptan için izn-i sefine.
121/6	İstanbul, Galata, Haslar ve Üsküdar Mollaları ve Kadıları	Baş tercüman Luka Kiryako'nun hizmetkârı İsak'dan cizye alındığı.
122/1	İstendil Ceziresi Nâibi	Mikenos Adası'nda konsolos iken ölen Corci Pepni'nin mirası.
122/2	İnöz Nâibi	Selanik konsolosunun adamı Dimitraki Sivasi'nin haksız yere Âsitâne'ye ihzar olunduğu.
122/3	Halep Valisi, Mollası ve Antakya Kadısı	Antakya Kazası sakinlerinin tekaliflerini ödeyebilmek için İngiliz tüccardan aldıkları borç.
122/4	Çavuşbaşı ve Seddü'l-Bahir Kalesi Dizdarı	Elçinin ser katibi Monye'nin sürgün edildiği.
123/1	Âsitâne'den Yanya'ya Ehl-i Örf	Draç konsolosunun hizmetkârı Anastasi Malto için yol hükmü.
123/2	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Baron isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
123/3	Halep Valisi ve Mollası	Halep konsolosunun simsarından bazı kimselerin zorla para aldığı.
123/4	İzmir Molası ve Dizdarı	Elçinin ser katibi Monye'nin diyar-ı frengistana sürgün edildiği.
123/5	Mora muhassılı	Nemçe korsanının Mora yakınlarında bir İngiliz gemisinin gasp ettiği.
124/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
124/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
124/3	Âsitâne'den Nemçe Hududuna Ehl-i Örf	Mora yakınlarında Nemçe korsanının zapt ettiği geminin kaptanı ve adamları için yol hükmü.
124/4	Bozcaada Nâibi	Tercüman Anceli ve hizmetkârından cizye alındığı.
125/	Âsitâne'den Girit'e Ehl-i Örf	Tercüman Sebetay Yehud'un hizmetkârı Aram için yol hükmü.
125/2	Mora Muhassılı ve Anabolu Kadısı	Liyanordo isimli kaptan ve adamlarının zapt edilen eşyalarının Anabolu Limanı Reisi'nde olduğu.
125/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Marson, Tams ve Riçer isimli kaptanlar için izn-i sefine.
125/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Alan? ve Hey? isimli kaptanlar için izn-i sefine.
125/5	Âsitâne'den Vidin'e Ehl-i Örf	Tercüman Bağdasar veled-i Kohrad için yol hükmü.
126/1	Mora Muhassılı Ahmed Paşa	Venedik malı yüklü İngiliz gemisinin Malta korsanları tarafından ahz olunduğu.
126/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	200 kadar gemi tahtası alan 2 İngiliz gemisi için izn-i sefine.
126/3	Halep Mütesselimi, Mollası ve İskenderun Kadısı	Pamuk mukataası kurulmadan önce satın alınan pamuklardan mukataa yöneticilerinin vergi istediği.

127/1	Halep Kadısı ve Mütessellimi	İngiltere tüccarından Şermen'e borcu olan İlya Nutel'in borcu ödemededen öldüğü.
127/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Tabersa? isimli kaptan için izn-i sefine.
127/3	Halep Valisi ve Mollası	Konsolos vekili Vekman'ın ortağının mallarından iki defa gümrük vergisi alındığı.
127/4	Trablusşam Valisi ve Kadısı	Muhammet Ebu Haydar'ın konsolosa olan borcunu ödemededen öldüğü.
127/5	Halep Valisi, Mollası ve İdlib Kadısı	Konsolos tercümanı Mihayil'in oğlu Cercis'in dövülerek parasının alındığı.
128/1	Edirne Mollası ve Bostancıbaşısı	Edirne'de ticaretle mütemekkin Damiral'ın Yahudi Alberz ve Bodrik'deki alacakları.
128/2	Âsitâne'den Berren Hududa Ehl-i Örf	İstanbul'a gelecek İngiltere elçisini karşılamak üzere 2 tercüman ve 2 hizmetkârının sınıra gittiği.
128/3	Âsitâne'den Edirne'ye Ehl-i Örf	İstanbul'a gelecek İngiltere elçisini karşılamak üzere 4 tüccar ve 6 hizmetkârının Edirne'ye gittiği.
128/4	İstanbul Kadıları	Tercüman David'in oğlu Yako'dan cizye alındığı.
128/5	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
128/6	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
129/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
129/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
129/3	Âsitâne'den Tekfurdağı ve Bursa'ya Ehl-i Örf	Tercüman Sencela ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
129/4	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	5 İngiliz tacir ve 5 hizmetkârı için yol hükmü.
129/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Anton, Beromsin ve Eterenton isimli kaptanlar için izn-i sefine.
129/6	Nemçe Hududundan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	2 İngiliz beyzade için yol hükmü.
129/7	Sivas Valisi ve Eğin Kadısı	Tercüman Mıgırdıç'ın ailesini İstanbul'a naklettiği.
130/1	Edirne Kadısı ve Bostancıbaşısı	Balter isimli zımminin evini elçilere konak vermek istemediği.
130/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
130/3	Selanik ve Yenişehir-i Fenar Mollaları	Selanik'de mukim İngiltere tüccarı Molon için yol hükmü.
130/4	Halep Valisi, Mollası ve İdlib Kadısı	Halep'te sakin bir İngiliz tüccarın 11 Müslüman'daki alacakları.
130/5	Yeniçeri Ağası ve Bostancıbaşı	Baron isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
131/1	Sakız Mollası ve Muhasılı	2 Sakızlı zımminin konsolosluk hakkı vermeye yanaşmadığı.

131/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Eski elçinin ağırlıklarını nakleden Varda Kosta için izn-i sefine.
131/3	Âsitâne'den Bozcada ve Bursa'ya Ehl-i Örf	2 İngiliz tüccar ve 1 tercüman için yol hükmü.
131/4	Yanya Nâibi, Narda Kadısı ve Voyvodası	Yanyalı bazı zımmi tüccarların İngiliz kaptan ile yaptıkları anlaşmayı bozdukları.
131/5	Halep Valisi, Mollası ve İdlib Kadısı	Halep'te sakin bir İngiliz tüccarın 11 Müslüman'daki alacakları.
132/1	Narda ve Yanya Kadıları	Hanya ve Narda'daki bazı tüccarın konsolosluk hakkı ödemeye yanaşmadığı.
132/2	Narda Kadısı ve Yanya Nâibi	Yanya ayanından Arslanpaşazade Hacı Mehmed'in İngiltere konsolosu vekilini rahatsız ettiği.
132/3	Âsitâne'den Draç'a Ehl-i Örf	Draç konsolosunun bir adamı için yol hükmü.
132/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	8 kıt'a açık izn-i sefine.
132/5	Halep Valisi ve Mollası, Antakya Kadısı	Antakya ayan ve ahalisinin vergilerini ödemek için İngiltere tüccarından borç aldıkları
133/1	Kandiye Muhafızı ve Kadısı	Francis Bergan'ın yerine konsolos vekili atandığı.
133/2	Sakız Nâibi	Sakız Konsolosunun şahsi mallarından gümrük vergisi alındığı.
133/3	Yenişehir-i Fenar Mollası	Yavlaki'nin Yenişehir metropolitinden alacağı.
133/4	Âsitâne Kâimmakâmı	Tercüman Pizani'ye hakaret eden 2 zımminin tersanede küreğe mahkum edildiği.
134/1	Halep Valisi Hüseyin Paşa ve Antakya Kadısı	Antakya'nın ahali ve ayanından bazı kimselerin İngiltere tüccarına olan borçları.
134/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
134/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere baştercümanı için 2 bin ve ikinci tercüman için bin medre hamra emr-i şerif.
134/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
134/5	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Baron isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
134/6	Sivas Valisi ve Eğin Kadısı	Tercüman Mıgırdıç'ın ailesini İstanbul'a naklettiği.
135/1	Trablusşam Valisi	Dimyat Limanı'nda demirli bir geminin Malta korsanı tarafından kaçırıldığı.
135/2	Âsitâne'den Hududa Ehl-i Örf	2 İngiliz beyzade için yol hükmü.
135/3	Babadag'dan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	1 İngiliz asilzade için yol hükmü.
135/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	3 kıt'a açık izn-i sefine.
135/5	Âsitâne Kâimmakâmı ve İstanbul Kadısı	2 Sakızlı tüccarın tercüman Dominko'yu haksız yere dava ettikleri
135/6	Ordu-yu Hümâyûndan Âsitâne'ye Ehl-i Örf	Filobes isimli kaptan için yol hükmü.
135/7	İzmir Mollası	İngiltere fırınında pişen ekmeğin Ermeni ve Yahudi mahallelerine satılmasına müdahale

		edildiği.
136/1	Mısır Valisi ve Mollası	İngiltere tüccarının getirdiği Venedik mallarından fazla vergi alındığı.
136/2	İzmir Mollası	Ölen tercüman varislerinin beratları geri vermediği.
136/3	Halep ve Trablusşam Valisi	Halep konsolosunun Lazkiye'deki vekilinin işlerine karışıldığı.
136/4	Halep Valisi ve Mollası	İngiliz tüccarın mallarını taşıyan bazı kervancıların sui hareketleri.
137/1	Akdeniz Sahilindeki Kadılar	Osmanlı limanlarına gelen İngilizlere su ve erzak verilmediği.
137/2	Halep Valisi Memiş Paşa	Tercümanın oğlu Cercis'ten zulmen para alındığı.
137/3	Halep Valisi ve Mollası	Bazı İdlib sakinlerinin tercüman Mihayil'in ticaretine zarar verdiği.
137/4	İstanbul Kadısı ve Gümrük Emini	Saksonya asıllı İngiltere tercümanının babasının İngiltere bayrağı ile ticaret yapacağı.
137/5	Halep Valisi ve İdlib Kadısı	2 İngiliz tüccarın İdlib sakinlerinden alacağı.
138/1	İstanbul Kâimmakâmı ve Kadısı	Gümrük emini Hacı Ahmed Ağa'nın bazı tüccarın mallarına el koyduğu.
138/2	Edirne Mollası ve Bostancısı	Mihayil Damral'ın 50 sepet üzümünden şarap yaptığı.
138/3	İstanbul Kâimmakâmı ve Kadısı	Tercüman Bağdasar'dan bazı kimselerin yalancı şahit göstererek davacı oldukları.
138/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	4 kıt'a açık izn-i sefine.
138/5	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
139/1	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Baron isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
139/2	Derya Kapudanı Süleyman Paşa	Tersanede küreğe vurulan Dimitraki ve oğlunun affedildiği.
139/3	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
139/4	Edirne civarındaki Kadılar	Tercüman Yanaki'nin 2 zimmiden alacağı.
139/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a açık izn-i sefine.
139/6	Trablusşam Valisi ve Lazkiye Kadısı	İngiltere konsolosu ve tüccarlarının himaye edilmesi gerektiği.
139/7	İstanbul ve İzmir Gümrükçüsü	İngilizlerden fazla veya mükerrer vergi alındığı.
10/1	Trablusşam Valisi ve Mollası	Konsolos tercümanlarından haraç alındığı.
140/2	Edirne Kadısı ve Bostancısı	Tercüman Corci'nin Dimekota metropolitinden alacağı.
140/3	İstanbul, Galata ve Üsküdar Kadıları	Tercüman Bağdasar ve oğullarının kıyafetleri dolayısıyla rencide edildiği.
140/4	Halep Valisi ve Mollası	Konsoloslar veya tercümanlar olmadan davaların sonlandırılmaması gerektiği.
141/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	2 kıt'a açık izn-i sefine.
141/2	Lefkoşa Nâibi	Tercüman Ancoli'nin alacakları
141/3	Lefkoşa Nâibi	Tercüman Ancoli'den aynı borcun iki kez

		alındığı.
141/4	Rakka Valisi	2 İngiliz tüccarın Birecik yakınlarında gasp edildiği.
141/5	Lefkoşa Nâibi ve Kıbrıs Muhassılı	Yeniçeri Katmerci Hasan'ın İngiliz konsolosun evini bastığı.
142/1	Trablusşam Valisi ve Mollası-Lazkiye Kadısı	Lazkiye Mütesellimi Yeğen Tahir Ağa'nın konsolosun evini basarak iki tercümanından zorla para aldığı.
142/2	Lazkiye Kadısı	Lazkiye konsolosunun Lazkiye müftüsündeki alacakları.
142/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	5 kıt'a izn-i sefine.
142/4	Lefkoşa Dizdarı	Konsolosun evini basan yeniçerinin haps edildiği.
142/5	Halep Valisi ve Kadısı	Lober isimli tacirin simsarı firar ettiği için tüccarın borçlarını ödeyemediği.
143/1	Sakız Nâibi, Muhassılı ve Dizdarı	Hollanda konsolosunun evini basıp konsolosu yaralayan zımmînin Rodos'a sürgün edildiği.
143/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve admalarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
143/3	Akka Kadısı, İskele Emîni ve Zabitanı	İstanbul'da arpa kıtlığı olduğu, elçinin ihtiyaçları için Akka'dan arpa alıp-satmasına izin verildiği.
143/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
143/5	İstanbul'dan İzmir ve Ankara'ya Ehl-i Örf	4 tacir ve 5 hizmetkârı için yol hükmü.
144/1	Halep Valisi ve Kadısı	Mahzenci Hanna'nın zayı ettiği malları sahibine ödemeye yanaşmadığı.
144/2	Lefkoşa Mollası	Tercüman Anceli veled-i Meseni'nin mirası.
144/3	Karaman Valisi Memiş Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
144/4	Bağdad Valisi Ahmed Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
145/1	Mısır Valisi Hüseyin Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
145/2	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Sencelos isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
145/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
145/4	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Baron isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
145/5	İstanbul ve Galata Kadıları	Tercüman Bağdasar'ın yalancı şahitle dava edildiği.
146/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a izn-i sefine.
146/2	İstanbul ve Galata Kadıları	Tüccar Konstantin'in cariyesi Mariya'nın alacak-verecek davası.
146/3	Rodos Dizdarı	Sakız Hollanda konsolosunu yaralayan zımmînin Sakız'a gelmemek şartıyla serbest bırakıldığı.
146/4	Sekbanbaşı, Galata Voyvodası, Üsküdar Mollası	Tercüman Simyos'un ağılları ve hizmetkârlarından cizye alındığı.
146/5	Lazkiye Kadısı	İngiliz gemisinin Lazkiye limanında tamir edilmesine izin verildiği.

146/6	Edirne Mollası, Bostancıbaşı ve Yeniçeri Zabiti	İngiliz tüccar Damral'ın işlerine müdahale edildiği.
147/1	İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar Kadıları	Tercüman Bağdasar'ın oğullarından cizye alındığı.
147/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
147/3	(Açık hüküm)	Bağdadlı diye tanınan doktorun öldürüldüğü.
147/4	Hanya Muhafızı ve Kadısı	Tunus Ocağı gemilerinden birinin Mora yakınlarında İngiliz tüccar gemisini gasp ettiği.
148/1	Halep Beylerbeyi ve Mollası	3 İngiliz tüccarın Rum taifesindeki alacakları.
148/2	Halep Beylerbeyi ve Mollası	3 İngiliz tüccarın Rum taifesindeki alacakları.
148/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
148/4	Yanya Nâibi	Tercüman Anaştaş Karayani'nin haksız yere dava edilerek parasının alındığı.
149/1	Yanya Nâibi	Tercüman Anaştaş Karayani'nin haksız yere alınan parasının iadesi.
149/2	İstanbul'dan Halep'e Ehl-i Örf	Elçinin bir hizmetkârı için yol hükmü.
149/3	İstanbul'dan Selanik, İzmir ve Ankara'ya Ehl-i Örf	Riçardo Yokak isimli İngiliz için yol hükmü.
149/4	Mora Muhassılı ve Anabolu Kadısı	Mora konsolosu Daniyel'in Anabolu limanındaki kardeşinin işlerini yapmasının engellendiği.
150/1	Lefkoşa Mollası ve Kıbrıs Muhassılı	İngiliz elçisinin Kıbrıs'tan buğday alması.
150/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Mora'da esir edilen 5 İngilizin serbest bırakıldığı.
150/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
150/4	İzmir Nâibi ve İzmir Voyvodası	Kıbrıs'tan Dimyat'a giderken İspanyol korsanların saldırısı dolayısıyla İzmir'e kaçan İngiliz gemisi.
151/1	Halep Beylerbeyi ve Mollası	Halepli 2 Müslümanın simsarlık için aldıkları beratın iptali.
151/2	Halep Beylerbeyi ve Mollası	Ölen Halep konsolosunun yerine vekil atandığı.
151/3	Halep Beylerbeyi, Mollası ve Avret Adası Nâibi	Konsolos vekiline iftira eden bir Ermeni'nin sürgün edildiği.
151/4	Mısır Valisi ve İskenderiye Kadısı	İstanbul'a ihzar olunan Antonyo Marna Kambiyaz'ın malları.
151/5	İstanbul Kadısı	Kirkor isimli tercümanın berat şartlarının ihlal edildiği.
152/1	Edirne Mollası ve kadısı	İngiltere elçisinin Edirne taraflarından 200 koyun aldığı.
152/2	Selanik Mollası ve İstanbul Gümrük Emni	Herson isimli kaptanın satamadığı silahları İngiltere'ye geri götürmesine izin verildiği.
152/3	Rodoscuk'tan İstanbul'a Ehl-i Örf	Markiz de Grabini isimli İngiliz ve maiyeti için yol hükmü.

152/4	İnoz Nâibi	Ölen konsolos vekilinin mallarına ehl-i örfden kimselerin müdahil olduğu.
152/5	Halep Beylerbeyi ve Mollası	Halep konsolosu hizmetkârlarının berat şartlarının ihlal edildiği.
153/1	İstanbul'dan Edirne, Bodrum ve Mora'ya Ehl-i Örf	Riçard Lukak isimli tacir için yol hükmü.
153/2	Akka Kadısı	Antonyo Marna Kambiyazo'nun yakalanarak İstanbul'a gönderilmesine dair.
153/3	Habeş ve Cidde Mutasarrıfı, Mekke Kadısı	Bengal'de oturan İngiliz tüccarların Cidde'deki alacakları.
154/1	Edirne Valisi ve Kadısı	Halep konsolos tercümanlarından Mihayil ve oğlundan cizye alındığı.
154/2	Halep Valisi ve Mollası	İdlib Kazası sakinlerinden bazılarının İngiltere tercümanlarının işlerini engellediği.
154/3	Trablusşam Valisi ve Lazkiye Kadısı	Purnel isimli konsolosun alacakları.
155/1	Sayda Valisi ve Akka Kadısı	Konsolos Corci Vekman'ın alacakları.
155/2	İzmir Kadısı ve Voyvodası	Kıbrıs'tan İzmir'e gönderilen mallardan ikinci kez vergi alınmaması.
155/3	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
155/4	Ankara Valisi	Ankara'dan İzmir'e gönderilen tiftiğin kervancılar tarafından çalındığı.
156/1	Erzurum Valisi ve Kadısı	Halep konsolos tercümanlarından Gazyan'ın Erzurum taraflarındaki alacakları.
156/2	Âsitane'den Nemçe hududuna ehl-i örf	Elçinin İngiltere kralına 8 at hediye ettiği.
156/3	İstanbul'dan Edirne'ye Ehl-i Örf	Palmariz isimli tüccar ve 1 hizmetkârı için yol hükmü.
156/4	Halep Valisi	Sarımzâde Ahmed Efendi'nin İngiliz tüccar Lobet'e borcu.
156/5	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Ölen Selanik konsolosu yerine vekil atandığı.
156/6	İstanbul'dan Edirne'ye Ehl-i Örf	Tercüman Atnaş veled-i Dimitraki'nin oğlu için yol hükmü.
157/1	Sabıka Musul Valisi Abdülcemizâde Hüseyin Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
157/2	İstanbul'dan Ruscuk tarafına Ehl-i Örf	Atnaş isimli tercüman için yol hükmü.
158/1	Boğazkesen Nâibleri ve Dizdarı	2 kıt'a izn-i sefine.
158/2	Halep ve Antakya Kadısı	Sarımzâde Ahmed Efendi'nin İngiliz tüccar Lobet'e borcu.
158/3	İstanbul'dan Selanik'e Ehl-i Örf.	Selanik'e konsolos atanan Petro Paradis için yol hükmü.
158/4	İstanbul'dan Eflak'a Ehl-i Örf	Lobet isimli tacir ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
159/1	İstanbul'dan Eflak'a Ehl-i Örf	Tercüman Yorgaki için yol hükmü.
159/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara

	Voyvodası	canavar alımı ve nakli.
159/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
159/4	Halep Valisi ve Kadısı	Feyri? isimli tacir ile mahzencisi arasındaki anlaşmazlık.
160/1	Mekke Şerifi, Cidde Mutasarrıfı ve Kadısı	Bengal’de oturan İngiliz tüccarların Cidde ve Mekke’deki alacakları.
160/2	Selanik Mollası ve Mütessellimi	Hesli? isimli tüccar ile 3 simsarı arasındaki anlaşmazlık.
160/3	Halep Valisi ve Mollası	Mısır’da gümrük vergisi ödeyen Març isimli tüccardan mükerrer vergi alındığı.
160/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt’a izn-i sefine.
161/1	Halep Valisi ve Mollası	Halep Valisi Yakub Paşa’nın İngiliz tüccarın simsarlarını haksız yere hapse attığı.
161/2	Halep Mollası	Tercüman Mihayil ve oğlundan Halep Valisi Yakub Paşa’nın zorla para aldığı.
161/3	Vize Nâibi ve Mütessellimi	Elçinin satın aldığı hayvanların nakline bazı kimselerin zorluk çıkardığı.
162/1	Halep Valisi ve Mollası	Ehl-i ör taifesinin İngiltere tercümanlarının mallarını aldığı ve haksız yere hapsediği.
162/2	Halep Valisi ve Mollası	Bazı ehl-i zimmet ve ehl-i örf taifesinin tercümanlardan para talep ettiği.
162/3	Halep Kadısı	Halep Valisi Yakub Paşa’nın tercüman Mihayil’den zorla para aldığı.
163/1	Halep Valisi ve Mollası	Halep sakinlerinden Hacı Abdülkadir’in 4 İngiliz için çıkarttığı İstanbul’a ihzar kararının iptali.
163/2	İstanbul, Galata Haslar ve Üsküdar Kadıları	Tercüman Dimitraki’nin çocuklarından cizye alındığı.
163/3	Halep Valisi, Mollası ve Antakya Kadısı	Sarımzâde Ahmed Efendi’nin İngiliz tüccar Lobet’e borcu.
164/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Arazmos isimli kaptan için izn-i sefine.
164/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Hüber? isimli kaptan için izn-i sefine.
164/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt’a izn-i sefine.
164/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt’a izn-i sefine.
164/5	Karahisar-ı Şarkî Muhafı İbrahim Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
165/1	Maraş Valisi Memiş Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
165/2	Bağdad Valisi Ahmed Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
165/3	Musul Valisi Abdülcilizâde Hüseyin Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.
166/1	Çamlıca Kadısı	Çamlıca yakınlarında batan İngiliz gemisinin mallarının gasp edildiği.
166/2	İstanbul’dan Eflak’a ehl-i örf	Anton veled-i İlya ve 4 hizmetkârına yol hükmü.
166/3	İzmir Kadısı	Esir edilen bir İngilizin serbest bırakılması.
166/4	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş veled-i Dimitraki’nin hizmetkârlarından cizye alındığı.
166/5	İstanbul’dan Belgrad’a Ehl-i	1 tüccar ve 3 hizmetkârı için yol hükmü.

	Örf	
167/1	Selanik Mollası	Selanik konsolosu yanına tercüman atandığı.
167/2	İstanbul'dan İzmir'e Ehl-i Örf	4 İngiliz asilzade için yol hükmü.
167/3	Eğin'den Üsküdar'a Ehl-i Örf	Tercüman Bağdasar'ın oğlu ve zevcesi için yol hükmü.
167/4	Kıbrıs Muhassılı ve Lefkoşa Nâibi	Kıbrıs konsolosu yanına tercüman atanması.
167/5	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş veled-i Dimitraki'nin ailesinden zorla para alındığı.
168/1	Edirne Mollası ve Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş veled-i Dimitraki'nin bazı ehl-i zimmet reayadaki alacakları.
168/2	Edirne Mollası ve Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş'ın bazı ehl-i zimmet reayadaki alacakları.
168/3	Halep Valisi ve Mollası	Mahzenci Anton ile İngiliz tüccarlar arasındaki anlaşmazlık.
168/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a izn-i sefine.
168/5	Yana Mutasarrıfı Mehmed Paşa ve Yanya Nâibi	Ölen İngiltere tercümanının mirasına karışıldığı.
168/6	İstanbul, Galata ve Üsküdar Kadıları	İngiltere tercümanı ve oğullarından cizye alındığı.
169/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a izn-i sefine.
169/2	İstanbul'daki Kadılar	Elçi yanına tercüman ataması.
169/3	Yanya Mutasarrıfı Mehmed Paşa ve Yanya Nâibi	Ölen İngiltere tercümanının mirasına ilgisiz kimselerin dahil olduğu.
169/4	İstanbul'dan Leh Hududuna Ehl-i Örf	Lehistan'a giden İngiliz tüccar için yol hükmü.
169/5	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	2 kıt'a izn-i sefine.
169/6	Halep Valisi ve Mollası	Halep'teki konsolos tercümanlarından haksız vergi alındığı.
170/1	İzmir Nâibi ve Gümrük Emini	Selanik'de gümrük vergisi ödeyen tüccardan İzmir'de mükerrer vergi alındığı.
170/2	Rumeli Kazaskeri, İstanbul ve Galata Kadıları	Tercüman Dominko Pizani'nin alacakları.
170/3	İzmir Nâibi ve Voyvodası	İzmir İngiliz konsolosu yerine vekil atandığı.
170/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
170/5	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
171/1	Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Galata Voyvodası	Sancos isimli tercümanın medar-ı maişeti için 1500 medre hamra emr-i şerif.
171/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
171/3	İstanbul Kadısı	Tercüman Mıgırdıç'ın ailesinin İstanbul'a yerleşmesine izin verildiği.
171/4	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş'ın alacakları.
172/1	Musul Valisi Abdülcemizâde Hüseyin Paşa	Ölen Basra konsolosunun alacakları.

172/2	İstanbul'daki Kadılar	Tercüman Yako'dan cizye alındığı.
172/3	Edirne Mollası, Bostancıbaşı ve Pınarhisar Nâibi	İngiltere tercümanının oğlu Yanaki'nin haksız yere dava edildiği.
172/4	Halep Valisi ve Mollası	İngiliz tacirlerin alacaklarını tahsil edemediği.
173/1	İstanbul Gümrük Emini ve Sakız Nâibi	İngiliz elçisinin evini soyan bekçinin sürgün edildiği.
173/2	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş'ın davalarının Edirne'de görüleceği.
173/3	Ankara Mutasarrıfı ve Tabanlı Türkmen Voyvodası	Kanbur Bektaş isimli yük taşıyıcının İngiliz tüccarların İzmir'e gönderdiği malları yarı yolda bırakıp kaçtığı.
174/1	İstanbul'dan İnöz ve Edirne'ye Ehl-i Örf	Tercüman Atnaş'ın oğlu ve hizmetkârları için yol hükmü.
174/2	İnöz Nâibi	Selanik konsolosu hizmetkârlarından Dimitraki'nin arazi anlaşmazlığı.
174/3	İstanbul'dan Eflak'a Ehl-i Örf	Tercüman Yorgaki için yol hükmü.
174/4	İstanbul'dan Eflak'a Ehl-i Örf	Tercüman Yorgaki'den haksız yere vergi alındığı.
174/5	Kıbrıs Muhassılı ve Avret Adası Nâibi	Konsolosun simsarını öldürmeye çalışan zimmînin sürgün edildiği.
175/1	Halep Valisi ve Mollası	İngiliz tüccarın Hacı Yusuf zimmetindeki alacağı.
175/2	Mora ve Yanya Mutasarrıfları	Tercüman Anaştaş Karayani'nin hizmetkârlarından cizye alındığı.
175/3	Halep Valisi ve Mollası	Konsolos tercümanlarından cizye ve tekâlif-i örfiye alındığı.
175/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Tomaz isimli kaptan için izn-i sefine.
175/5	İstanbul'dan Yanya'ya Ehl-i Örf	Draç konsolosunun hizmetkârı için yol hükmü.
176/1	Yanya Mutasarrıfı ve Nâibi	Ölen tercümanın mirasına dışarıdan kimselerin müdahil olduğu.
176/2	İstanbul'daki Kadılar	Elçi yanına tercüman ataması.
176/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Sandes isimli kaptan için izn-i sefine.
176/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Marcanet isimli kaptan için izn-i sefine.
176/5	İstanbul'dan Kıbrıs ve Halep'e Ehl-i Örf	Elçi hizmetkârı Bedros için yol hükmü.
177/1	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
177/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
177/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
177/4	İstanbul'dan Kıbrıs ve Halep'e Ehl-i Örf	Tercüman Mihayil'in oğlu için yol hükmü.
177/5	Selanik Kadısı	Selanik konsolsu yanına tercüman ataması.
177/6	Halep Kadısı ve Muhassılı	Bazı Müslüman köylerin vergi masrafları için İngilizlerden aldıkları borcu ödemediği.
178/1	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Elçi hizmetkârı Torsan için yol hükmü.

178/2	Halep Mollası, Muhassılı ve Mütessellimi	Mazo Mukaâtası kurulmadan önce nakledilen malların eda tezkirelerinin geciktirildiği.
178/3	Ankara Nâibi ve Mütessellimi	İflas eden simsarın borçlarının İngiliz tüccarlara ödetilmeye çalışıldığı.
178/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Savadar isimli kaptan için izn-i sefine.
178/5	Terkos Nâibi ve Zabiti	Elçinin satın aldığı hayvanların nakline bazı kimselerin zorluk çıkardığı.
178/6	Halep Mollası ve Muhassılı	Vergilerini ödemek için 2 İngilizden borç alan köylülerin borçlarını ödemediği.
179/1	Halep Mollası, Muhassılı ve Mütessellimi	İskenderun ve Halep arasındaki eşkıyaların tüccarlara zarar verdiği.
179/2	Tuzla Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı	Tuzla'da mütemekkin bir İngiliz tüccar ve zevcesinin öldürülerek eşyalarının çalındığı.
179/3	Halep Mollası ve Mütessellimi	Halepli Hüseyin Beşe'nin İngiliz tüccara borcu.
179/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Ron isimli kaptan için izn-i sefine.
179/5	Edirne'den İstanbul'a Ehl-i Örf	İngiliz tüccar Damral ve ailesi için yol hükmü.
179/6	Boğazhisar Nâibleri	Boğazhisarları'na İngiltere konsolosu atandığı.
180/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Salvador isimli kaptan için izn-i sefine.
180/2	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
180/3	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
180/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
180/5	Selanik'den Yenişehir-i Fenar, Golos ve Zağra'ya Ehl-i Örf	Francis Bergon isimli tüccar ve simsarı için yol hükmü.
180/6	Halep Valisi ve Mütessellimi	Lobet isimli İngiliz'in alacakları.
181/1	Yanya Nâibi	İngiltere ile Sicilya tercümanı arasındaki anlaşmazlık.
181/2	Halep Kadısı, Muhassılı ve Mütessellimi	İngilizlerin satın aldığı bazı boya maddelerinden fazla vergi alındığı.
182/1	Halep Mollası ve Mütessellimi	Tercüman Mihayil'in alacakları
182/2	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş'tan tekalif-i örfiye alındığı.
182/3	Ankara Nâibi	Evinin yarı hissesini satmak isteyen İngiliz tüccara bazı kimselerin müdahale ettiği.
182/4	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Damral isimli tüccar ve ailesi için yol hükmü.
183/1	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Petro Abot isimli tüccar için yol hükmü.
183/2	Halep Mollası	İzmir'de gümrüğü ödenen çukadan Halep'te mükerrer vergi alındığı.
184/1	İstanbul ve Galata Mollaları	Elçi yanına tercüman ataması.
184/2	Balyabadra Kadısı	Mora konsolosu yanına tercüman ataması.
184/3	İstanbul'dan Bursa'ya Ehl-i Örf	Lobet isimli İngiliz tüccar ve 4 hizmetkârı için yol hükmü.
184/4	Edirne Mollası, Bostancıbaşısı	Edirne'deki İngiliz tüccarların sorunlarıyla

	ve Zabiti	ilgilenmek üzere bir tercüman görevlendirildiği.
185/1	Halep Mollası ve Mütessellimi	Halep konsolosu yanına tercüman ataması.
185/2	Trablusşam Valisi ve Mollası	Müslüman malları taşıyan İngiliz gemisine Fransız korsanların saldırdığı.
185/3	Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa	Girit yakınlarında İngilizler tarafından bir Fransız gemisinin zapt edildiği.
186/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a izn-i sefine.
186/2	Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa	İngiliz tüccar gemisini koruyan savaş gemisini Foça dizdarının top ateşiyle vurduğu.
186/3	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Lobet isimli tüccar ve 4 hizmetkârı için yol hükmü.
187/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
187/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
187/3	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	İngiltere bazirganlarının kullanımı için 4 bin medre şarap alımı ve nakli.
187/4	Edirne'den İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman Amira veled-i Diyamendi için yol hükmü.
188/1	Halep Valisi ve Mollası	Halep'e konsolos ataması.
188/2	İstanbul'dan Halep'e Ehl-i Örf	Halep konsolosu ve hizmetkârları için yol hükmü.
188/3	Sakız Nâibi	Boğdan'dan Kıbrıs'a giden İngiliz doktorun Sakız'da hapsedildiği.
189/1	İstanbul'dan Girit'e Ehl-i Örf	Girit konsolosunun yerine vekil tayini.
189/2	Filiba Mollası	Tercüman Yorgaki'nin Filibe metropoliti zimmetindeki alacağı.
189/3	Kandiye ve Hanya Muhafızları	Hanya'da İngiltere baş tercümanı Samuyel'in evine giren bir zımminin tercümanın parasını ve eşyalarını çaldığı.
190/1	Pınarhisar Nâibi	Tercüman Atnaş'ın terekesine ilgisi olmayan kimselerin müdahil olduğu.
190/2	Boğazhisarları'ndan Akdeniz'in Anadolu kıyısı nihayetine Ehl-i Örf	İngiliz ve Fransız gemilerinin Osmanlı limanları, adaları ve kale topları altında savaşmalarının engellenmesi.
192/1	Mora Muhassılı, Balyabadra ve Görδος Kadıları	Konsolos tercümanlarının ashab-ı ağraz kimselerce rahatsız edildiği.
192/2	Kıbrıs Muhassılı ve Lefkoşa Nâibi	Rum taifesinden kimselerin aralarındaki anlaşmazlık dolayısıyla İngiltere simsarlarını rahatsız ettiği.
192/3	Edirne Mollası	Kadı Nâibinin dünyevi anlaşmazlıkları dolayısıyla İngiltere tercümanından haksız vergi aldığı.
193/1	Halep Valisi Ahmed Paşa ve İdlib Kadısı	Halep konsolosu tercümanlarından Mihayil'in oğlunun tercüman Anton Pizani ile arasındaki anlaşmazlık.
194/1	İzmir Mollası	İngiliz ve hollandalı tüccarlar arasında

		ortaklıkları ve alacakları ile ilgili anlaşmazlık.
194/2	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Francis Lobet ve 4 hizmetkârı için yol hükmü.
195/1	Trablusşam Valisi ve Mollası	İngiliz kaptanın zapt ettiği 2 Fransız gemisinin sahiplerine iadesi.
195/2	Halep Valisi Ahmed Paşa ve Halep Mollası	Bazı İdlib sakinlerinin Tercüman Mihayil'den para almaya çalıştıkları.
195/3	Boğazhisarları Nâibleri	Boğazhisar konsolosunun Sebatay isimli hizmetkârına kötü niyetli kimselerin musallat olduğu.
196/1	Trablusşam Kadısı ve Valisi	Trablusşam Valisi Mehmed Paşa'nın İngiltere konsolosundan aldığı borcu ödemediği.
196/2	Halep Valisi ve Mollası, Antakya Kadısı	Sarımzâde Ahmed Efendi'nin Lobet isimli İngiliz tüccara borcu.
197/1	Edirne Mollası, Bostancıbaşı ve Zabiti	Ehl-i örf taifesinden kimselerin İngiltere tüccarı Amira veled-i Diyamendi'ye ilgisi olmayan borçlar istinad ettiği.
198/1	İstanbul'dan İzmir, İskenderun ve Halep'e Ehl-i Örf	1 tüccar ve 4 hizmetkârı için yol hükmü.
198/2	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Tercüman hizmetkârlarından cizye alındığı.
198/3	Rumeli Valisi ve İstanbul'dan Belgrad'a Ehl-i Örf	İstanbul'a gelecek elçiyi karşılamak üzere Nemçe hududuna İngiltere tercümanların gönderildiği.
198/4	Halep Valisi	Deli Hasan isimli eşkıyanın İngiltere ve Hollanda konsolos vekilinin evini bastığı.
199/1	Midilli Nâibi ve Nazırı	İzmir'den İstanbul'a giden İngiltere gemisinin Midilli Adası yakınlarında battığı.
199/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
200/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
200/2	Halep Valisi Ahmed Paşa, Halep ve İdlib Kadısı	Halep'te tercüman Anaşaş'ın İdlib sakini Seyyid Memiş zimmetindeki alacağı.
200/3	Mora Muhassılı ve Arkadya Kadısı	Mora konsolosunun Arkadya Limanı'nda görevlendirdiği adamına konsolosluk hakkı toplamasında yardımcı olunulması.
200/4	Selanik'ten İstanbul'a Ehl-i Örf	Selanik konsolosunun hizmetkârı için yol hükmü.
201/1	Boğazhisarları'ndan Akdeniz'in Rumeli sahili nihayetine Ehl-i Örf	İngiltere ve Fransa gemilerinin Osmanlı sularında savaşıması için konsolosların ve ehl-i örfün uyarıldığı.
201/2	Rumeli Valisi, Belgrad Muhafızı ve İstanbul'dan Nemçe hududuna Ehl-i Örf	Eski İngiltere elçisinin ülkesine dönmesi için yol hükmü.
202/1	Halep valisi, Mollası ve Muhassılı	Eski Halep Valisi Osman Paşa'nın İngiliz tüccara olan borcunun Samandağ'daki alacaklarından takas olunması.
202/2	Halep valisi ve Mollası	Halep'te mal satın alan İngilizlerden mükerrer

		vergi alındığı.
202/3	Trablusşam Beylerbeyi ve Mollası	Emekliye ayrılan Elyas Meher isimli tercümanın kalan ömrünü Trablusşam'da geçireceği.
203/1	İzmir Nâibi ve İzmir Voyvodası	İzmir limanında tamir edilen İngiltere tüccar gemilerinden para talep edildiği.
203/2	İstanbul'dan Selanik, Atina ve İzmir'e Ehl-i Örf	Bir İngiliz asilzade ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
203/3	Selanik Mutasarrıfı ve Mollası	Tercüman hizmetkârlarından cizye alındığı.
204/1	Midilli Nâibi ve Zabiti	Midilli yakınlarında batan İngiliz gemisinin mallarının bir kısmının yağmalandığı.
204/2	Edirne Mollası ve Bostancıbaşı	Tercüman Amira veled-i Diyamendi'nin bazı Yahudilerdeki alacakları
205/1	İstanbul'dan Edirne ve Ruscuk'a Ehl-i Örf	Tercüman Amira veled-i Diyamendi ve bir hizmetkârı için yol hükmü.
205/2	İstanbul'dan Bursa ve İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman Mıgırdıç ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
205/3	İstanbul'dan Halep ve Trablusşam'a Ehl-i Örf	Bir İngiliz tüccar ve 2 hizmetkârı için yol hükmü.
205/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
206/1	Atina Kadısı	Atina konsolosunun alacakları.
206/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	1 kıt'a izn-i sefine.
206/3	İzmir Mollası ve Voyvodası	İsak Semuh isimli simsarın İngiliz tüccarın malından verdiği borcu geri alamadığı.
206/4	İzmir Mollası	İngiliz tüccarlardan mükerrer gümrük vergisi alındığı.
207/1	Halep Valisi ve Mollası	Halep'ten İskenderun'a gönderilen İngiliz mallarının eşkıyalar tarafından gasp edildiği.
207/2	Trablusşam Beylerbeyi ve Mollası	Lazkiye konsolosu Purnel'in alacakları.
207/3	Kıbrıs Muhassılı ve Tuzla Kadısı	2 İngiliz tüccara Kıbrıs Dubrovnik konsolosunun gönderdiği poliçenin ulaşmadığı.
208/1	Mora Muhassılı ve Meton Kadısı	Konsolosun Meton limanında konsülato toplayan adamının haksız yere rencide edildiği.
208/2	İzmir Mollası	2 İngiliz tüccarın Mustafa Beşe'deki alacakları.
209/1	Yanya Mutasarrıfı ve Yanya Kadısı	Tercüman Papa Anaştas'ın memleketi Yanya'ya gittiğinde bazı kimselerce rahatsız edildiği.
209/2	Selanik Mutasarrıfı, Mollası ve Gölükesri Kadısı	Selanik konsolosunun 2 hizmetkârının konsolosun mallarını çaldığı.
209/3	İstanbul'dan İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman İsak ve hizmetkârı için yol hükmü.
210/1	İstanbul'dan Andros Adası'na Ehl-i Örf	Elçinin 2 hizmetkârı için yol hükmü.
210/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
210/3	Üsküdar'dan Ankara'ya Ehl-i Örf	Francis Lobet ve 4 hizmetkârı için yol hükmü.
210/4	Yeniçeri Ağası ve Hassa	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre

	Bostancıbaşı	şarap alımı ve nakli.
210/5	Halep Valisi ve Mollası	Halep konsolosunun yanına tercüman ataması.
211/1	İstanbul'dan Sakız'a Ehl-i Örf	Tercüman Anton Pizani'nin oğlu ve hizmetkârı için yol hükmü.
211/2	Halep Valisi ve Halep Kadısı	Tüccar Barker'in Tabanizâde İbrahim Çelebi'deki alacağı.
211/3	Yanya'dan Siroz'a Ehl-i Örf	Tercüman Dimitri ve hizmetkârı için yol hükmü.
212/1	Halep Valisi, Mollası ve Payas Kadısı	Halep konsolosunun simsarından mükerrer cizye ve sayir tekâlif alındığı.
212/2	Halep Valisi ve Halep Kadısı	Verfon isimli tüccarın alacakları.
212/3	Halep Valisi ve Halep Kadısı	Verfon isimli tüccarın alacakları.
212/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Marçinet isimli kaptan için izn-i sefine.
213/1	Draç ve İskenderiye Kadıları	Draç'a konsolos ataması.
213/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Marçinet isimli kaptan için izn-i sefine.
213/3	Kıbrıs Muhassılı, Tuzla Kadısı ve Lefkoşa Nâibi	İngiliz tüccarlar gümrüğünü ödedikleri çukaları Kıbrıs'taki ortaklarına gönderdiklerinde mükerrer vergi talep edildiği.
213/4	Kıbrıs Muhassılı, Tuzla Kadısı ve Lefkoşa Nâibi	Konsolos Corci Vekman'ın hizmetkârının, cizye ve başka bahanelerle rahatsız edildiği.
214/1	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	4 kıt'a izn-i sefine.
214/2	İstanbul'dan Bursa'ya Ehl-i Örf	Tercüman Anton Pizani'nin oğlu ve hizmetkârı için yol hükmü.
215/1	Silivri Nâibi ve Yeniçeri Serdarı	Silivri yakınlarında 5 eşkıyanın İngiliz tüccarlara saldırdığı ve mallarını çaldığı.
215/2	İstanbul'dan İzmir, Kudüs ve Kahire'ye Ehl-i Örf	5 İngiliz ve 8 hizmetkârları için yol hükmü.
215/3	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	Canson isimli kaptan için izn-i sefine.
215/4	Edirne'den İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman hizmetkârı Diyamendi için yol hükmü.
216/1	Selanik'ten Tatarpazarı'na Ehl-i Örf	Tercüman hizmetkârı Apostali için yol hükmü.
216/2	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	2 kıt'a izn-i sefine.
216/3	Halep Valisi ve Kadısı	İngiliz tüccardan borç alan 31 kişinin borçlarını ödemediği.
216/4	Venedik Hududundan İstanbul'a Ehl-i Örf	3 İngiliz asilzade ve 6 hizmetkârı için yol hükmü.
217/1	İzmir Mollası ve İzmir Voyvodası	İngiliz tüccarların simsarlarının kötü niyetli kişilerce rahatsız edildiği.
217/2	İstanbul'dan Sakız'a Ehl-i Örf	Sakız konsolosunun hizmetkârı için yol hükmü.
218/1	Yeniçeri Ağası ve Hassa Bostancıbaşı	Elçi ve adamlarının kullanımı için 7 bin medre şarap alımı ve nakli.
218/2	Haslar Kazası Nâibi ve Galata Voyvodası	Elçi ve adamlarının kullanımı için 150 re's kara canavar alımı ve nakli.
218/3	Edirne'den Sofya ve İzmir'e Ehl-i Örf	Tercüman Garika Rasko ve hizmetkârı Dimitri için yol hükmü.
218/4	Boğazhisar Kadısı ve Dizdarı	2 kıt'a izn-i sefine.
219/1	Halep Valisi ve Mollası	İngiliz tüccarın borç verdiği Ahmedpaşazâde Feyzullah'ın boorcunu ödemediği.

219/2	Edirne Mollası ve Bostancıbaşı	Gariko Rasko veled-i Amira isimli tercümanın haksız yere İstanbul'a götürülerek dava edildiği.
220/1	Halep Valisi ve Mollası	İngiliz tüccarın Ermeni taifesinden 120 kişiye verdiği borcu geri alamadığı.
220/2	İzmir Mollası ve Voyvodası	2 İngiliz tüccarın simsarlarının bazı kimselerce rahatsız edilmesi yüzünden tüccarların işlerinin aksadığı.
220/3	Trablusşam Valisi ve Mollası	İngiliz tüccarın getirip satamadığı 16 demir topu başka mahale götürmesine izin verildiği.
221/1	Cidde Valisi Vezir Mehmed Paşa	Mehmet Paşa tarafından zapt edilen İngiliz tüccarların mallarının iadesi.

SONUÇ

İngilizler ve diğer Avrupalı milletler kendilerine verilen ahidnâme ile Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapma hakkı elde etmekteydiler. İngiltere ile ilgili arşiv kaynakları, araştırma-inceleme eserler ve XVIII. yüzyılın ilk yarısına dair Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngilizler hakkında bilgi veren en önemli kaynak konumundaki 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri hükümlerinin kaynak olarak kullanıldığı bu çalışmada; kapitülasyonların uygulanışına dair çeşitli teorik ve pratik uygulamalar üzerinde durulmuştur.

Çalışma sonucunda, 1717-1750 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan İngiliz elçiler, konsoloslar, tercümanlar ve hizmetkârlarının bir takım hukuki ayrıcalıkları olduğu görülmüştür. Diplomat statüsündeki bu kimselerin, özellikle elçiler ve konsolosların, ilk ve en önemli görevlerinin İngiliz tüccarlarının ve İngiltere bayrağı altında hareket eden diğer kimselerin sorunlarının çözülmesi işi olduğu ve bunların çoğunlukla İngiliz asilzadeleri arasından atandığı, diplomatların yazışmalarını ve onların bir takım işlerini yürüten tercümanlar ve hizmetkârların ise çoğunlukla Osmanlı Hristiyanları arasından seçildiği ortaya konulmuştur.

İlgili dönemde, devletin yabancı tüccarları ekonomik zenginliğin kaynağı olarak gördüğü ve İngiliz tüccarlarla ilgili çeşitli anlaşmazlıklar meydana geldiğinde, reaya veya ehl-i örf tarafından bir şekilde zarara uğratıldıklarında haklarının iade edilmesi yönünde fermanlar yayımlandığı görülmüştür.

İngilizlerin başta İstanbul, İzmir ve Halep olmak üzere, Basra'dan Adriyatik'e kadar imparatorluğun her yanında ticaretle ve diğer bir takım ekonomik uğraşlarla meşgul oldukları ortaya konmuştur. Her ne kadar Edirne, Ankara ve Yanya gibi iç şehirlerde de İngiliz tüccarların olduğu ortaya konulmuşsa da ticaretin çoğunlukla deniz yoluyla yapılması, bu gibi şehirlerdeki İngiliz varlığının sınırlı sayıda olması sonucunu doğurmuştur.

Ticaretlerinin çoğunlukla vadeli işlemler üzerinden yürümesi ve zengin İngiliz tüccarların faizle borç para vermeleri sebebiyle zaman zaman alacaklarını tahsil etmekte zorlandıkları ortaya konmuştur. Çalışmada son olarak savaşlar, korsanlık ve çeşitli

eşkıyalık hadiselerinin ticareti ne şekilde etkilediği üzerinde durulmuş ve İngiltere ile Fransa arasındaki siyasi rekabetin Akdeniz’de bu iki ülke denizcileri arasında korsanlığı artırdığı üzerinde durulmuştur. Korsanlık faaliyetlerinin Akdeniz’in hemen her yanında yaşanan bir durum olmasına rağmen Adriyatik ve Mora kıyılarının korsan saldırılarına daha çok maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, *Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri*, Defter No: 10.

BOA, A.DVNS.AHK.MR.d., 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri

BOA, A.DVN.DVE.d., 36/2, İngiltere Mahlût Defteri

BOA, A.DVN.DVE.d., 35/1, İngiltere Nişan Defteri

BOA, C.HR. (*Cevdet Hariciye*): **Dosya No:** 176, Gömlek No: 8797; **Dosya No:** 99, Gömlek No: 4903; **Dosya No:** 148, Gömlek No: 7353; **Dosya No:** 173, Gömlek No: 8606.

BOA, A.DVN.DVE., Dosya No: 81 Gömlek No: 8; Dosya No: 81, Gömlek No: 40.

BOA, AE. SAMD., III, **Dosya No:** 17, Gömlek No: 1560; **Dosya No:**202, Gömlek No: 19530.

BOA, AE. SMST.III., **Dosya No:** 110, Gömlek No: 8326; **Dosya No:** 211, Gömlek No: 16658.

Kaynak ve Araştırma Eserler

Ambrose, Gwilym, "English Traders at Aleppo (1658-1756), *The Economic History Review*, Vol. III, No: 2 (October 1931), s. 246-267.

Aydın, Yusuf Alperen, *Sultanın Kalyonları*, Küre Yayınları, İstanbul 2011.

Balack, Jeremy, "Sutton, Sir Robert (1671/2- 1746)" *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [<http://www.oxforddnb.com/view/article/3803>, accessed 16 May 2014]

Balcı, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi 2006.

Barker, G. F. R. “Porter, Sir James (1710–1776)”, rev. R. D. E. Eagles, *ODNB*, Oxford University Press, 2004, Online edn, Jan 2008.[<http://www.oxforddnb.com/view/article/22569>, accessed 12 Dec 2013]

Barthold, W. - B. Spuler, “Consul”, *EF²*, Vol. II, Leiden 1991. s.60-61.

Becker, C. H. -Colin, G. S. “Dallâl”, *EF²*, Vol. II, Leiden 1991. s.102-103.

Bent, J. Theodore, “The English in the Levant”, *The English Historical Review*, Vol.V, No.20, (October 1890). s.654-664.

Berkes, Niyazi, *Türkiye İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Berridge, G.R. *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston 2009.

Bıyık, Ömer, *124 Numaralı Mühimme Defteri (H.1128-1130)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 2001.

Boogert, Maurits H. Van Den, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, Çev. Ali Coşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Bostan, İdris, “İzn-i Sefine”, *TDVİA*, XXIII, s.542-543

Boulger, G. S. ‘Russell, Alexander (1714–1768)’, rev. Patrick Wallis, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; online edn, May 2010 [<http://www.oxforddnb.com/view/article/24298>, accessed 8 June 2014]

Bozkurt, Nebi, “Eman”, *TDVİA*, XI, s.75-77.

_____, “Tercüman”, *TDVİA*, XL, s.489-490.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1993.

Burian, Orhan , “Türk- İngiliz Münasebetinin İlk Yılları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX, Sayı:1-2, 1951. s.1-17.

Canatar, Mehmet, “Kavas”, *TDVİA*, XXV, s.66-68.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Yasakçılar”, *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı I*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013. s. 359-404.

Carter, Philip, “Hay, George, Eight Earl of Kinnoull (1689- 1758)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; [<http://www.oxforddnb.com/view/article/12718>, accessed 15 May 2014]

Cipolla, Carlo M., *Zaman Makinesi: Saat ve Toplum 1300-1700*, Çev. Tülin Altınova, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Çiçek, Kemal, “Interpreters of the court in the Ottoman Empire as seen from the Sharia Court Records of Cyprus”, *Islamic Law and Society*, Vol. 9/1, Leiden 2001. s.1-15.

_____, “Diplomat, Banker ve Tüccar: 18. Yüzyıl Başlarında Larnaka’da Para Ticareti ve Yabancı Sermaye”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXI, (2001), s.269-283.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Tarih ve Toplum*, Sayı: 146, Şubat 1996. s.81-87.

De Groot, Alexander H. “Dragomans Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829”, *Friends and Rivals in the East: Studies in Anglo-Dutch Relations in the Levant from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, Ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot. Maurits H. Van den Boogert, Brill Publications, Leiden 2000, s.223-246.

Demiryürek, Mehmet, “Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri (1600-1800)”, *Kebikeç*, Sayı 30, 2010 s.87-102.

Dereli, Hamit, *Kıraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, Anıl Matbaası, İstanbul 1951.

Eravcı, H. Mustafa, *Avrupa'da Türk İmajı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

Epstein, M., *The Early History of the Levant Company*, George Routledge & Sons Limited, London 1908.

Eyice, Semavi, "Elçi Hanı", *TDVİA*, .XI. s.15-18.

Frangakis-Syrett, Elena, "Commercial Practices and Competition in the Levant: The British and the Dutch in Eighteenth-Century İzmir", *Friends and Rivals in the East: Studies in Anglo-Dutch Relations in the Levant from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, Ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot. Maurits H. Van den Boogert, Brill Publications, Leiden 2000. s.135-158.

_____, *18.yüzyılda İzmir'de Ticaret (1700-1820)*, Çev. Çiğdem Diken, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2006.

Gedikli, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

Genç, Mehmet, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Osmanlı İmparatorluğu Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2009. s.198-204.

Goffman, Daniel, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Ayşen Anadol- Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1995.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, Çev: Ayşe Başcı-Sander, Sabancı Üniversite Yayınları, İstanbul 2001.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Konsolos", *İA*, VI, s.836-840.

Grundy, Isobel, "Montagu, Lady Mary Worthley (1689- 1762)", *ODNB*, Oxford University Press, 2004; Online edn, Jan 2008, [<http://www.oxforddnb.com/view/article/19029>, accessed 15 May 2014]

İnalcık, Halil, “İmtiyazat”, *EF*², Vol. III, Leiden 1991, s.1178-1195.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

_____, “Havale”, *TDVİA*, XVI, s. 512-513.

_____, “Hawâla”, *EF*², Vol. III, s. 283-285.

_____, “İmtiyazat/Osmanlı Dönemi” *TDVİA*, XII, s.245-252.

_____, “Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitulasyonlar ve Ticaret”, *Doğu Batı*, Sayı: 24, 2003, s.55-81.

_____, *Devlet-i 'Aliyye I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

İpşirli, Mehmet, “Elçi” *TDVİA*, XI, s.3-15.

Johnson, Samuel, *A Dictionary of the English Language*, Vol. I, for J. And and P. Kaptan, T. and T. Longman, C. Hitch, and L. Hawas, A. Miller and J. Dodeley, London 1755.

Kallek, Cengiz, “Simsar”, *TDVİA*, XXXVII, s.215-218.

Kınlı, Onur, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları: İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Koçu, R. Ekrem “Elçi Hanı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, IX, Koçu Yayınları, İstanbul 1968, s.4449.

Kurat, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Genişlemesi (1553-1610)*, TTK Basımevi, Ankara 1953.

Kütükoğlu, Mübahat, “Ahidnâme”, *TDVİA*, I, 536-540.

_____, “XVIII. Yüzyılda İngiliz ve Fransız Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerine Etkileri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 12, Yıl 1968, s.57-71.

_____, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974.

_____, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1994.

_____, “Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, C. III, Ankara 1999. s.329-341.

_____, “Gümrük/Osmanlılar’da Gümrük”, *TDVİA*, XIV, s.260-268.

Laidlaw, Christine, *The British in the Levant*, Tauris Academic Studies, London- New York 2010.

Luke, Harry, *Cyprus Under the Turks 1571-1878: A Record Based on the Archives of the English Consulate in Cyprus Under the Levant Company and After*, Oxford University Press, H. Milford 1969.

Macleane, Gerald, *Doğu’ya Bakış: 1800 Öncesi Dönem İngiliz Yazmaları ve Osmanlı İmparatorluğu*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009.

Mansuroğlu, Mecdud, “Elçi”, *İA*, IV, s.231.

Marcus, Abraham, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri: Halep*, Çev: Mehmet Emin Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013.

Mason, Haydn, “Fawkener, Sir Everard (1694- 1758)”, *ODNB*, Oxford University Press, Online edn, Jan 2008, [<http://www.oxforddnb.com/view/article/9228>, accessed 15 May 2014]

Massie, Alastair W. “Manners, John, marquess of Granby (1721–1770)”, *ODNB*, Oxford University Press, 2004; online edn, May 2006 [<http://www.oxforddnb.com/view/article/17958>, accessed 8 June 2014]

Mehmed Râşid Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Yayına Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöner, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Menage, V. L. “The English Capitulations of 1580: A Review Article”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 12, Issue 3, 1980. s.373-383.

Meram, Ali Kemal, *Belgelerle Türk- İngiliz İlişkileri Tarihi*, Kitaş Yayınları, İstanbul 1969.

Montagu, Lady, *Şark Mektupları*, Antik Şark Klasikleri, İstanbul 2009.

Mustafa Kesbi, *İbretnü mâ-yı Devlet*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Öğreten, TTK, Ankara 2002

Muahedat Mecmuası, I, TTK Basımevi, Ankara 2008.

Orhonlu, Cengiz, “Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık”, *Atatürk Konferansları V*, 1971-1972, TTK Basımevi, Ankara 1975. s.13-23.

Özkul, Ali Efdal, “The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)”, *Turkish Studies*, Vol. 8/2 Winter 2013. s.239-283.

_____, “Kıbrıs’taki İngiliz Konsolosluğu”, Ed. Haydar Çoruh, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.303-351.

Özcan, Azmi, “İngiltere/Osmanlı İngiltere Münasebetleri”, *TDVİA*, XXII, s.296-307.

Pakalın, Mehmet Zeki, “Beylik Sefain”, “Bey’-i Bilvefa”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2009.

Porter, Sir James, *Observations on the Religion, Law, Government of the Turks*, Printed for J. Nourse, London 1771.

Porter, Sir James - Larpent, Sir George, *Turkey; Its History and Progress*, Vol. I, Hurst and Blackett Publishers, London 1854. (*Türkiye'nin Bir Asrı*, Çev. Esmâ Selçuk Nur, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013)

Savaş, Ali İbrahim, "Konsolos", *TDVİA*, XXVI, s.178-180.

Spooner, F. C. "The European Economy 1609-1650", *The New Cambridge Modern History, Vol 4- The Decline of Spain and Thirty Years War 1609-1648*, Cambridge University Press 2008. s.67-103.

Steensgaard, Niels, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *The Scandinavian Economic History Review*, Vol. XV, Nos:1-2, 1967, s.12-55.

Stoye, John, *Marsigli's Europe: 1680-1730*, Yale University Press, New Haven&London 1994.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk- İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, XIII, No.51, 1949. s.573-650.

_____, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Tarihi, III*, TTK Basımevi, Ankara (Basım Tarihi Yok).

Ülker, Necmi, *Rise of Izmir 1688-1740*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Michigan University 1974.

_____, The Emergence of Izmir as a Mediterranean Commercial Center for the French and English Interest, 1698-1740, *International Journal of Turkish Studies*, Vol. IV, No:1 (Summer 1987), s.1-37.

_____, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir’deki İngiliz Tüccarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler”, *Belgeler*, XIV/18, 1992. s. 261-319

Ünal, Mehmet Ali, “Balya”, “İstanbul Kilesi”, “Kethüdayeri”, “Kile”, “Medre”, “Okka”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınevi, İstanbul 2011.

Wensinck, A.J. “Hamr”, *İA*, V/I, s.195-199.

Wilson, David, “List of British Consular Officials in the Ottoman Empire and its former territories, from the sixteenth century to the about 1860”, (Yayınevi yok), July 2011.

Wood, Alfred C., “The English Embassy at Constantinople, 1660-1772”, *English Historical Review*, Vol. XL No: CLX (1925), 533-561.

_____, *A History of the Levant Company*, Frank Cass& Co Ltd, London 1964.

Woodfine, Philip, Clarie Gapper, “Stanyan, Abraham (1672- 1732)”, *ODNB*, *Oxford University Press*, Online edn, Jan 2008, [<http://www.oxforddnb.com/view/article/26291>, accessed 15 May 2014]

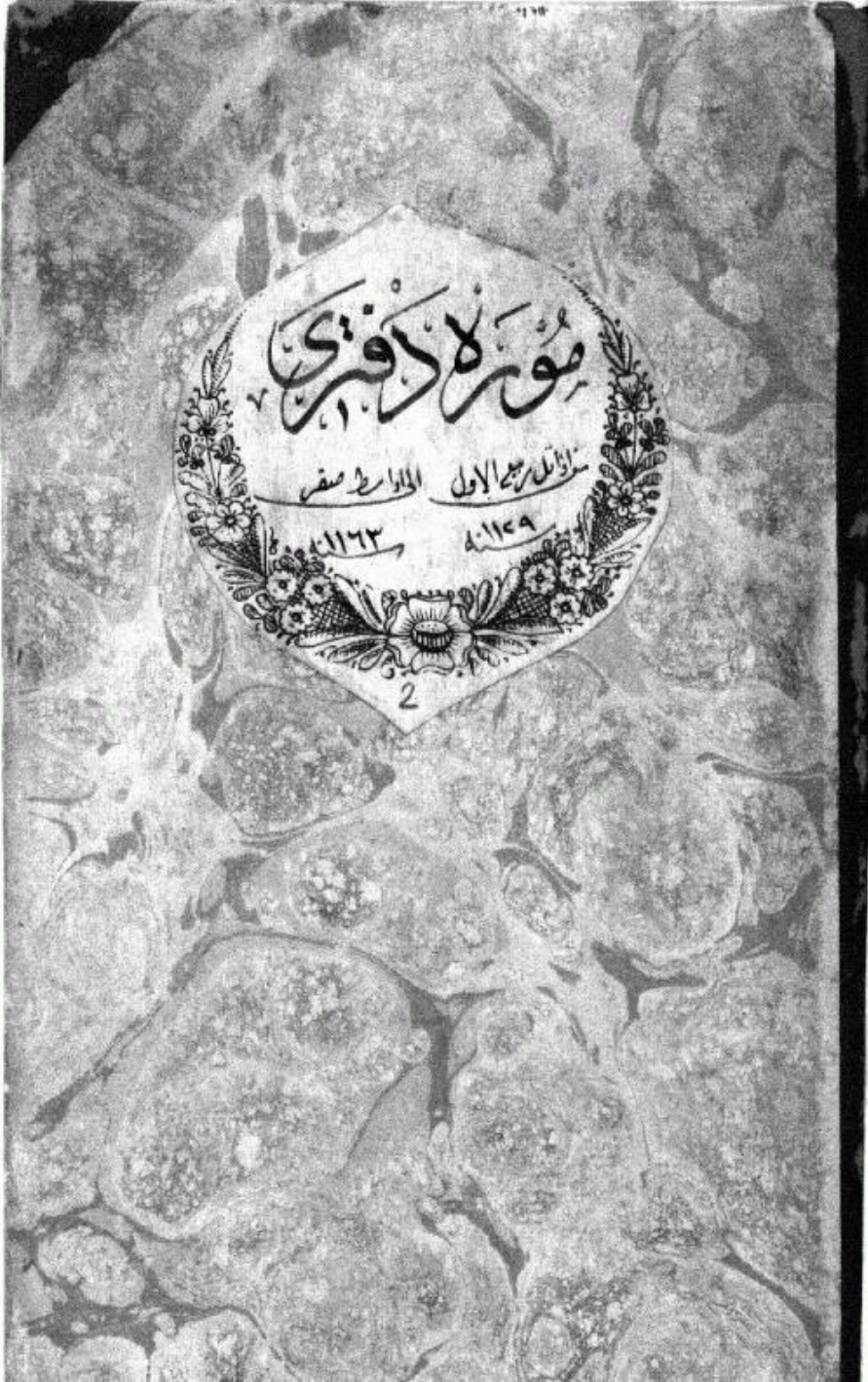
Yıldırım, Gülay Webb, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı- İngiliz Tiftik Ticareti*, TTK Basımevi, Ankara 2011.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

EKLER

Ek-1: 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri'nin ilk sayfası

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BAO) ©

T.C. BAŞBAKANLIK OSANLI ARŞİVİ BAİRE BAŞKANLIĞI (BAO) ©

فصلنامه حکم
 قریباً از این امر...
 ...
 ...

فصلنامه حکم
 قریباً از این امر...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

حاشیه نوشتی حاجیه...
 ...
 ...

A.{DVNS.AHK.MR.d.00002

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BAO) ©

سید علی بن ابی طالب زید علی بن ابی طالب
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

سید علی بن ابی طالب زید علی بن ابی طالب
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
از کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه
کاتبان کتبه ای که در روز جمعه در شهر مورچه

